

Koncepcia inklúzie Rómov v Bratislavskom kraji do roku 2026

(s výhľadom do roku 2030)

SPRACOVATELSKÝ KOLEKTÍV

Armáda spásy na Slovensku, o. z.

Odbor stratégie, územného rozvoja a riadenia projektov BSK pod vedením Mgr. Barbory Lukáčovej
Inštitút regionálnej politiky Bratislavského kraja pod vedením Ing. Matúša Krňoka

Autori:

mjr. Josef Knoflíček, oblastný dôstojník Armády spásy na Slovensku
Mgr. Milan Hýll, riaditeľ sociálnych služieb Armády spásy na Slovensku

Spolupracovali:

Mgr. Marcela Štompfová, analytička odboru sociálnych vecí Úradu BSK
Mgr. Zuzana Hradská Lacková, analytička Inštitútu regionálnej politiky Bratislavského kraja
Mgr. Katarína Jurinová, analytička Inštitútu regionálnej politiky Bratislavského kraja

Na zbere dát sa podieľali:

Mgr. Milan Hýll, riaditeľ sociálnych služieb Armády spásy na Slovensku (predtým terénny pracovník v rómskej komunite a vedúci oddelenia školstva a sociálnej starostlivosti mesta Pezinok)
Mgr. Alena Knebl, riaditeľka materských škôl Armády spásy v Plaveckom Štvrtku a terénna sociálna pracovníčka Armády spásy v Plaveckom Štvrtku
Alena Woltemarová, vedúca komunitného centra Armády spásy v Plaveckom Štvrtku

ISBN: 978-80-570-5814-4

Bratislavský samosprávny kraj © 2023

Podporené Nórskom prostredníctvom Nórsnych grantov. Spolu financované zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Projekt číslo LD10216 "Zmena21" bol podporený sumou 842 168 € v rámci programu Miestny rozvoj a inklúzia. Prijímateľ projektu je Armáda spásy na Slovensku. Partnermi projektu sú Armáda spásy v Nórsku, Prevenicia AD a Bratislavský samosprávny kraj. Prostredníctvom projektu Partneri reagujú na viacnásobné výzvy, ktoré sa týkajú riešenia inklúzie Rómov do spoločnosti a napomáhajú pri odstraňovaní prekážok, ktoré tento process spomaľujú. www.armadaspasyzmena21.sk

Ak sa chcete dozvedieť viac o programoch a projektoch financovaných z Nórsnych grantov na Slovensku, navštívte stránku www.norwaygrants.sk

Obsah

Zoznam skratiek	5
Predslov	6
Úvod	8
Pojmy používané v koncepcii	10
Analytická časť	12
1.1 Východiská koncepcie	12
1.2 Zber dát a informácií	16
1.3 Popis existujúcich koncentrovaných rómskych lokalít v Bratislavskom kraji	17
1.4 Práca s komunitou	35
1.5 Formy pomoci	36
1.6 Potenciál komunity	37
Návrhová časť	42
Prioritná oblasť 1: Kultúra/národnosť	44
Prioritná oblasť 2: Bývanie	44
Prioritná oblasť 3: Sociálna (sociálne služby, zamestnanosť) a zdravotná starostlivosť	45
Prioritná oblasť 4: Vzdelávanie	46
Bibliografia	48
Prílohy	52
Referencie	54

Zoznam skratiek

ATLAS	Atlas rómskych komunit	MS SR	Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky
BA	Bratislava	MŽP SR	Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky
BK	Bratislavský kraj	NOS-OPF	Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation
BSK	Bratislavský samosprávny kraj	PHN	Pomoc v hmotnej núdzi
EÚ	Európska únia	SPF	Slovenský pozemkový fond
ESF	Európsky sociálny fond	SR	Slovenská republika
ERRC	Európske centrum pre práva Rómov	ŠÚ SR	Štatistický úrad Slovenskej Republiky
ISCED	International Standard Classification of Education	VOP	Verejný ochranca práv
MČ	Mestská časť	UNDP	United Nations Development Programme
MDV SR	Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky	ÚPN	Ústav pamäti národa
MK SR	Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky	ÚP SVR SR	Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky
MPSVR SR	Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky	ÚSVRK	Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity
MRK	Marginalizované rómske komunity		

Predslov

Zámerom tejto koncepcie bolo pomenovať najväčšie výzvy súvisiace s inklúziou Rómov do spoločnosti a poukázať na ich praktické riešenia. Uvedomujeme si, že existuje množstvo diplomových, doktorandských a iných odborných prác či štatistických údajov, o ktoré by sme sa mohli opierať.

Vidíme však, že v najproblematickejších lokalitách Bratislavského kraja, v Plaveckom Štvrtku a v Pezinku, sa z hľadiska kvality života rómskej komunity nič zásadne nezmenilo. Práve naopak. Každým rokom je stále náročnejšie riešiť tlejúce a novovznikajúce konfliktné situácie. Neziskové organizácie a vzdelávacie inštitúcie, ktoré v uvedených lokalitách pôsobia, sa spomínanej problematike dokážu venovať len okrajovo. Nemajú kompetencie ani zdroje. Vidia však, že bez podstatnej zmeny – zabezpečenia primeraného bývania – nie je možné pokračovať v riešení problémov. Je to, akoby sme niekomu umožnili, aby sa umyl a obliekol si čisté oblečenie, a potom ho poslali naspäť do blata, aby sa zašpinil. A tak stále dookola. Napriek tomu títo pracovníci pokračujú v nádeji, že raz sa k nim pridajú tí, ktorí kompetencie aj zdroje na uskutočnenie zmien majú.

Na jar 2021, keď sme na koncepcii začali pracovať, komunikovali sme so zástupcami obcí, v ktorých žijú rómske komunity. Ubezpečovali sme ich, že tento dokument bude odrážať realitu a navrhovať riešenia. Vieme, že je lepšie raz vidieť ako stokrát počuť, v našom prípade čítať. Potrebujeme poznať reálne podmienky, v akých ľudia žijú. V roku 2015 sa hovorilo o šesťsto obyvateľoch žijúcich v komunite v Plaveckom Štvrtku, na začiatku práce na tejto koncepcii o osemsto a koncom roka 2022 už o deväťsto obyvateľoch. Medzi príbytkami stojí voda, ale nie iba po daždi. Obyvatelia sa snažia zabezpečiť si vodu z vlastných studní. V osade však chýba kanalizácia, splašky končia medzi príbytkami. Spolu s odpadkami a so stovkami hlodavcov sú časovanou bombou.

Deti sa v tomto prostredí hrajú a stávajú sa tak najohrozenejšou skupinou. Môžeme považovať za šťastie, že v komunite sa dosiaľ nerozšírili a za hranice osady nepreniesli žltáčka, týfus či iné ochorenia vznikajúce pri kon-

takte s kryсами a potkanmi.

Dôstojné bývanie prináša riešenie mnohých, dnes neriešiteľných problémov. Pre tretiu generáciu Rómov, ktorá vyrástla v bytoch, je už prirodzené platiť nájomné a nevytvárať nové osady. Snažia sa hľadať bývanie aj mimo pôvodného bydliska. Zlepšenie životných podmienok prináša aj zlepšenie zdravotného stavu.

Úhrada nájomného, energií, vodného a stočného... to všetko dopomáha k rešpektovaniu základných pravidiel a následne k postupnej zmene pohľadu majority.

Potrebujeme začať pracovať na zmenách. Tie v Plaveckom Štvrtku a Pezinku poslúžia ako príklad pre iné lokality. Po vyriešení otázky bývania budú ďalšie kroky jednoduchšie.

Každá zmena prináša nové výzvy, no v spolupráci s komunitou, alebo aspoň s jej časťou, neziskovým sektorom, obcou, mestom a so štátom budeme schopní prinášať riešenia realizovateľné v horizonte niekoľkých mesiacov či rokov. Obec, mesto, štát, tretí sektor, to všetko sú ľudia – zamestnanci, poslanci, dobrovoľníci... sme to my. Nijaký dokument, akokoľvek výnimočne by bol napísaný, zmenu neprinesie, pokiaľ sa my sami nerozhodneme uskutočniť ju. Riešenie existuje, len treba mať vôľu hľadať ho a následne realizovať.

Úvod

Koncepcia inklúzie Rómov v Bratislavskom kraji (ďalej len „Koncepcia“) vychádza z dokumentu Úradu splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity (ďalej len „ÚSVRK“). ÚSVRK vypracoval Stratégiu pre rovnosť, inklúziu a participáciu Rómov do roku 2030 (ďalej len „Stratégia“), ktorú prijala vláda SR uznesením vlády č. 181/2020. Jedným z podkladov dokumentu ÚSVRK je prijatá Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030, ktorá bola schválená uznesením vlády SR č. 41 zo dňa 30. 1. 2021. Tento rámcový strategický dokument je záväzkom vlády SR, ktorý na úrovni priorít definuje smerovanie verejných politík s cieľom dosiahnutia viditeľnej zmeny v oblasti rovnosti a začleňovania Rómov.¹

Bratislavský samosprávny kraj (ďalej len „BSK“) vníma Stratégiu ako východisko na dosiahnutie zmien v oblasti rovnosti a začleňovania Rómov žijúcich v Bratislavskom kraji a vo svojej koncepcii uvedenú Stratégiu rozširuje a konkretizuje pre potreby BSK tak, aby výsledkom bol realistický a financovateľný plán aktivít a odporúčaní, ktoré budú viesť k zastaveniu segregácie rómskych komunit, pozitívnemu spoločenskému začleňovaniu Rómov a ich nediskriminácii. Koncepcia je živým dokumentom, ktorý je v prípade potreby otvorený aktualizácii.

Zámerom koncepcie je prispieť k vytvoreniu priestoru na budovanie dôvery medzi majoritným a minoritným obyvateľstvom, bez ktorej inklúzia nie je možná. Inými slovami, k vytvoreniu rovnakých štartovacích podmienok, aké má väčšina, či už v oblasti kvality bývania, zdravia, vzdelávania alebo zamestnanosti. Rovnakých podmienok pre tých, ktorí žijú v komunitách alebo sa ich rozhodli opustiť.

Na Slovensku neexistuje miesto, kde žije viac rôznorodých tvárí, ľudí s rôznou farbou pleti, ktorí hovoria rôznymi jazykmi a majú rôzne zvyky, než v hlavnom meste Bratislave. Pestrosť národov a rozmanitosť populácie domáci obyvatelia často ani nevnímajú. Počas roka sú tu, aj vďaka turizmu, zastúpené všetky kontinenty. Väčšinou sú tu vítaní (hoci sa vyskytujú aj prípady nevraživosti a rasizmu),² niekedy srdečne, inokedy len ako zdroj príjmov. Cieľovou skupinou dokumentu však nie sú turisti, ale ľudia, ktorí v Bratislavskom kraji žijú trvalo. Barometrom

neznášateľnosti môže byť vzťah k národu, ktorý desaťročia prináša do našich životov konflikt a otázky, či sme alebo nie sme rasisti, či nás ovládajú alebo neovládajú predsudky... Ide o Rómov, národ, pre ktorý je Slovensko domovom. O Rómoch hovorí majorita často ako o „nich“, nie ako o „nás“. A to aj napriek tomu, že vynakladáme veľa úsilia a finančných prostriedkov na to, aby skutočne fungovalo spomínané „nás“.

Bratislava, Bratislavský kraj a ľudia v ňom by mali byť, viac než kdekoľvek inde na Slovensku, pripravení prijať iný národ, v tomto prípade rómske etnikum.³

Bratislavský kraj sa v mnohom líši od iných krajov, predovšetkým Banskobystrického, Prešovského a Košického. Má svoje špecifiká, ktoré sú jeho výhodou, ako napr. množstvo pracovných príležitostí, lepšia dostupnosť služieb, dopravná obsluha a pod. Pôsobia tu zahraničné nadnárodné firmy z krajín EÚ i z krajín mimo EÚ⁴ so značnými skúsenosťami s prístupom k zamestnancom a záujemcom o prácu, ktorými sú cudzí štátni príslušníci.⁵ Tie môžu byť príkladom, ako úspešne pracovať s odlišnosťou a rozmanitosťou. Na druhej strane pre nízky⁶ počet obyvateľov rómskej národnosti v kraji môžeme nadobudnúť pocit, že v porovnaní s inými regiónmi v Bratislavskom kraji neexistujú vážne problémy v súvislosti s „rómskou otázkou“. Tento falošný dojem je jednou z príčin neriešenia dlhodobých problémov napríklad v Plaveckom Štvrtku. Odsúvanie systémového riešenia tak prehlbuje vzájomnú nedôveru a čoraz viac komplikuje a predražuje prípadné riešenie. Ďalšou odlišnosťou BK je vysoký počet integrovaných Rómov žijúcich prevažne v Bratislave. Vplyv tejto situácie v sebe nesie rozporuplné (ne)výhody predovšetkým v prípadoch, v ktorých bol pre integráciu Rómov (často prarodičov súčasnej generácie Rómov) zvolený asimilačný prístup. Rómovia sú začlenení, čo majorita môže považovať za úspech, no zároveň prišli o znalosť svojho jazyka a kultúry. Tento spôsob integrácie však nezabráni tomu, aby sa rómske dieťa príchodom do prvého ročníka základnej alebo materskej školy stretlo s neprijatím a s tým, že je iné, či priamo s rasistickými prejavmi.

Nie je možné hovoriť o rovnosti, kým pretrváva diskriminácia, a nie je možné účinne bojovať proti diskriminácii bez boja proti protirómskemu mysleniu, zlepšenia sociálno-ekonomického začlenenia a účasti rómskeho obyvateľstva na živote spoločnosti. Slovenský vzdelávací systém nedokáže dostatočne začleňovať deti zo sociálne znevýhodneného prostredia a nástroje cieleň na túto skupinu pokrývajú iba polovicu detí ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením.⁷

To následne prináša nízke uplatnenie na trhu práce, ovplyvňuje príjem, znižuje už i tak nízku životnú úroveň a udržiava rómsku populáciu v chudobe. Neukončené

základné vzdelanie neumožňuje získať rekvalifikáciu či výučný list. Odborné učilištia môžu prijať výlučne žiakov, ktorí ukončili základnú školu, no nie špeciálnu. Takto sa, viac ako inde, prejavuje nepriama, inštitucionálna a viacnásobná diskriminácia.⁸

Základným východiskom Koncepcie je snaha o vzájomné prijatie väčšinovej a menšinovej spoločnosti, nie o integráciu rómskej komunity do spoločnosti. Rovnako sa nesnaží meniť kultúru Rómov, ale rešpektovať ich identitu a hrdosť na svoj pôvod. Zároveň aj majorita si môže zobráť príklad od Rómov: napr. v kontexte starostlivosti o seniorov – i v chudobe sa dokážu postarať o chorých, starých a osamelých.

Takých príkladov je viac: aj v extrémne ťažkých životných podmienkach si Rómovia pomáhajú nielen navzájom, ale dokážu pomôcť tiež ľuďom bez domova či v núdzi. Veľa pozitívneho má pôvod v ich komunitnom spôsobe života, teda života v pomerne širokom rodinnom kruhu.

Vyššia životná úroveň v Bratislavskom kraji vedie k „neviditeľnosti“, v mnohých prípadoch k enormnej chudobe rómskych rodín. Chudoba v Bratislavskom kraji je viac skrytá za bránami obydľí a menej očividná než v regiónoch mimo BSK, čo môže zvädzať k falošným záverom o neexistencii vážnych problémov v lokalitách v tomto regióne. Chudoba má vplyv na nedostatočné vzdelávanie detí, zvyšovanie napätia v komunitách, ale aj vo vzťahu k svojmu okoliu, ktoré dáva priestor nežiadúcim javom, ako napr. sociálno-patologické javy, kriminalita, zvýšená závislosť od alkoholu, zanedbávanie povinnej školskej dochádzky. Ďalším negatívom, ktoré neprispieva k riešeniu výziev súvisiacich so životom Rómov v Bratislavskom kraji, je celková hustota osídlenia kraja. Vysoké ceny pozemkov obmedzujú usporiadanie pozemkov v oveľa vyššej miere ako v iných regiónoch Slovenska.

BSK sa pri návrhu riešení nemôže opierať výlučne o štatistiky a prieskumy vychádzajúce z celoštátneho priemeru, keďže skutočnosť môže byť pomerne odlišná. Podobne je to aj s reakciami spoločnosti, ktorá je ovplyvnená počtom Rómov žijúcich v jednotlivých obciach a mestách.

Zároveň je nevyhnutné poznamenať, že BSK mal v ostatnom programovom období EÚ limitovaný prístup k zdrojom z európskych fondov práve pre oblasť podpory rómskych komunit a ich inklúzie a uplatňovania rovnakého zaobchádzania. Finančné zdroje (primárne z ESF+) na riešenie výziev marginalizovaných rómskych komunit by mohli byť príslubom aspoň čiastočného zlepšovania situácie Rómov v Bratislavskom kraji.⁹

Pojmy používané v koncepcii

Inklúzia – prijatie, začlenenie časti väčšiny alebo menšiny do spoločného väčšieho celku spoločne s inými časťami. Práve uvedený fakt si uvedomujeme pri zjednocovaní Európy. Prijatie alebo začlenenie rôznych štátov/národov do jednotnej Európy, teda mnohých rozdielnych podmnožín do jednej hlavnej množiny, vytvára priestor na vytvorenie jednotnej Európy. **Ide o celkové prijatie.** Až potom môžu na seba rôzne kultúry pôsobiť a vzájomne sa obohacovať. Vo vzťahu inkluzívnych politik a aktívnej inklúzie to znamená vytvoriť občanovi priestor, ktorý dáva, predovšetkým najviac znevýhodneným, možnosť úplného zapojenia sa do spoločnosti vrátane možnosti zamestnať sa.

Hodnoty, na ktorých inklúzia stojí, sú pravidlá rovnakých príležitostí, spravodlivosti, spolupráce a solidarity, pričom rôznorodosť sa chápe ako príležitosť na obohatenie celej spoločnosti. Začlenenie znevýhodnených skupín je úplné a bezpodmienečné.¹⁰

Inklúzia sa dá chápať ako vyšší stupeň integrácie alebo ako jej cieľ. Základný rozdiel je v tom, že integrácia začleňuje podľa diagnostiky a pripisuje vinu za zlyhanie samotnému človeku, napríklad dieťaťu v škole. Inklúzia vidí človeka ako individualitu a rozdielnosť vníma ako niečo, čo je prirodzene dané. Pretože odlišnosť je prirodzene daná, nemusí sa ďalej rozlišovať podľa rôznych kritérií (diagnostik). Inklúzia hľadá príčinu zlyhania v systéme, ktorý je možné prispôsobiť schopnostiam a individualite človeka (dieťaťa v škole)¹¹ a reaguje na stále a rýchlo sa meniaci svet.

Integrácia je proces odstraňovania rozdielov a vytvárania rovnakých príležitostí, v rámci ktorého je začlenenie znevýhodnených občanov alebo skupín občanov do spoločnosti prejavom solidarity, tolerancie

a akceptácie odlišností (koadaptačný prístup – vysvetlenie nižšie). Nepredpokladá zmenu alebo transformáciu základov celej spoločnosti, vyžaduje si zmenu zmýšľania väčšiny, ale aj členov rómskych komunít a ich vedúcich predstaviteľov. Začlenenie je čiastočné a podmienečné a jeho predpokladom je istá miera prispôsobenia sa znevýhodnených skupín vo vzťahu k ostatným v spoločnosti. Integrácia vo vzdelávaní je možná prostredníctvom individuálnej integrácie dieťaťa alebo žiaka do triedy medzi intaktnými deťmi alebo žiakmi na základe diagnostikovaných špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb. Dieťa alebo žiak sa prispôsobuje (má vypracovaný individuálny vzdelávací plán) bežným deťom alebo žiakom s asistenciou pedagogického asistenta, odborného zamestnanca. Dieťa so znevýhodnením sa prispôsobuje škole tak, aby v čo možno najväčšej miere zvládlo to, čo sa považuje za normu.¹²

Národnostná integrácia – poznanie a postupné prijatie majoritnej kultúry spoločne so snahou o zachovanie vlastnej kultúry vrátane vlastného jazyka. Integrácia má dve nevyslovené podmienky na to, aby bola úspešná. Prvou je, že to musí chcieť sama menšina. Keďže je často pod tlakom, môže sa integrácii brániť a vnímať ju ako pokus okradnúť ju o vlastnú identitu. Následne môžu niektorí jednotlivci pod týmto tlakom zastierať vlastnú príslušnosť k minorite. Druhou podmienkou je ochota majority prijať medzi seba inú kultúru.

Sociálna integrácia patrí k najvyššej úrovni socializácie, ide o proces začleňovania jednotlivca do spoločnosti. Integrácia býva tiež definovaná ako „obojsmerný psychosociálny proces zblížovania minority znevýhodnených a majority intaktných.“¹³ Pri sociálnej integrácii existujú dva rôzne prístupy:

- Asimilačný prístup – pravidlá spolužitia určuje majoritná spoločnosť a závisí od daného jednotlivca, či sa prispôbí alebo nie. Zo širšieho hľadiska je síce tento prístup nevhodný, no pre spoločnosť je jednoduchší.
- Koadaptačný prístup – odlišnosť jednotlivca je aj problémom spoločnosti. Dochádza napríklad k odstraňovaniu bariér a prispôbovaniu sa obidvoch strán. Koadaptačný prístup síce vyžaduje väčšiu náročnosť, ale pre spoločnosť je oveľa výhodnejší.¹⁴

Nerovnaké zaobchádzanie (diskriminácia)

Nepriama diskriminácia¹⁵ je navonok neutrálny predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax, ktoré znevýhodňujú alebo by mohli znevýhodňovať osobu v porovnaní s inou

osobou; nepriama diskriminácia nie je, ak takýto predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax sú objektívne odôvodnené sledovaním oprávneného záujmu a sú primerané a nevyhnutné na dosiahnutie takého záujmu.¹⁶ Príkladom môžu byť požiadavky na priznanie určitej verejnej služby, ktorú veľká časť určitej skupiny nedokáže naplniť.¹⁷

Inštitucionálna (štruktúrovaná, systémová) diskriminácia je súčasťou nepriamej diskriminácie. Predstavuje znevýhodnenie určitej (napr. etnickej alebo rasovej) skupiny vyplývajúcej z pravidiel, predpisov, postupov a konaní v inštitúciách a iných spoločenských štruktúrach, ktoré danej skupine znemožňujú realizovať svoje práva a príležitosti dostupné väčšinovej spoločnosti. Štruktúrna diskriminácia nie je teda výsledkom diskriminačného konania jednotlivcov, ale týka sa zaužívaných postupov, noriem a prístupov k menšinám v inštitúciách, pričom pracovníci inštitúcií tieto postupy, normy a prístupy vedome alebo nevedome prijímajú a uplatňujú.

Viacnásobná diskriminácia¹⁸ sa používa ako všeobecný pojem pre všetky prípady diskriminácie na základe väčšieho počtu dôvodov diskriminácie a prejavuje sa dvomi možnými spôsobmi. Môže mať formu „dodatočnej diskriminácie“, keď k diskriminácii dochádza na základe niekoľkých dôvodov diskriminácie, ktoré fungujú samostatne, a „prierezovej diskriminácie“, keď dva alebo viac dôvodov diskriminácie fungujú a navzájom na seba pôsobia takým spôsobom, že sú neoddeliteľné alebo nerozlučiteľné.¹⁹

Segregáciu definujeme ako fyzické alebo sociálne oddelenie členov rôznych skupín – typicky národnostné, etnické, rasové, náboženské, sociálne alebo iné menšiny – od väčšiny alebo príslušníkov ohrozenej skupiny od hlavného prúdu spoločnosti. Segregácia vzniká ako výsledok vedomých (napríklad administratívnych alebo politických) rozhodnutí, ktoré podľa domácej a medzinárodnej judikatúry predstavujú nezákonnú diskrimináciu, ale môže byť tiež výsledkom ekonomického (napríklad sťahovanie chudobných a diskriminovaných skupín do marginalizovaných oblastí s obmedzenými možnosťami zamestnania a málo kvalitnými službami) či demografického vývoja.

Najviditeľnejšie prejavy segregácie Rómov sú v oblastiach vzdelávania²⁰ a bývania (rezidenčná segregácia), no vyskytujú sa aj v iných oblastiach verejných služieb, napr. v zdravotnej starostlivosti. Verejné služby majú zvyčajne nižšiu kvalitu a vedú k horším výsledkom ako služby poskytované väčšinovému obyvateľstvu. V každom prípade však obmedzujú sociálnu interakciu medzi menšinou a väčšinou a tým idú proti cieľom integrácie a inklúzie. Aj z uvedených dôvodov má štát povinnosť predchádzať vzniku a prehĺbovaniu segregácie a aktívne ju odstraňovať.

Diskriminácia v niektorých oblastiach vrátane prístupu k službám (vzdelávanie, bývanie, zdravotná starostlivosť) a zamestnaniu na základe národnosti, etnicity alebo rasy je zakázaná európskym, medzinárodným a slovenským právom. Slovenská republika ako členský štát EÚ je zodpovedná za uplatňovanie európskeho práva (Charta základných práv EÚ,²¹ rasová smernica 2000/43) bez ohľadu na to, ako vnútroštátne organizuje vykonávanie jednotlivých politik, teda ako sa rozhodne decentralizovať verejnú správu na svojom území. Z tohto dôvodu má vláda povinnosť prijímať opatrenia proti diskriminácii a segregácii aj v oblastiach, ktoré sú v kompetencii samospráv alebo súkromnej sféry, na čo môže využívať svoje legislatívne, politické a finančné nástroje.

Komunita (rómska komunita podľa Atlasu rómskych komunít – ďalej len „Atlas“) nemá jedinú definíciu.²² Komunita môže byť definovaná ako skupina osôb, ktorá žije v určitom vymedzenom priestore, v ktorom vykonávajú každodenné aktivity, a zvyčajne tvorí autonómnu jednotku.²³ V inom zmysle môže byť za komunitu považovaný sociálny útvar charakterizovaný zvláštnym typom sociálnych väzieb vnútri, medzi členmi, ako aj špecifickým postavením navonok, v rámci širšieho sociálneho prostredia.²⁴ Z hľadiska rómskej komunity vychádzame z Atlasu, ktorý určuje minimálny počet osôb v komunite na 30. Rómske komunity sa skladajú prevažne z členov rodiny. Väčšie komunity potom z niekoľkých širších rodín, ktoré sa delia na základné rodiny. Širšia rodina môže mať aj viac ako 100 členov. V BSK je jednou z najväčších komunít osídlenie v Plaveckom Štvrtku, tzv. rómska osada, ktorá má podľa Atlasu (rok 2019) 700 obyvateľov. V súčasnosti (r. 2021) sa odhaduje až na 800 osôb. Táto komunita je zložená zo štyroch širších rodín, z toho dve majú historicky jednu spoločnú rodinu.

Rómske komunity boli v minulosti vedené jednou autoritou zo svojich radov, ktorú rešpektovali. V súčasnosti sa zdá, že tieto authority v BSK neexistujú. Komunity v mestách vznikali nastahovaním rôznych rómskych rodín do nájomných bytov v určitej lokalite mesta. Preto je situácia iná ako v osídleniach na okrajoch obcí alebo mimo obce.

Je dôležité poznamenať, že aj keď Atlas využíva pojem „komunita“, osídlenia a ich obyvatelia, o ktorých životných podmienkach vypovedá, väčšinou netvorí „komunitu“ v sociologickom zmysle slova.²⁵

Segregovaná komunita vzniká vylúčením komunity zo života spoločnosti, pričom ide o vylúčenie odsunutím do iného priestoru (mimo obce, do konkrétnej časti mesta) **s cieľom obmedzenia kontaktov segregovanej komunity a majoritnej spoločnosti.** Komunita sa môže stať segregovanou aj uprostred obce predovšetkým v prípadoch, keď je obmedzovaná pri využívaní určitých

služieb, niekedy úplne explicitných (zákaz vstupu do reštaurácie, do obchodu, „nedostatok“ miest v materskej škole pre členov komunity, obmedzený prístup k nájomnému bývaniu a pod.), pozri Segregácia.

Osídlenie. Na Slovensku je zaužívaný výraz rómska osada. Názov so sebou nesie všeobecne prijímaný obraz o veľmi nízkej úrovni bývania. A to aj napriek tomu, že i v týchto osídleniach môžeme nájsť pekné, moderne zariadené domy, a naopak, v osídleniach vnútri obce alebo na jej okraji príbytky s nízkym štandardom. Podobne je to aj so vzťahmi medzi majoritou a rómskou menšinou. Kvalita vzťahov často nie je určená umiestnením osídlenia. V štatistikách Atlasu sa používa rozdelenie na:

- osídlenie vnútri obce;
- osídlenie na okraji obce;
- osídlenie mimo obce.

Hoci sa to oficiálne neuvádza, ak vezmeme do úvahy existenciu segregovanej komunity, logicky z toho vyplýva, že existuje aj segregované osídlenie, t. j. osídlenie, ktoré vzniklo vylúčením komunity zo života spoločnosti, ktorá dokonca bráni (priamo či nepriamo) ľuďom vymaň sa z tejto komunity.

Na Slovensku žije viac ako 156 000 Rómov rozptýlene medzi majoritou.²⁶

V BSK ide predovšetkým o mestá Bratislava a Malacky, v menšej miere Pezinok a Modra. V ostatných obciach sa uvedené týka skôr jednotlivcov. Do tejto skupiny môžeme započítať aj osoby, ktoré migrujú, či už medzi komunitami v SR, alebo medzi krajinami EÚ a Veľkej Británie.

Atlas rómskych komunít (ďalej len „Atlas“)

Atlas je jedným z celej škály projektov a aktivít, ktoré realizuje ÚSVRK. Je nástrojom na mapovanie štrukturálnych nerovností medzi Rómami a majoritou. Obsahuje širokú paletu informácií o obciach s rómskymi osídleniami a o samotných osídleniach, preto je dobrým východiskovým zdrojom pre nápravu nerovností prostredníctvom verejných politík.

Atlas sa zameriava na mapovanie životných podmienok a dostupnosť vybraných služieb, no nepokrýva celú šírku znevýhodnení, ktorým Rómovia čelia (napr. diskriminácii či iným problémom).

Atlas rómskych komunít je už takmer dve desaťročia zaužívaným názvom. Prvý Atlas bol publikovaný v roku 2004, v roku 2013 sa realizoval druhý v poradí a v roku

2019 sa uskutočnilo tretie mapovanie rómskych komunít pod tým istým názvom.

Ciele Atlasu:

- prispieť k lepšiemu a cielenejšiemu vynakladaniu finančných zdrojov na realizáciu aktivít zameraných na rómske komunity;
- zvýšiť efektívnosť implementovaných aktivít sústredením sa na tie rómske komunity a obce, kde je realizácia týchto aktivít najdôležitejšia;
- prispieť k udržateľnosti spolupráce vlády a obcí pri riešení problému sociálne vylúčených komunít;
- vytvoriť podrobný faktografický rámec pre ciele čerpanie zdrojov EÚ v programovom období 2021 – 2027.

Ak sa v texte uvádza pojem Róm, myslí sa tým osoba ženského aj mužského rodu, teda Rómka aj Róm. Výnimkou sú prípady, keď je nevyhnutné explicitne označiť osobu v ženskom, resp. mužskom rode.

Analytická časť

1.1 Východiská koncepcie

NÁRODNOSŤ

Jazyk

Na rozdiel od iných národnostných menšín sa rómska menšina vníma skôr ako skupina obyvateľov na určitej sociálnej úrovni než ako národnostná menšina,²⁷ čo prináša nerovnaké zaobchádzanie a inštitucionálnu diskrimináciu. Neuplatňuje sa tu napríklad nárok na používanie vlastného jazyka a vzdelávanie sa v ňom tak, ako je to pri ostatných národnostných menšinách v SR. Vlastný jazyk je pritom jedným zo základných prvkov určujúcich národ.

Kultúra

V obciach a mestách Bratislavského kraja neexistuje spolková činnosť rómskej menšiny, ktorá by mala byť nositeľom a udržiavateľom tradícií, kultúry, tradičného remesla a pod. Práve v Bratislavskom kraji povedomie o tradičnej rómskej kultúre úplne vymizlo. Zároveň mnohí Rómovia, s ktorými autori Koncepcie komunikovali, nepoznali svoju históriu, jazyk²⁸ a kultúru ani neprejavovali záujem o uvedené oblasti.

Vzdelávanie

Jednou z prekážok efektívneho vzdelávania Rómov je všeobecný nedostatok učiteľov rómskeho jazyka. Rómčina dlho nebola písaným jazykom a prenášala sa iba ústnym podaním. Ak sa už po rómsky písalo, používalo sa písmo krajiny, v ktorej Rómovia žili. Ešte v šesťdesiatych rokoch minulého storočia bola negramotnosť Rómov bežnou záležitosťou. K rozvoju písomnej formy došlo až s povinnou školskou dochádzkou, keď sa deti začali učiť písať. Do roku 1989 sa rómčina potláčala. Rozvoj rómskeho jazyka nastáva až po roku 1990, ruka v ruke s vyučovaním rómčiny na vysokých školách. Je to však relatívne krátky čas na to, aby sa vychoval dostatok učiteľov

z radov Rómov a učiteľov rómčiny.²⁹

VZDELÁVANIE

Približne v polovici deväťdesiatych rokov minulého storočia nastal zlom v pohľade spoločnosti na učňovskú prípravu, zamestnanie a možnosť zabezpečiť si život z dávok v nezamestnanosti. Tieto zmeny zasiahli celú spoločnosť. Povinnosť pracovať sa zrušila. Štátne podniky sa rozpadali a objavila sa prvá vlna nezamestnanosti. Podobný osud postihol aj mnoho učňovských škôl – v spoločnosti sa stalo hitom byť podnikateľom, resp. podnikateľ. Táto situácia mala značný vplyv aj na život Rómov. Rómovia boli prví, ktorí prišli o prácu a stávali sa z nich nezamestnaní. Rovnako ako medzi majoritou aj tu boli takí, ktorí si dobrovoľne zvolili tento spôsob života, väčšina si však nevedela nájsť prácu a skončila na úrade práce. Nerómovia mali pri hľadaní práce jednoduchšie postavenie. Dlhodobá nezamestnanosť mala vplyv aj na ďalšie generácie mladých Rómov. Mnohí nevideli zmysel v ďalšom vzdelávaní či učňovskej príprave a začali si hľadať príležitostnú prácu v šedej zóne alebo v zahraničí (primárne tí, ktorí žili v blízkosti hraníc s Rakúskom a Českou republikou).

To viedlo k prerušeniu vzdelávania mladých Rómov a poklesu ich odborných znalostí v rôznych oblastiach. Napriek tomu mnohí Rómovia sa ďalej vzdelávali a vyštudovali odborné školy, gymnáziá a univerzity. Veľa absolventov základných škôl však nepokračovalo vo vzdelávaní alebo opustilo učňovskú prípravu uprostred štúdia. Išlo najmä o tínedžerov žijúcich v osídleniach. Dôvodom ich odchodu zo školy bola nedostatočná motivácia – boli presvedčení, že ani maturita nie je zárukou získania práce. Schodnejšiu cestu videli v práci v šedej zóne, kde ich napokon zneužívali ako najlacnejšiu pracovnú silu.

Predprimárne a primárne vzdelávanie

Deti z rómskych komunít v predškolskom veku sa často ani nedostanú do materských škôl. Nie je pre ne miesto, osobitne ak ide o deti z väčších a zo segregovaných komunít. Skúsenosť niektorých rómskych rodičov ukazuje, že dôvod neprijatia³⁰ ich detí do materskej školy nebol nedostatok miesta, voľné kapacity existovali. Povinná ročná predškolská dochádzka pre tieto deti nestačí na to, aby sa dostali na rovnakú štartovaciu čiaru, na akej sú deti z majoritnej spoločnosti. Základné nedostatky sa následne prenášajú do primárneho vzdelávania.³¹

Stredoškolské vzdelávanie

Každý rok sa záujem mladých Rómov v BSK o stredoškolské vzdelávanie zvyšuje.³² Nie všetci záujemcovia sú schopní vzdelávací proces aj ukončiť. Celkovo 51 % rómskych žiakov s ukončeným základným vzdelaním

pokračuje v ďalšom vzdelávaní. Po prvom roku štúdia však tento počet klesá a po treťom roku je nižší ako 3%. Takmer tretina stredoškolákov mimo systému PHN (pomoc v hmotnej núdzi) a mimo MRK študuje na gymnáziu a iba 1% na odbornom učilišti alebo praktickej škole. V skupine stredoškolákov z prostredia MRK a v systéme PHN je tento pomer obrátený: menej ako 1% študentov navštevuje gymnázium a 20% navštevuje odborné učilišťa a praktické školy. To potvrdzuje vyšší záujem o remeslá a služby, ale tiež odzrkadľuje celkovo horšie vzdelávacie výsledky detí z MRK/rodín v systéme PHN, ako aj ich vyššiu účasť v systéme špeciálneho školstva alebo F-odboroch pre žiakov s neukončenou ZŠ. Trend naznačuje potrebu vyššej podpory v MŠ a ZŠ. V súčasnosti sa v okrese Malacky nenachádza žiadne odborné učilište, resp. integrovaná škola remesiel a služieb. To znevýhodňuje stredoškolákov zo západnej časti okresu, ktorí musia za štúdiom dochádzať až do Bratislavy, čo zvyšuje bariéru predovšetkým pre chudobnejšie rodiny.³³

Vysokoškolské vzdelávanie

Podiel študentov vysokých škôl je v prípade sociálne znevýhodnených skupín ešte nižší ako v prípade študentov stredných škôl. Iba 10% mladých ľudí (19 až 23 rokov) z rodín, ktorým sa poskytuje pomoc v hmotnej núdzi (PHN), je zapísaných na štúdium na vysokej škole v SR, čo je menej ako štvrtinový podiel oproti podielu v celkovej populácii. V prostredí MRK ide o menej než 7% celkovo a 1,5% v prípade kombinácie MRK a PHN. Situácia v prípade vysokoškolského vzdelávania zodpovedá počtom stredoškolákov, ktorí ukončili štúdium maturitou.³⁴

SOCIÁLNA OBLASŤ

Sociálne zabezpečenie v oblasti nárokových dávok a dávok v hmotnej núdzi nemá súvis s miestom života prijímateľa, teda s tým, či je obyvateľom rómskej komunity alebo nie. V tejto oblasti nedochádza k nerovnakému zaobchádzaniu. Ide skôr o nedostatočnú informovanosť a osvetu, ktorú by mali zabezpečovať terénni sociálni pracovníci. Uvedených profesií je však nedostatok. Existuje aj mnoho ďalších oblastí, v ktorých Rómovia žijúci v komunitách potrebujú podporu sociálnych pracovníkov – napr. v sociálnych zručnostiach, vo finančnej gramotnosti, v rodičovských zručnostiach a pod.

Sociálna oblasť a vzdelávanie predstavujú najvhodnejší priestor na inklúziu Rómov do majority a opačne. Ide predovšetkým o voľnočasové aktivity určené pre širšiu verejnosť, organizované komunitnými centrami a občianskymi združeniami.

BÝVANIE

Rómovia v Bratislavskom kraji žijú v osídleniach zahŕňajúcich, podľa klasifikácie Atlasu, všetky druhy osídlenia: v domoch nachádzajúcich sa na uliciach na kraji obce, v nájomných bytoch v mestských častiach, v segregovaných osídleniach a tiež v osídleniach na okraji obce.

Vlastnícke vzťahy k obydliam sú rôzne. Jednu skupinu tvoria domy, ktoré majú Rómovia v osobnom vlastníctve – tie získali ešte pred rokom 1990 ich rodičia alebo prarodičia.³⁵ Ďalšou skupinou sú domy, ktoré získali do užívania od obce, teda bez vlastníckeho vzťahu, a domy, ktoré si postavili bez povolenia na cudzom pozemku (1 príbytok z dosiek; menšie, ale kvalitné domy). Poslednou skupinou sú Rómovia žijúci v nájomných alebo vo vlastných bytoch. K najväčším problémom samospráv patria obydlia postavené na cudzích pozemkoch a/alebo bez povolenia.

Môžeme konštatovať, že obyvatelia rómskych komunít v Bratislavskom kraji majú zabezpečený prístup k vode a elektrine: napojenie na miestny vodovod či studne, ktoré sú však v mnohých prípadoch vyvrátené bez povolenia a rozboru vody. V jednom prípade zabezpečuje obec pitnú vodu pristavením cisterny. Dostupnosť kanalizácie závisí od technických a finančných možností obce a tiež vôle poslancov. Prístup k elektrickej energii je závislý od uhrádzania poplatkov. V prípade segregovaných komunít je elektrická energia privedená do osady, nie však do všetkých domácností. Iba niekoľko obyvateľov má elektrické „hodiny“, ostatné domácnosti sa za úhradu k týmto meračom pripájajú.³⁶ Jednou z výnimiek je osídlenie v Plaveckom Štvrtku, kde poskytovateľ elektrickej energie vyvinul v ostatnom čase snahu o sprístupnenie siete do väčšiny domácností.

S bývaním úzko súvisí aj odpadové hospodárstvo. Situácia ukazuje, že predovšetkým v segregovaných komunitách na okraji obce sa okolo príbytkov hromadí množstvo odpadu. Výnimočne ide aj o prípady jednotlivcov žijúcich v mestách.

ZAMESTNANOSŤ

Hoci nezamestnanosť Rómov patrí k najmenším problémom rómskych komunít v Bratislavskom kraji, aj v tejto oblasti sa Rómovia stretávajú s nerovnakým princípom pri uchádzaní sa o prácu. Väčšina Rómov z komunít pracuje, iba v dvoch komunitách sa eviduje až 90% nezamestnanosť. Rómovia sú zamestnaní prevažne vo veľkých spoločnostiach, príp. majú vlastné firmy, ktoré poskytujú zamestnanie členom komunity. Mnoho obyvateľov pracuje načierno – každý deň odchádzajú za prácou, hľadajú možnosti drobných prác u živnostníkov a. i.³⁷

ZDRAVIE

Zdravie je priamo úmerné kvalite bývania a životnému štýlu. Hoci platí, že všetci občania SR majú zaručený rovnaký prístup k zdravotnej starostlivosti, existujú prípady, keď je možné hovoriť o nerovnakom zaobchádzaní.³⁸ Viac údajov k tejto problematike bude možné získať z prípadových štúdií o príkladoch dobrej praxe, ktoré sa budú postupne zverejňovať od roku 2024 (v súlade s napĺňaním cieľov Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 – „Stratégia 2030“).³⁹ Jedným z čiastkových cieľov Stratégie 2030 je aj zabezpečenie podpory zdravého životného štýlu a prevencie ochorení v MRK,⁴⁰ čo korešponduje s aktivitami v rámci Konceptie, realizovanými v spolupráci s organizáciou Zdravé regióny a ďalšími subjektmi. Osoby (často muži), ktoré si privyrábajú iba občasnou prácou, neplatia príspevky na zdravotné a sociálne poistenie. Nemajú tak nárok na úhradu všetkých zdravotných služieb a výkonov (predovšetkým u špecialistov), ktoré si ich zdravotný stav vyžaduje.

Hoci v súčasnosti neexistujú priame a vyčerpávajúce expertné porovnania celkovej zdravotnej situácie Rómov na Slovensku v porovnaní s majoritnou populáciou, na základe čiastkových dát je do istej miery možné odbornou zhodnotiť jej úroveň.

Z prieskumu sociálnych determinantov zdravia,⁴¹ t. j. relevantných faktorov, ktoré ovplyvňujú zdravie akejkoľvek populácie, vyplýva, že v marginalizovaných rómskych komunitách lokalizovaných prevažne na východnom Slovensku existujú výrazne nedostatočné, často až rizikové celkové podmienky, ktoré vo svojich dôsledkoch negatívne ovplyvňujú zdravie obyvateľov MRK, a to vo výrazne väčšej miere než je to vo väčšinovej populácii. Namerané hodnoty za jednotlivé skúmané skupiny determinantov ani v jednom prípade nedosahovali stav, ktorý podľa súčasných biomedicínskych a verejno-zdravotníckych odporúčaní možno považovať aspoň za dostatočný. Oblasť správanie súvisiace so zdravím dosahovala tento štandard len zo 78 %, oblasť psychická záťaž zo 76 %, oblasť dostupnosť zdravotnej starostlivosti zo 69 %, oblasť spoločenské postavenie a príležitosti zo 64 % a oblasť materiálne podmienky dokonca iba zo 46 %. Podľa priebežných dát, ktoré podľa rovnakej metodológie práve zhromažďuje organizácia Zdravé regióny (a ktoré budú prístupné v roku 2023), sa javí, že podmienky v BSK sú o niečo lepšie, stále však zďaleka nedosahujú štandard typický pre majoritnú populáciu.⁴² V prípade úrovne materiálnych podmienok situácia v MRK v BSK vyzerá lepšie než je to v MRK v regióne východného Slovenska, ale pre oblasť spoločenského postavenia a príležitosti a pre oblasť psychickej záťaže môže byť situácia v BSK analogická či dokonca aj horšia než v niektorých vylúčených lokalitách na východe Slovenska. Celkový vplyv týchto

subnormných životných podmienok na zdravotný stav podstatnej časti rómskej populácie môže byť vyjadrený napríklad indikátorom očakávanej dĺžky života pri narodení, ktorá je u rómskej populácie o 6 rokov nižšia než u majoritnej populácie. Taktiež dojčenská úmrtnosť je v porovnaní s majoritnou populáciou takmer trojnásobne vyššia a dosahuje pre MRK počet 12,3 úmrtí detí do jedného roka na 1 000 živonarodených, pričom v majoritnej populácii ide o 4,2 úmrtí.⁴³

Existuje odôvodnený predpoklad, že tieto rozdiely v zdraví medzi majoritou a populáciou obyvateľov MRK budú vo významnej miere prítomné tiež v regióne BSK. Uvedený stav vyžaduje aj bude vyžadovať systémový prístup, t. j. kombináciu odborného pôsobenia všetkých adekvátnych aktérov od úrovne tvorby stratégií inklúzie Rómov až po úroveň každodennej terénnej práce zameranej za zlepšovanie podmienok pre zdravie v MRK.

ADVOKÁCIA / OBHAJOVANIE

Pokiaľ ide o domáhanie sa dodržiavania práv, Rómovia sa primárne obracajú na miestne neziskové organizácie, ktoré dlhodobo pracujú s komunitou a získali si jej dôveru. Uvedené organizácie sú často mostom medzi komunitou, štátnou správou a majoritou. V SR pôsobí medzinárodná organizácia Európske centrum pre práva Rómov (ERRO). Pri spracúvaní tohto dokumentu však neboli evidované jej aktivity v rómskych komunitách na území Bratislavského kraja. Zároveň existuje Centrum právnej pomoci, ktorého poslaním je poskytnúť občanom odborné informácie o ich možnostiach a právnu pomoc napr. v občianskoprávných veciach, v rodinnoprávných veciach, v pracovnoprávných veciach či v konaní o oddĺžení fyzických osôb. Centrum poskytuje právne zastupovanie ľuďom s nízkym príjmom, ale na úvodnú konzultáciu v trvaní jednej hodiny sa môže objednať ktokoľvek, právnik vysvetlí situáciu a možnosti v konkrétnom prípade.

1.2 Zber dát a informácií

Pôvodným zámerom bolo prispieť do analytickej časti údajmi získanými z dotazníkového prieskumu. Otázky dotazníka, navrhnuté na základe skúseností terénnych sociálnych pracovníkov organizácií, ktoré spolupracovali na tvorbe Konceptie, boli rozposlané do všetkých obcí s evidovanými rómskymi komunitami v Bratislavskom kraji (v súlade s Atlasom). Autori dotazníka si však neuvedomili, že samosprávy nemajú rovnaké možnosti získavania informácií v teréne ako oni. Berúc do úvahy uvedenú skutočnosť sa zber informácií zredukoval na päť základných oblastí – vzdelávanie, sociálna práca, bývanie vrátane odpadového hospodárstva, zamestnanosť a zdravie, pričom boli oslovené všetky relevantné

samosprávy. Niektoré z nich nemali potrebu podieľať sa na zbere dát, keďže nezaznamenali problémy s rómskou komunitou, resp. nevenujú sa špecificky rómskej komunite a k všetkým obyvateľom pristupujú rovnako, príp. Rómov vo svojej obci alebo mestskej časti neevidujú. V týchto prípadoch boli rozhovory s predstaviteľmi obce nahradené návštevou rómskej komunity. Inde prebehli nielen osobné návštevy, ale aj opytovanie sa na predmetné témy. Z rozhovorov vznikli poznámky k jednotlivým oblastiam tak, ako problematiku interpretovali zástupcovia obcí a/alebo nimi poverení pracovníci. Poznámky boli následne zapracované do analytickej časti tohto dokumentu. Zároveň počas osobných návštev jednotlivých komunít bolo oslovených približne 100 Rómov.

Ďalšie informácie sa získali od terénnych sociálnych pracovníkov a pracovníkov komunitných centier (ak táto služba v obci existovala).

Armáda spásy na Slovensku, ktorá pripravila Konceptiu v spolupráci s BSK, zamestnáva 25 osôb, pričom 95 % z nich pracuje s rómskou komunitou či je priamo jej súčasťou. Z tohto počtu je 11 Rómov, ktorí pracujú na rôznych pracovných pozíciách vrátane riadenia a koordinácie. Deväť pracovníkov pochádza a žije v niektorej z rómskych komunít Bratislavského kraja. V rámci aktivít Armády spásy v rómskych osadách boli realizované tisíce intervencií a rozhovorov. Pracovníci strávili desiatky hodín týždenne priamo v komunitách predovšetkým v Plaveckom Štvrtku a Pezinku. Podľa potreby tiež pomáhali Rómom v komunitách v Lozorne, vo Veľkých Levároch, v Malackách, vo Vyskej pri Morave a v Záhorskej Vsi. Hoci počas výkonu práce nevedú špecifické štatistiky a prehľady, ich osobné zistenia a skúsenosti zo života v osade sú neoddeliteľnou a prínosnou súčasťou Konceptie. Pri tomto zdroji informácií sa v poznámke uvádza „Zistené z osobných rozhovorov“. Im všetkým patrí vďaka za vytrvalosť, trpezlivosť a povzbudenie ľudí v rómskych osadách.

Zdroje ďalších informácií: Atlas 2019, Atlas 2013, údaje zo sčítania ľudu 2011, literatúra a iné zdroje podľa poznámok pod čiarou, informácie/dáta z ÚSVRK.

1.3 Popis existujúcich koncentrovaných rómskych lokalít v bratislavskom kraji

GEOGRAFICKÉ ROZMIESTNENIE V KRAJI

Bratislavský kraj patrí medzi tri kraje s najnižším počtom rómskeho obyvateľstva.⁴⁴ Oficiálny stav je podľa informácií z ÚSVRK (december 2021) 6 020 Rómov žijúcich v osídleniach.

Celkový odhadovaný počet Rómov v Bratislavskom kraji, t. j. aj integrovane bývajúcich, predstavuje približne 14,5-tisíc.

Tento údaj je však len odhad. Skutočný počet Rómov žijúcich v BK môže byť skreslený, keďže pri spracovaní Atlasu rómskych komunít obce prítomnosť Rómov neuviedli. Príčiny môžu byť rôzne:

- netvorili osídlenie s viac ako 30 osobami;
- žijú rozptýlene v mestách – napr. podľa Atlasu z roku 2013 žilo v Bratislave približne 8 800 obyvateľov rómskeho pôvodu. Atlas 2019 uvádza odhad 2 820 obyvateľov rómskeho pôvodu žijúcich v osídlení alebo v sociálne vylúčených lokalitách. K tomuto počtu je potrebné pripočítať ešte 7 130 Rómov žijúcich v priestorovo integrovanom bývaní v meste. Celkovo teda podľa Atlasu žije v Bratislave približne 10-tisíc Rómov. Podobná situácia je v Malackách, kde ide o stovky, v mestách Pezink a Modra o desiatky, v ostatných obciach BSK o skupiny do desiatich obyvateľov;
- vedenie obce sa snaží pristupovať k všetkým obyvateľom rovnako a podobné dotazníky považuje za diskriminačné – občanov podľa národnosti neeviduje;
- nie všetci obyvatelia komunít sú Rómovia (zmiešané manželstvá/partnerstvá, ľudia žijúci na okraji spoločnosti – ľudia bez domova a pod.).

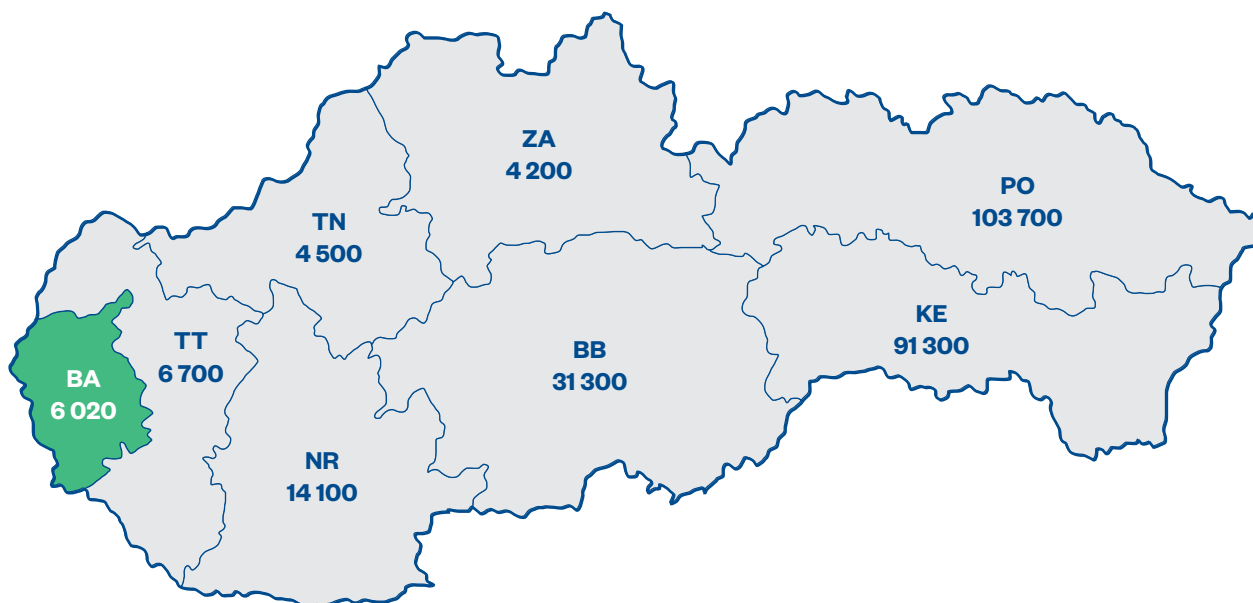
Vo všeobecnosti je potrebné konštatovať, že zistiť skutočný počet Rómov žijúcich na Slovensku je takmer nemožné. Ide iba o odhady realizované na jednotlivých miestach a podľa dostupných informácií a údajov overovaných na obecných úradoch a priamo v teréne.⁴⁵

Tabuľka č. 1: Počet Rómov žijúcich v osídleniach v jednotlivých krajoch SR

Kraj	Atlas 2019
Banskobystrický	31 300
Bratislavský	6 020
Košický	91 300
Nitriansky	14 100
Prešovský	103 700
Trenčiansky	4 500
Trnavský	6 700
Žilinský	4 200
Spolu	261 820

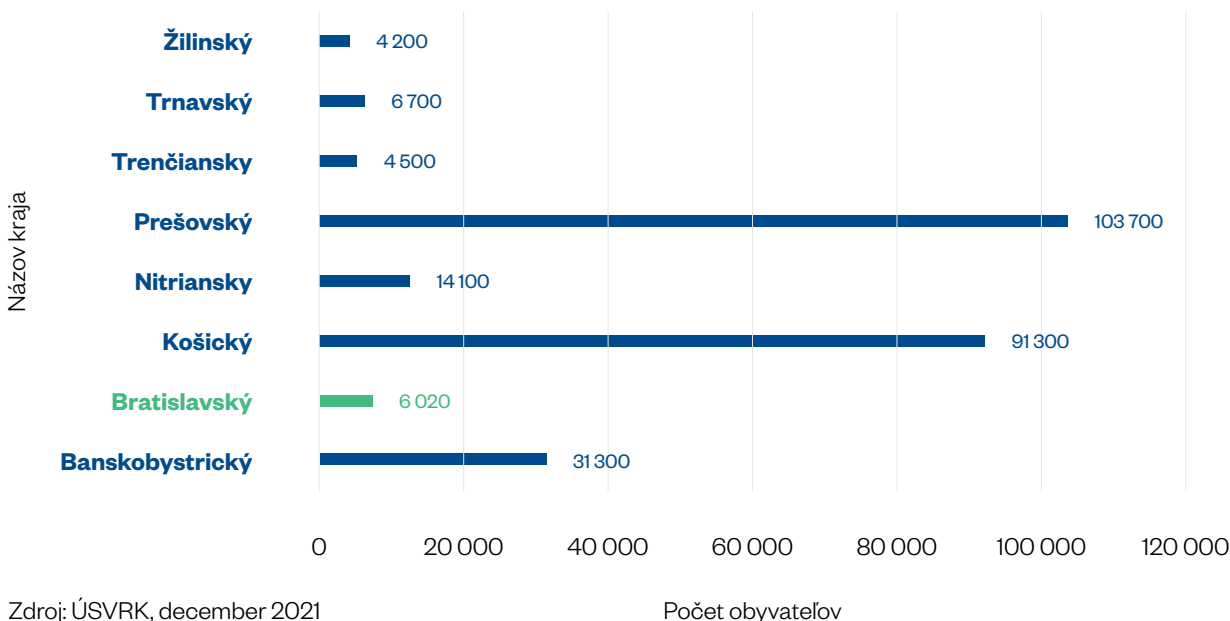
Zdroj: ÚSVRK, december 2021

Obrázok č. 1: Mapa počtu Rómov žijúcich v osídleniach v jednotlivých krajoch SR

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf č. 1: Počet Rómov žijúcich v osídleniach v jednotlivých krajoch SR

Zdroj: ÚSVRK, december 2021

Počet obyvateľov

Najväčšie zastúpenie rómskej populácie v mimobratislavských okresoch evidujeme v okrese **Malacky**. Podľa ÚSVRK ide o 2 700 Rómov, ktorí žijú v osídleniach vnútri obce a na okraji obce. K uvedenému počtu je potrebné pripočítať takmer 1 100 Rómov žijúcich mimo osídlení, a to predovšetkým v meste Malacky (300 Rómov).

Mesto Bratislava so svojimi mestskými časťami je v počte Rómov žijúcich v osídleniach takmer na rovnakej úrovni ako okres Malacky, ale oveľa viac Rómov žije mimo rómskych osídlení. Predpokladá sa, že ide o 7 130 osôb žijúcich skôr v sociálne vylúčených lokalitách než v klasických rómskych. Bratislava nevytvára segregované osídlenia, komunity žijú v rámci mestských častí (ďalej len „MČ“). Za osídlenie mimo obce sa podľa Atlasu považuje komunita žijúca na ulici Bojnická v MČ Bratislava-Nové Mesto. Lokalita je oddelená od samotnej mestskej časti, hoci patrí do Bratislavy. Neznamená to však, že životná úroveň obyvateľov je nízka, ako je to v mnohých iných osídleniach Bratislavy alebo obciach mimo Bratislavy. Dokazuje to aj upravenosť okolia nájomných domov, udržiavaného detského ihriska, správanie sa komunity na verejnosti a vysoký počet osobných automobilov (nových alebo len niekoľko rokov starých) na parkovisku.⁴⁶

Hoci v okrese **Senec** nie je evidovaný najnižší počet rómskych obyvateľov, obidve komunity žijú vnútri alebo na okraji obcí. Rómovia sú tu najviac prijímaní a s majoritným obyvateľstvom spolunažívajú bez problémov.⁴⁷

Pezinok je okres, v ktorom žije najnižší počet Rómov – jedna komunita (asi 120 osôb), no prejavuje sa tu neznášanlivosť a vzájomná nedôvera medzi komunitou a väčšinovou spoločnosťou. Životné podmienky tunajších Rómov sú na mimoriadne nízkej úrovni. Ide o osídlenie na okraji obce, hoci z hľadiska jeho umiestnenia v priemyselnej zóne a dlhodobej politiky voči komunitě sa dá hovoriť o segregovanom osídlení. Dané osídlenie patrí medzi najmladšie osídlenia v Bratislavskom kraji – Rómov do Pezinka násilne presťahovali v roku 1984. Súčasný stav pretrváva od roku 2008, keď budova bývalej Glejovky vyhorela. V tomto okrese žijú aj Rómovia mimo osídlení, a to v Pezinku (do 30 osôb) a v Modre (do 15 osôb).

Zo zistených údajov vyplýva, že najvyšší počet obyvateľov rómskeho pôvodu žije **na západ od Bratislavy**.

Tabuľka č. 2: Počet Rómov žijúcich v osídleniach v jednotlivých okresoch Bratislavského kraja

Okres	Odhad
Senec	360
Pezinok	120
Malacky	2 720
Bratislava V (Petržalka)	1 200
Bratislava III (Nové Mesto)	150
Bratislava II (Podunajské Biskupice, Vrakuňa)	1 470
Spolu	6 020

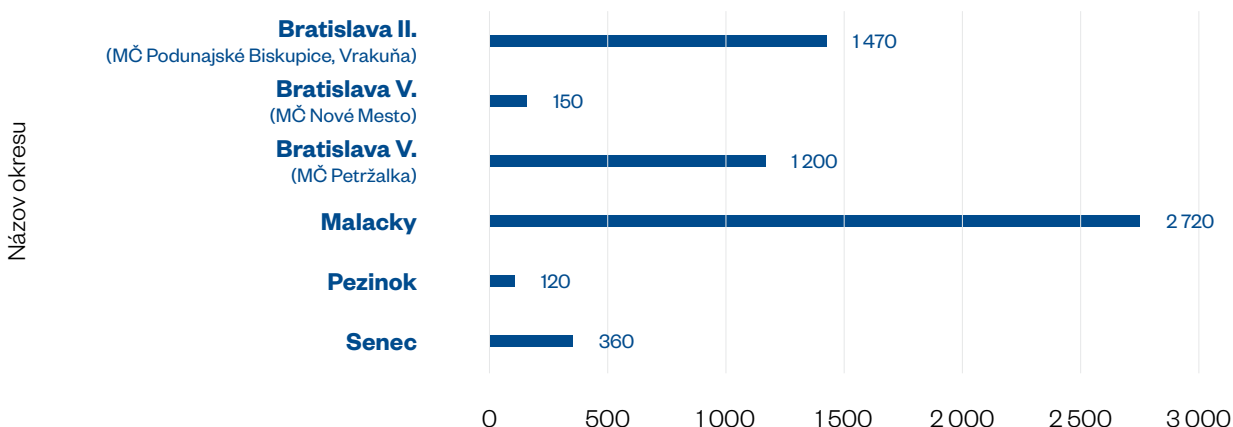
Zdroj: Atlas 2019⁴⁸

Obrázok č. 2: Mapa počtu Rómov žijúcich v osídleniach v jednotlivých okresoch Bratislavského kraja

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf č. 2: Počet Rómov žijúcich v osídleniach v jednotlivých okresoch Bratislavského kraja

Zdroj: Atlas 2019⁴⁹

Odhadovaný počet rómskych obyvateľov

ÚZEMNÉ ROZMIESTNENIE V RÁMCI MESTA/OBCE

Rómske osídlenia v rámci obcí sa prevažne nachádzajú na ich okraji (okrajové ulice, príp. miesta alebo príbytky na konci ulíc). Často, ale v menšej miere ide o osídlenie vnútri obce. Iba v jednom prípade bolo identifikované osídlenie mimo obce. Je však nutné uviesť si, že hoci sa niektoré osídlenia nachádzajú v obci (na okraji), zo sociologického hľadiska sa môžu nazývať segregovanými. Takými to sú osídlenia v Plaveckom Štvrtku alebo Pezinku, kde sú Rómovia vytlačaní do týchto osídlení a existujú snahy udržať ich tam alebo dostať z obce úplne preč. Obyvatelia týchto osídlení nemajú možnosť získať bývanie vnútri obce alebo v meste (kúpou pozemku alebo domu, prenájmom bytu a pod.), a to aj napriek tomu, že finančná situácia im to dovoľuje. Rómska príslušnosť predstavuje prekážku.

Podobne oddelene existujú osídlenia v Bratislave na Bojníckej ulici a v Malackách. Oficiálne ide o umiestnenie na území mesta, v skutočnosti sú celkom zjavne oddelené od okolia.

Samostatnou kapitolou sú komunity, ktoré žijú v nájomných bytoch v Bratislave (Petržalka, Vrakuňa). Aj tu však ide o osídlenie vnútri mesta a predovšetkým o nájomné byty v domoch s vysokým počtom v minulosti pridelovaných bytových jednotiek. Hoci sa uvedené oblasti zaradili do Atlasu a žije v nich mnoho rómskych rodín, ide skôr o sociálne vylúčené komunity, resp. rodiny ohrozené sociálnym vylúčením.

Existujú značné rozdiely v chápaní výrazu „okraj“ obce: či už sú to končiace ulice rodinných domov, osídlenie su-

sediace s rodinnými domami v obci, alebo príbytky postavené vedľa skládky a pod. Uvedená klasifikácia však nehovorí o kvalite samotného bývania, skôr o vzťahoch medzi majoritou a Rómami.

Po odporúčaní ÚSVRK dokument neobsahuje fotografie a opis miest, kde Rómovia žijú. Mohlo by to totiž viesť k prejavom rasizmu.

Je ťažké opísať a predovšetkým uveriť, v akých podmienkach žijú niektoré rodiny v Bratislavskom kraji. Napríklad, čo znamená tvrdenie, že v osade je k dispozícii pitná voda? Niekedy ide o jedno vyústenie vodovodného potrubia slúžiace pre stovky ľudí, ktorí majú vodu k dispozícii len na predplatený čip a v určitom čase. V zime takýto zdroj často zamrzne a obyvatelia vôbec nemajú prístup k vode.

V uvedených podmienkach žijú mnoho rokov a generácií vrátane detí, čo má následne vplyv na ich (ne) prítomnosť a výsledky v škole.

Tabuľka č. 3: Počet Rómov žijúcich v osídleniach v jednotlivých obciach a mestách (odhad)

Obec	V obci	Na okraji obce	Mimo obce
MČ Bratislava-Nové Mesto			101 – 150
MČ Bratislava-Petržalka		1101 – 1200	
MČ Bratislava-Podunajské Biskupice	101 – 150	30 – 50	
MČ Bratislava-Vrakuňa		1201 – 1300	
Jablonové		30 – 50	
Kostolište	51 – 100		
Kuchyňa		51 – 100	
Lozorno		601 – 700	
Malacky		51 – 100	
Malé Leváre		201 – 250	
Pernek		51 – 100	
Plavecký Štvrtok		601 – 700	
Rohožník		30 – 50	
Studienka			51 – 100
Veľké Leváre	251 – 300		
Vysoká pri Morave		151 – 200	
Záhorská Ves	30 – 50		
Závod		101 – 150	
Zohor		51 – 100	
Pezinok		101 – 150	
Dunajská Lužná	301 – 350		
Veľký Biel	30 – 50		
Spolu	910	4 890	220

Zdroj: Atlas 2019⁶⁰

Obce, v ktorých sa podľa vedenia obce alebo povorených pracovníkov rómska komunita považuje za integrovanú alebo rómsku komunitu neevidujú.

V mestských častiach Bratislavy nejde o výlučne rómsku komunitu, ale skôr o sociálne vylúčené lokality. Takto sa chápe aj oblasť, v ktorej žije väčší počet Rómov, takže na otázku, či je v mestskej časti/obci rómska komunita, predstavitelia MČ uvádzajú, že rómske komunity neevidujú. Žijú tu tiež Rómovia, ktorí sú integrovaní v rôznych častiach MČ/obce a netvorí komunitu.

Ostatné obce, ktoré evidujú prítomnosť rómskej komunity a s tým spojené rôzne výzvy.

Mestská časť BA-Petržalka podobne ako MČ BA-Vrakuňa a MČ BA-Nové Mesto sú skôr sociálne vylúčenými lokalitami, keďže sa do týchto lokalít sťahujú (napr. pridelené ubytovanie v ubytovni) nielen Rómovia z iných mestských častí, ale aj rodiny a jednotlivci z majority ohrozené sociálnym vylúčením. Dlhodobá práca s komunitou je narušená neustálym pohybom rodín a trvalým pobytom v inej mestskej časti Bratislavy. Aj tu žije mnoho rómskych rodín integrované.

V mestskej časti BA-Podunajské Biskupice žijú prevažne integrovaní Rómovia. MČ považuje za problémové iba dve rodiny, pričom jedna z nich zhromažďuje na svojom pozemku veľké množstvo odpadu a v druhej žijú prisťahovaní Rómovia v príbytkoch z plechu a dreva s nedostatočným hygienickým zázemím. Podľa oddelenia školstva MČ je problémom nárast počtu žiakov z rómskych rodín. Škola sa tak dostáva do situácie, keď sa stáva rómskou, pričom ju navštevujú aj rómske deti z iných mestských častí.

Obce a mestá s neintegrovanej rómskou komunitou sa nachádzajú v okresoch Pezinok a Malacky.

Ide najmä o mesto Pezinok, zvyšných desať pochádza z okresu Malacky. V Pezinku sa rómske osídlenie nachádza v priemyselnej zóne na okraji mesta. Osídlenie vzniklo presťahovaním niekoľkých rodín (asi 30 osôb) v osemdesiatych rokoch minulého storočia z osady v Plaveckom Štvrtku. V súčasnosti má táto komunita približne 130 obyvateľov.⁵¹

Osídlenie je „prepojené“ s komunitou v Plaveckom Štvrtku a tieto spoločenstvá na seba navzájom pôsobia, a to najmä počas konfliktov medzi rodinami v Plaveckom Štvrtku. Komunita patrí k najviac ohrozeným chudobou, s veľmi nízkou životnou úrovňou. Obydlia, ktoré sa nachádzajú čiastočne vo vyhorenej ubytovni, sú stále vystavené hrozbe zrútenia budovy.⁵² V týchto život ohrozujúcich podmienkach žije viac ako polovica komunity vrátane detí. Uvedený stav je akútny – kedykoľvek tu môže dôjsť k zraneniam, príp. úmrtiam.

Ďalším veľkým problémom, ktorým komunita (nielen táto) čelí, je stav pozemkového vlastníctva, ktorý komplikuje jej budúci možný rozvoj. Osídlenie ohrozené chudobou a nízkou životnou úrovňou, podobné tomu v Pezinku, sa nachádza vo Veľkých Levároch. Osídlenie nemá k dispozícii vodu, pitnú vodu zabezpečuje cisterna a osídlenie je odpojené od elektrickej energie. Žije tu najmenej 30 osôb vrátane detí. Vo Veľkých Levároch tiež žije relatívne veľký počet integrovaných Rómov, ich domy sú podobné obydliam majority (veľkosť, vzhľad).

Tretou komunitou s veľmi nízkou životnou úrovňou a chudobou je osídlenie v Plaveckom Štvrtku, kde sa počet obyvateľov v čase tvorby tohto dokumentu (máj 2022) zvýšil na približne 800. Rovnako ako v Pezinku a vo Veľkých Levároch aj tu žijú Rómovia, ktorých domy sú kvalitne postavené, vzhľadné a dostatočne priestrané. Uvedené osídlenie je však husto zastavané, čo predstavuje problém pre pohyb záchraných zložiek (sanitka, hasiči) a čo je jedným z dôvodov častých konfliktov a nepokojov medzi miestnymi rodinami. Pre celú osadu bolo dlho k dispozícii iba jedno vyústenie vody na čip. To viedlo niektoré rodiny k tomu, aby si začali vrtať studne. Osídlenie je rovnako bez kanalizácie, čo so sebou prinieslo ďalší problém – odvádzanie splaškov. Navyše má spomedzi všetkých rómskych komunit v Bratislavskom kraji najväčší problém s odpadom.

Situácia je akútna a treba ju čím skôr riešiť. Vzhľadom na povahu a komplexnosť problému však jeho riešenie presahuje lokálnu a regionálnu úroveň.⁵³

Tabuľka č. 4: Spoločné problémy obcí a miest s prítomnosťou rómskej komunity

Názov problému	Počet obcí
Odpady	7
Problém s presadzovaním prorómskych investícií v zastupiteľstve	6
Nevyriešené majetkovoprávne vzťahy pod obydliami	4
Problémy so SPF pri riešení pozemkov	3
Konfliktné situácie s majoritou	2
Bratislava II (Podunajské Biskupice, Vrakuňa)	1 470

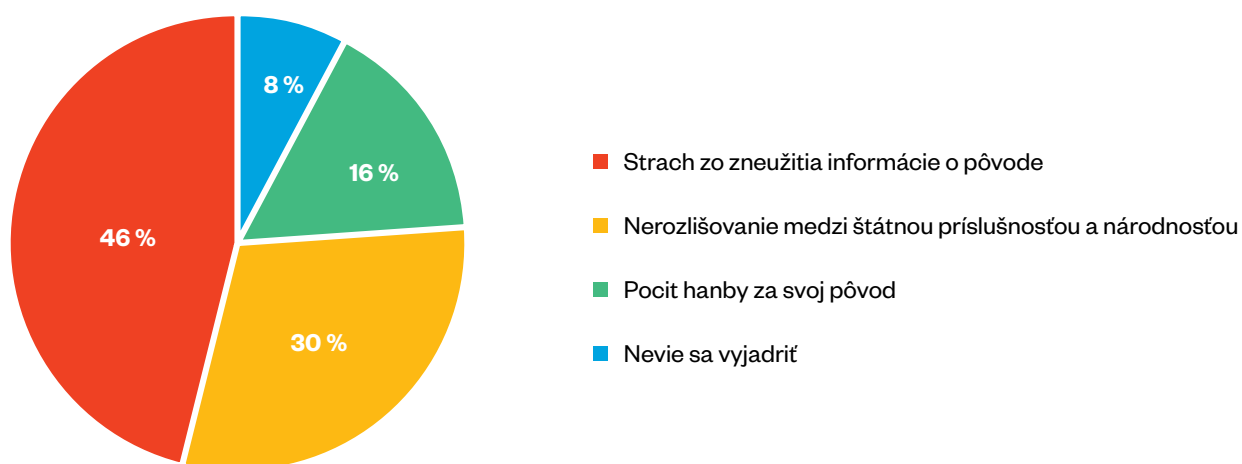
Zdroj: vlastné spracovanie

V rámci spracovania analýzy bolo oslovených 100 Rómov s otázkou, prečo neuvádzajú svoju národnosť.⁵⁴ Prieskum potvrdil, že dlhodobá diskriminácia Rómov ako národa prináša stratu identity. Dôsledkom je, že len malá časť Rómov sa hlási k svojej národnosti a pribúdajú tí, ktorí si dávajú zmeniť priezvisko z dôvodu identifikácie k príslušnej národnosti. Táto zmena však nezabráni diskriminácii a prejavom rasizmu, keďže ľudia sa vo vše-

obecnosti riadia tým, čo vidia.

Strata identity úzko súvisí so skutočnosťou, že Rómovia majú problém s tým, kam patria. Chcú sa stať Slovákmi, ale prijať nie sú. Po rómsky nevedia, nepoznajú históriu svojho národa a vnímajú ich ako neprispôsobivú skupinu obyvateľov.

Graf č. 3: Dôvody, prečo sa Rómovia nehlásia k rómskej národnosti v %

Zdroj: Armáda spásy⁵⁵

Tabuľka č. 5: Počet Rómov hlásiacich sa k rómskej národnosti v Bratislavskom kraji

Obec	Počet obyvateľov hlásiacich sa k rómskej národnosti (ÚSVRK 2021)	Počet obyvateľov hlásiacich sa k rómskej národnosti (sčítanie ľudu 2011)	Počet obyvateľov hlásiacich sa k rómskej národnosti (sčítanie ľudu 2021)
MČ BA-Nové Mesto	700 – 800	27	8
MČ BA-Petržalka	5 100 – 5 200	91	66
MČ BA-Podunajské Biskupice	2 400 – 2 500	43	25
MČ BA-Vrakuňa	1 600 – 1 700	32	22
Jablonové	50 – 100	2	15
Kostolište	50 – 100	17	1
Kuchyňa	100 – 150	20	17
Lozorno	600 – 700	21	8
Malacky	350 – 400	28	20
Malé Leváre	200 – 250	7	12
Pernek	50 – 100	–	–
Plavecký Štvrtok	700 – 800	3	9
Rohožník	100 – 150	24	5
Studienka	100 – 150	8	3
Veľké Leváre	250 – 300	8	16
Vysoká pri Morave	300 – 350	7	5
Záhorská Ves	150 – 200	17	22
Závod	100 – 150	13	8
Zohor	350 – 400	29	10
Pezinok	200 – 250	115	5
Dunajská Lužná	400 – 450	17	6
Veľký Biel	50 – 100	–	1
Spolu	14 500	529	284

Zdroj: ŠÚ SR^{56,57}

HISTÓRIA VZNIKU NOVODOBÝCH RÓMSKÝCH OSÍDLENÍ

Koncepcia sa podrobnejšie zaoberá históriou Rómov v Európe, v Čechách a na Slovensku v prílohe č. 1: História Rómov. Samotná história vzniku rómskych komunit v Bratislavskom kraji sa dá rozdeliť na niekoľko časových úsekov a tiež na základe dôvodov/spôsobov ich vzniku.

Je potrebné uvedomiť si, že väčšina Rómov žijúcich na území Slovenska patrila k Rómom, ktorí viedli usadlý spôsob života, a len približne 6 % z nich žilo kočovným spôsobom života.⁵⁸

Väčšina Rómov na západnom a juhozápadnom Slovensku sa živila poľnohospodárskymi prácami u miestnych statkárov a majiteľov pôdy a drobnou remeselnou výrobou (kováčstvo, drotárstvo, nožiarstvo, košíkárstvo a pod.). Podľa sčítania obyvateľstva v roku 1893 bol na Slovensku najväčší počet Rómov v Bratislavskej župe.⁵⁹

Kočovní Rómovia boli väčšinou tzv. olašskí Rómovia, ktorí boli otrokmi a nevoľníkmi vo valašskom kniežatstve (Rumunsko/Moldavsko). Po zrušení nevoľníctva a otroctva sa na svojich vozoch vydali po celej Európe vrátane Slovenska.

Ďalším legislatívnym obmedzením spôsobu života Rómov bola aj vyhláška O úprave niektorých pomerov Cigánov z roku 1941, ktorá znemožňovala Rómom usadiť sa v intravilánoch obcí a vysídliť ich ďaleko – až za ich okraj. Veľká časť slovenských „osád“ vznikla týmto spôsobom.⁶⁰

V roku 1959, keď vyhlásili zákaz kočovania, Rómom odobrali kolesá vozov a museli sa usadiť práve tam, kde sa v tej chvíli nachádzali.⁶¹

Miestni obyvatelia rozdeľujú Rómov v obciach na starousadlíkov a prisťahovalcov. Starousadlí Rómovia žijú v obciach tak dlho, že si nikto nepamätá, kedy a ako do obce prišli. Dá sa predpokladať, že v niektorých obciach žijú niekoľko storočí a sú známi prevádzkovaním remesiel (napríklad v Dunajskej Lužnej – kováčstvo, kde sú podľa ich remesla pomenované aj ulice). Podľa väčšiny zdrojov (matriky) je dokázateľné, že na území Bratislavského kraja Rómovia žijú od konca päťdesiatych rokov minulého storočia a postupne sa zžili s majoritnou spoločnosťou. Často pracovali spoločne v továrňach alebo v poľnohospodárskych družstvách.⁶²

Koncom sedemdesiatych a počas osemdesiatych rokov dochádzalo, na príkaz vtedajšieho vedenia štátu, k presúvaniu Rómov z väčších osád do priemyselných oblastí s cieľom zmenšiť počty rastúcich rómskych segregovaných osídení v obciach.⁶³ Tak vznikali nové komunity ako

Pezinok – Glejovka⁶⁴ a Rohožník, pričom Rómov považovali za prisťahovalcov. V Rohožníku zostalo po tejto vlne prisťahovaných Rómov „vybývané“ sídlisko.⁶⁵ Príčinou bolo aj to, že Rómovia, ktorí sa z príbytkov s veľmi nízkou až takmer žiadnou vybavenosťou presťahovali do bytov, nedokázali prejsť na nový spôsob života, keďže sociálni pracovníci sa im nevenovali.⁶⁶

Ďalší prílev Rómov do Bratislavského kraja bol spôsobený nárastom nezamestnanosti na strednom a východnom Slovensku v prvom desaťročí tohto storočia a trvá dodnes. Rómovia prichádzajú do Bratislavy, následne pre dlhý opúšťajú bývanie v hlavnom meste a hľadajú lacné bývanie na vidieku, príp. u príbuzných a známych v rámci Bratislavského kraja (Plavecký Štvrtok – značný počet rodín, ďalšie obce – skôr jednotlivci). Z vyjadrení niektorých starostov vyplynulo, že aj toto prisťahovalectvo sa podpisuje pod mnohé konflikty medzi Rómami a miestnou majoritou a tiež medzi samotnými rómskymi rodinami. To len zdôrazňuje fakt, že príslušnosť k rovnakému etniku automaticky nemusí byť základom dobrých vzájomných susedských vzťahov.

Osídlenie v Pezinku je najmladším rómskym osídlením v Bratislavskom kraji, ktoré vzniklo presťahovaním približne 30 osôb z Plaveckého Štvrtka do ubytovne v Pezinku – Glejovke. Po jej vyhorení pred viac ako trinástimi rokmi našli Rómovia ubytovanie v unimobunkách. Po čase sa niektorí vrátili do trosiek budovy a tam si vytvorili príbytky, iní začali v blízkosti nelegálne stavať obydlia na cudzích pozemkoch. Je nevyhnutné skonštatovať, že došiaľ sa nenašlo riešenie, v minulosti boli dokonca snahy segregovať Rómov v uvedenej oblasti. Komunita v Pezinku – Glejovke patrí v Bratislavskom kraji k najohrozenejším z dôvodu neustálej hrozby zrútenia zvyšku budovy na ľudí, ktorí v nej žijú (vrátane detí).

MČ BA-Petržalka poskytuje v lokalite Kopčianska mestské nájomné byty vo vlastníctve Magistrátu hl. m. SR BA. Byty v jednej lokalite a často v jednom dome vytvorili vhodné podmienky na vznik rómskej komunity. Spravidla sa Rómom pridelujú byty v rómskej komunite, a tak sa aj samosprávy podieľajú na vzniku ďalších koncentrovaných osídení. Na jednom mieste sa následne sústreďujú viaceré sociálne problémy (nielen „rómskych“), čo predstavuje zdroj potenciálnych neriešiteľných problémov.⁶⁷

MIGRÁCIA RÓMOV V RÁMCI BRATISLAVSKÉHO KRAJA

Hlavným dôvodom migrácie je opakované sťahovanie a dlhodobé návštevy medzi rómskymi rodinami, napr. v Plaveckom Štvrtku a Pezinku, kde majú Rómovia silné rodinné putá. V období prebiehajúcich konfliktov v Pla-

vekom Štvrtku niektorí odchádzajú do Pezinka a po upokojení situácie sa vracajú.⁶⁸ Podobne navštevujú rodiny aj v iných rómskych komunitách Bratislavského kraja.

Medzi obcami migrujú rovnaké rodiny, ktoré využívajú dobré meno a postavenie iných rómskych rodín. Usadia sa, po nejakom čase sa zadlžia alebo majú iný problém s okolím a sťahujú sa inam. O niekoľko rokov sa opäť objavajú.⁶⁹

V rámci rómskej komunity sa nachádzajú aj rodiny, ktoré nemajú záujem presťahovať sa, hoci do kvalitnejšieho bývania. Toto konštatovanie sa však nedá zovšeobecniť rovnako ako zaužívané tvrdenie, že je v povahe Rómov cestovať. Lepšie bývanie môžu odmietat z rôznych dôvodov: v osadách zvyčajne neplatia nájomné, dane a pod. Ďalším dôvodom môže byť obava zo života mimo komunity a strach z neznámeho prostredia.⁷⁰

Väčšina Rómov, ktorí uprednostnia samostatný život, býva v nájomných bytoch v mestách alebo odišli do cudziny. Aj medzi nimi sú však takí, ktorí sa po určitom čase vrátia do komunity, ktorá žije mimo obce, a to aj za cenu nižšej životnej úrovne alebo straty práce. Chýba im širšia rodina. Opäť je potrebné zdôrazniť, že ide o individuálne rozhodnutie jednotlivých osôb a rodín.⁷¹

Rómovia, ktorí dochádzajú za prácou zo stredného alebo z východného Slovenska, sa vracajú domov k rodinám. Pokiaľ zostávajú natrvalo, tak aj s celou rodinou.

Veľké presuny Rómov, ktoré by mohli skutočne narušiť vzťahy s majoritou, nie sú a zatiaľ sa ani v Bratislavskom kraji nepredpokladajú. Jediné ohrozenie väčšou migráciou by mohlo nastať pri riešení problémov nelegálnych stavieb v ochrannej zóne plynovodu v Plaveckom Štvrtku. No i tak by pravdepodobne išlo iba o jednotlivcov, nie o desiatky osôb. Prípadná migrácia vzbudzuje strach u majority a je dôvodom na zastavenie návrhov projektov a na podpisovanie petícií proti aktivitám, ktoré by mohli viesť k posunu v inklúzii Rómov.⁷²

POČETNOSŤ KOMUNITY

(pozri Tabuľku č. 3)

Dnešné mladé Rómky menia názor na počet detí. Hovorí o maximálne dvoch deťoch. Postupne sa počet detí znižuje,⁷³ a to predovšetkým u rómskych rodín, ktoré žijú v mestách:

- zisťujú, že veľa detí stojí veľa peňazí;
- ženy chcú chodiť do práce;
- chcú mať viac času na svoje záľuby.⁷⁴

Iná situácia je v segregovaných komunitách, kde stále prevažuje vyšší počet detí. Potvrdzujú to aj medzinárodné výskumy – čím väčšia, čím koncentrovanejšia chudoba, tým je väčší počet detí (čo však s etnicitou nesúvisí), lebo:

- deti sú potvrdením Božieho požehnania (neplodnosť znamená opak);
- viac detí znamená väčšiu rodinu a tým aj väčšiu ochranu;
- viac detí lepšie ekonomicky zabezpečí rodičov v starobe a tiež si môžu lepšie vzájomne pomáhať.⁷⁵

Mnohé záležitosti v živote Rómov sú dodnes poznamenané dlhými storočiami útlaku a nevhodného zaobchádzania. Deti zabezpečovali pokračovanie rodu, zvlášť v čase prenasledovania, ktoré často viedlo k smrti. Rómovia tiež častejšie umierali na rôzne ochorenia a dožívali sa nižšieho veku.

ZLOŽENIE KOMUNITY

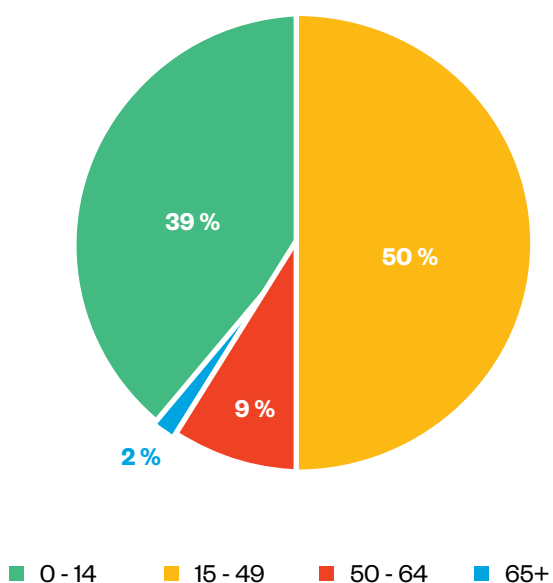
Aktuálne dostupné dáta neumožňujú zistiť zloženie komunity. Podľa sčítania ľudu z rokov 1980 – 2011 sa dá iba odhadovať. Tabuľka č. 6 porovnáva údaje z roku 2011 a 2018.

Tabuľka č. 6: Rozdelenie rómskej komunity podľa veku

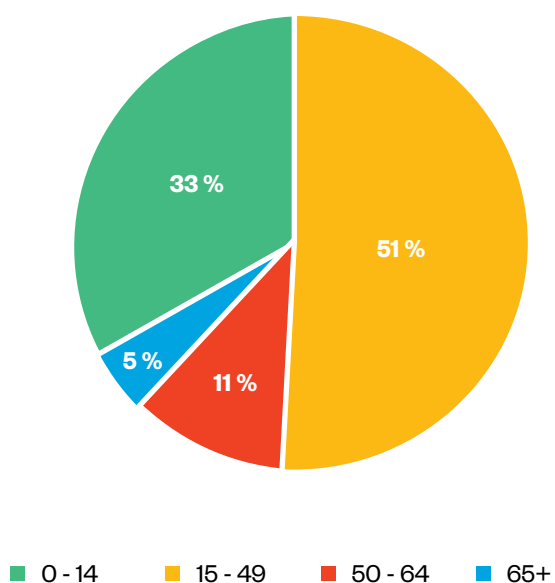
Vek	% podiel rok 2011	% podiel rok 2018
0 – 14	39,4	33 (0 – 15)
15 – 49	49,9	50 (16 – 49)
50 – 64	8,6	11
65+	2,1	5

Zdroj: ÚSVRK,⁷⁶ INFOSTAT⁷⁷

Graf č. 4: Rozdelenie rómskej komunity podľa veku (rok 2011)

Graf č. 5: Rozdelenie rómskej komunity podľa veku (rok 2018)

Zdroj: ÚSVRK,⁷⁸ INFOSTAT⁷⁹

Zdroj: ÚSVRK,⁸⁰ INFOSTAT⁸¹

ŠKOLSTVO A VZDELÁVANIE

Postoj k vzdelávaniu u mnohých Rómov ovplyvňuje ich vlastná skúsenosť. Väčšina z nich nenavštevovala predškolské zariadenia a s oficiálnym vzdelávacím systémom sa stretli až v prvom ročníku základnej školy. Dovtedy boli pod ochranou komunity a príliš nevnímali, že sú iní, neregistrovali segregáciu a rasizmus. K zmene však dochádza príchodom do prvého ročníka, keď sa deti s uvedenými problémami stretnú. Preto sa škola od začiatku stáva nepriateľským miestom, čo poznamenáva aj vzťah k samotnému vzdelávaniu.⁸²

Negatívne skúsenosti rodičov môžu viesť k neprimeranej obrane dieťaťa pred učiteľmi. Z tohto dôvodu je vzdelávanie spojené s nepriateľským postojom majority a dokonca v niektorých prípadoch aj s nepochopením vzdelaných ľudí zo samotnej rómskej komunity.

Aby bolo možné lepšie chápať postoje Rómov nielen k vzdelaniu, ale k všetkému, čo pochádza od majority, je potrebné uvedomiť si, že pre Rómov majority vždy predstavovala nepriateľa, ktorý ich v minulosti prenasledoval až na smrť, inokedy asimiloval a nútil alebo „uplácať“, aby sa stali niekým iným. Majority predstavuje po generácii zakorenený obraz niekoho, kto im chce niečo vziať, aj keď hovorí, že im dáva.

Materské školy

Rómske deti v predškolskom veku spravidla materskú školu nenavštevovali z nasledujúcich dôvodov:

- pre postoje, ktoré vyplynuli z osobných negatívnych skúseností počas ich vzdelávacieho procesu;
- pre nedostatok finančných prostriedkov, zvlášť rodín s viacerými deťmi v predškolskom veku;
- pre ťažko prekonateľné stereotypy získané životom v rómskych osadách (rodičia si musia vytvoriť systém, dodržiavať pravidlá, napr. pravidelne vstávať, aby mohli priviesť deti do materskej školy včas a tiež pre ne včas prísť atď.);
- pre častú nekompetentnosť zamestnancov materských škôl, ktorí nemajú skúsenosti s prácou s rómskymi rodinami ani vzdelanie v tejto oblasti.

V ostatnom období badať u rómskych rodín (a to aj v segregovaných komunitách) snahu prihlasovať deti do materskej školy. V niektorých prípadoch však narážajú na rasistické postoje rodičov z majority a svoje deti odhlásia. Niekde nie je voľné miesto napriek tomu, že pre iné deti miesto majú.

S tým, ako rastie záujem žien o prácu, narastá záujem o umiestnenie detí v materskej škole. Sú to však len prvé náznaky, snaha často končí pri riešení prvých problémov

spojených s niektorým zo spomínaných dôvodov.

Hoci v BK je všeobecne nedostatočná kapacita miest v materských školách, predstavitelia obcí s MRK v osobných rozhovoroch so spracovateľmi Konceptie takúto potrebu nedeklarovali a potvrdili, že v obciach s MRK je, s výnimkou Plaveckého Štvrtku, dostatočná kapacita miest v materských školách, a to aj v prípade povinnej predškolskej dochádzky od troch rokov veku dieťaťa. V Malackách ide skôr o geografickú dostupnosť materskej školy pre deti z rómskej komunity (veľká vzdialenosť).

Základné školy

Dve základné školy v obciach s rómskou komunitou (podľa Atlasu) prejavili obavu z toho, že sa stávajú alebo sú považované za rómske školy: ide o ZŠ v Podunajských Biskupiciach, ktorú čoraz viac navštevujú rómske deti aj z iných častí Bratislavy (Vrakuňa).⁸³ Druhou školou je ZŠ v Plaveckom Štvrtku, z ktorej už niekoľko rokov odchádzajú deti majority (z dôvodu prítomnosti rómskych detí) do iných škôl v okolitých obciach alebo do Malaciek. V školskom roku 2020/2021 sa tento trend v Plaveckom Štvrtku zastavil a v súčasnosti je pomer novoprijatých rómskych a nerómskych detí približne 50 : 50.⁸⁴ Relatívne vysoký počet rómskych detí navštevuje základnú školu v Lozorne.

Pri prechode detí do škôl, kde sú nízke počty rómskych detí, je rozdiel vo vedomostiach zjavný, často až jeden ročník.⁸⁵ Úroveň vzdelávania v týchto školách je, podľa rodičov majority, veľmi nízka a svoje deti prehlasujú na ZŠ v iných obciach alebo mestách.

Mesto Pezinok vo všeobecnosti bojuje s nedostatočnou kapacitou vo svojich základných školách, a to predovšetkým z dôvodu nárastu počtu obyvateľov.

Plavecký Štvrtok má v súčasnosti problémy so stavebnotechnickým stavom školy a je potrebné vybudovanie nového objektu. Pre nepokoje a nepriateľstvo medzi jednotlivými rodinami v miestnej rómskej komunite, ktoré sa prenášajú aj do školy, je takmer nemožné zabezpečiť výučbu tak, aby sa deti z týchto troch hlavných rodín nestretávali. Problémom je tiež to, že rodičia a starší súrodenci nabádajú k nevráživosti aj menšie deti. Kým v materskej škole je možné viesť deti k vzájomnej úcte, ospravedlneniu a odpusteniu, v školskom veku je situácia zložitejšia a takmer neriešiteľná.

Špeciálne školy

Viac ako polovica rómskych detí je do špeciálnych škôl zaradená nesprávne.⁸⁶ Často ide o deti skôr zanedbané (zo všeobecného pohľadu spoločnosti) než s poruchami, ktoré by ich vylučovali z absolvovania základného

vzdelávania. Problémom je najmä nevhodne nastavený diagnostický systém, ktorý nesprávne identifikuje žiaka s postihnutím.

Netýka sa to len zaradenia do špeciálnych škôl na začiatku školskej dochádzky, ale aj presunu do týchto škôl počas prvých dvoch ročníkov ZŠ, mnohokrát na základe žiadosti samotných rodičov rómskych detí. Zaradením dieťaťa do špeciálnej školy si rodičia uľahčujú situáciu, keďže nároky na dieťa a pomoc rodičov so vzdelávaním v bežnej škole sú oveľa vyššie.

Mnoho detí predškolského veku z rómskych komunít má pomerne malú slovnú zásobu (v komunitách BK sa rómsky jazyk takmer nepoužíva, primárne ide o slovenský jazyk/miestne nárečie)⁸⁷ a schopnosť vyjadriť svoje potreby a pocity, čo niekedy môže viesť k agresívnemu správaniu. Predovšetkým deti z osídlení na okrajoch obce alebo zo segregovaných osídlení (tzv. osád) nemajú skúsenosť s dodržiavaním formálnych pravidiel podľa štandardov majority. Od troch rokov vyrastajú medzi deťmi z komunity a musia sa o seba vedieť postarať a presadiť sa. Nikto im v detstve nečíta rozprávky, neučí ich rozoznávať tvary, farby a pod. Poznajú iba prostredie komunity. Rodičia nevenujú čas výchove, ako je to bežné v rodinách majority alebo už v mnohých rómskych rodinách, ktoré žijú rozptýlene. Deti získavajú skúsenosti a učia sa predovšetkým od starších detí v komunite.

V príbytkoch neexistuje priestor pre deti vyhradený na prípravu domácich úloh. Často jediným miestom na učenie sa je škola alebo komunitné centrum. Nemajú nikoho, koho by zaujímali ich vedomosti, kto by im pomáhal s úlohami.

Pracovníci komunitných centier v týchto osídleniach sa zhodujú v tom, že väčšina detí v predškolskom veku je schopná učiť sa a zvládnuť základnú školu. Ak sa deťom venuje každodenná pozornosť, robia veľké pokroky. I napriek tomu na úspešný štart v škole a jej dokončenie potrebujú dlhšiu ako len jednoročnú povinnú predškolskú prípravu. Väčším nebezpečenstvom je však názor ich rodičov na vzdelávanie a na učiteľov, ktorý sa prenáša na deti.

Podmienky ukončenia základného vzdelania je potrebné zjednodušiť aj pre strednú generáciu Rómov a cielene sa zamerať na to, čo umožní rekvalifikáciu v rôznych odboroch.

Stredné školy

Relatívne málo rómskych dievčat a chlapcov ukončí strednú školu⁸⁸ maturitou alebo výučným listom. Najväčšími prekážkami ukončenia strednej školy u dievčat sú tieto:

- **tehotenstvo** dcéry/nevesty na začiatku štúdia alebo počas neho nepredstavuje pre rodičov problém, ale, naopak, radosť. Tehotenstvo má prednosť pred všetkým;
- stále pretrváva názor, že **ženy nepotrebujú chodiť do školy**, pretože ostanú doma starať sa o domácnosť;
- dievčatá sú vychovávané tak, aby dokázali **zabezpečiť chod domácnosti**, a to robia niekedy už od dvanástich rokov. Ich detstvo sa tým skrúti a vo všetkých oblastiach dospievajú omnoho skôr ako tie v majoritnej spoločnosti.⁸⁹

Rómske dievčatá z komunít sa aj napriek všetkým uvedeným prekážkam na stredoškolské štúdium hlásia. Je to predovšetkým vďaka pracovníkom komunitných centier a ľuďom, ktorí štúdium podporujú adresne. Stredné učebné odbory bez maturity však stále dokončilo len pár desiatok dievčat z rómskych komunít v Bratislavskom kraji, s maturitou iba niekoľko. Ešte pred pár rokmi to nebolo ani jedno dievča. Iná situácia je u rómskych dievčat, ktoré žijú v rodinách rozptýlených v mestách a obciach. Pre väčšinu z nich je jednoduchšie nastúpiť na strednú školu a dokončiť ju ako pre dievčatá z osád. No aj tam je najväčšou prekážkou tehotenstvo.

V prípade chlapcov sú najväčšou výzvou:⁹⁰

- **peniaze** – chlapci už ako školáci chodia pomáhať starším mužom z komunity pri zárobkovej činnosti (väčšinou práca načierno).⁹¹ Zláka ich možnosť zárobku. Štúdium im nepripadá dôležité, peniaze, ktoré by hneď mohli zarobiť, áno;
- **učenie** – je možné pozorovať, že dievčatám ide väčšinou učenie lepšie ako chlapcom. Chlapci k nemu nemajú vzťah, preto sú pre nich dôležitejšie remeslá. Ukončenie školy trvá určitý čas, zatiaľ čo iní majú „slobodu“ a zarábajú peniaze. Na rozdiel od majority ich v tomto postoji podporujú rodičia, pre ktorých je ďalší príjem do rodiny vítaný;
- **vlastná rodina** – tehotenstvo partnerky a potreba postarať sa o živobytie.

Počet študentov remeselných odborov sa mierne zvyšuje, chlapci však učebný odbor dokončia výnimočne. Tu je tiež rozdiel medzi chlapcami z rodín žijúcich rozptýlene a chlapcami zo segregovaných osídlení.

Spoločným problémom je neukončené základné vzdelanie z dôvodu zaradenia do špeciálnej školy. Niektorí z rómskych absolventov týchto škôl sú schopní vyučiť sa remeslu, no nemôžu nastúpiť do školy práve z dôvodu neukončeného základného vzdelania.

Z rozhovorov so zástupcami obcí v okrese Malacky vyplynula potreba zriadenia strednej školy, ktorá by mladým ľuďom ponúkala rôzne učebné odbory. Rómske ro-

diny nerady púšťajú svoje deti ďaleko od domova a veľmi zriedka súhlasia s tým, aby bývali na internátoch (zvlášť ak ide o dievčatá). Stredná odborná škola v dostatočnej blízkosti by pomohla pri rozhodovaní mladých ľudí a ich rodičov. Išlo by o školu pre širokú verejnosť, nie výlučne zameranú na rómsku mládež. Existujú však obavy, že takáto škola by sa mohla stať segregovanou. Obavy tohto typu sú oprávnené skôr v regiónoch stredného a východného Slovenska s vysokým zastúpením rómskej populácie. Pokiaľ ide o Bratislavský kraj, v tomto regióne sa nedá očakávať, že by študenti rómskej národnosti tvorili nadpolovičnú kapacitu školy. Pre zistenie záujmu a zadefinovanie profilácie školy je nevyhnutné realizovať prieskum medzi potenciálnymi uchádzačmi a príp. budúcimi zamestnávateľmi.

Vysokoškolské vzdelanie

Hoci v BK ide skôr o jednotlivcov, aj to nie každoročne, vysokoškolsky vzdelaných Rómov stále pribúda. Často sa hovorí o vzoroch. Rómska komunita sa dokáže takýmto vzormi chváliť, no keď príde vysokoškolsky vzdelaný Róm s komunitou pracovať, komunita k nemu veľmi rýchlo zmení postoj. Ak ide o sociálneho pracovníka alebo pedagóga v škole, ktorý od nich vyžaduje zmeny v správaní aj myslení a požaduje dodržiavanie pravidiel, považujú ho za prebehlika k majorite a tým za nepriateľa.

Je možné očakávať, že s pribúdajúcim počtom vysokoškolsky vzdelaných Rómov sa situácia a názory budú pomaly meniť.

VOLNOČASOVÉ AKTIVITY

V obciach s rómskou komunitou zabezpečujú voľnočasové aktivity predovšetkým základné školy. Rómske deti z osídlení navštevujú základné umelecké školy. Pri tvorbe dokumentu neboli zistené informácie o voľnočasových aktivitách, ktoré by sa systematicky venovali podpore rómskeho jazyka, rómskej kultúry či rómskej komunity.

Priestorom na voľnočasové aktivity sú predovšetkým (neformálne) komunitné centrá, ktoré sa však nachádzajú len v niekoľkých obciach a mestských častiach Bratislavy. Registrované komunitné centrá ako poskytovatelia sociálnych služieb poskytujú služby, ktorých rozsah je špecifikovaný podľa § 24d zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov. Služby sa poskytujú fyzickým osobám v nepriaznivej sociálnej situácii pre zotrúvanie v priestorovo segregovanej lokalite s prítomnosťou koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby.

Tabuľka č. 7: **Obce, mestá a mestské časti HM SR Bratislavy, v ktorých je aktívne komunitné centrum**

Obec	Počet	Zriaďovateľ
Veľké Leváre	1	Obec – sociálna služba – deti a mládež, sociálne poradenstvo
Plavecký Štvrtok	2	Človek v ohrození – sociálna služba – detský klub, sociálne poradenstvo
		Armáda spásy – poradenstvo, sprevádzanie v ťažkých situáciách, charita, zázemie pre terénnu sociálnu službu, program pre deti a mládež, tréningovanie pracovných návykov, podpora dievčat vo vzdelávacom procese – zabezpečovanie pomôcok, financií na ubytovanie
Pezinok	3	Armáda spásy – registrovaná sociálna služba od 07.00 do 17.00 – cieľová skupina: celá rómska komunita
Lozorno	4	Dobrá škola – edubox
Malacky	5	Mesto – sociálna služba
MČ BA-Petržalka	6	Ulita o. z., Kopčianska ul.
MČ BA-Nové Mesto	7	Ovručská 5, MČ mimo dosahu rómskej komunity na Bojnickej ul.

Zdroj: Zistené na základe návštev obcí a ich predstaviteľov/komunitné plány⁹²

Len v 30 % obcí/miest Bratislavského kraja s prítomnosťou rómskej komunity funguje komunitné centrum.

Vo všeobecnosti nie je záujem o prevádzkovanie komunitných centier, a to predovšetkým z nasledujúcich dôvodov:⁹³

- iné priority – seniory;
- predstava, že komunitné centrum bude slúžiť výlučne Rómom;
- málo rómskych detí;
- nedostatok financií.

V BK chýbajú rómske občianske združenia a spolky zamerané na otázky kultivácie rómskeho národa ako takého a jeho kultúru. „Rómske“ témy sa zužujú na rómske bály a oslavy Dňa Rómov.

ŠTRUKTÚRA ZAMESTNANOSTI

Jedným z najväčších, ale nepriamym (prostredníctvom pracovných agentúr) zamestnávateľov Rómov v Bratislavskom kraji je automobilový závod Volkswagen, v ktorom Rómovia pracujú prevažne v upratovacích a obslužných službách.

V posledných 2 – 3 rokoch je možné pozorovať zvyšujúci

sa počet Rómov pracujúcich v maloobchodných predajniach (napr. za pokladňami). Aj toto je jedna z ciest k budovaniu dôvery medzi rómskou menšinou a majoritou. Väčšinou však ide o nadnárodné firmy a pri rýdzo slovenských zamestnávateľoch tento trend zatiaľ nebadáť.

Je bežné, že rómski muži odchádzajú každé ráno za prácou. Ak nemajú dohodnutú prácu vopred, obchádzajú rodinné domy a ponúkajú svoje služby (prevažne načierno). Nie vždy prácu nájdu, no napriek tomu ju opäť vyrážajú hľadať na ďalší deň. Existujú výnimky, niektorí Rómovia majú zaregistrovanú živnosť (prevažne stavebné a výkopové práce) a zamestnávajú ďalších členov komunity. Dobrým príkladom je tiež kováčstvo v Dunajskej Lužnej. Rómovia vytvárajú pracovné tímy a mnohí z nich pracujú aj v susednom Česku alebo Rakúsku. Vždy však do takej vzdialenosti, aby sa mohli ešte v rovnaký deň vrátiť domov (na rozdiel od podobných tímov z východného a zo stredného Slovenska, ktoré vyrážajú na niekoľkodňové turnusy).

Rómovia pri rozhovoroch poukázali na fakt, že v obciach pri verejnoprospešných alebo aktivizačných prácach vidíme väčšinou Rómov, a to aj napriek tomu, že v obci je oveľa viac nezamestnaných z majority. Spojenie Rómov a uvedeného typu práce sa vníma ako samozrejmosť bez ďalšieho skúmania, prečo tieto práce nevykonávajú aj dlhodobozamestnaní z radov majority.

Nelegálna práca,⁹⁴ práca cez agentúry dočasného zamestnávania (najmä na dobu určitú) Rómov v Bratislavskom kraji tvorí približne 60 – 70 %.⁹⁵ Počas pandémie sa však situácia zmenila. Existujú obce, v ktorých je zamestnanosť takmer 100 %, ale aj osídlenia, kde je viac ako 90 % Rómov nezamestnaných. V Bratislavskom kraji sa nedá hovoriť o nedostatku pracovných miest, skôr o nedôvere medzi majoritou a rómskou menšinou. Ďalším faktorom je stav samotnej komunity – do akej miery je ovplyvnená alkoholizmom, drogami a gamblerstvom.

Veľkou výhodou Bratislavského kraja je vysoký počet pracovných príležitostí.

VIERA A VIEROVYZNANIE

Už z histórie je známy bohatý duchovný život Rómov. Samotné označenie Cigáni vzniklo z názvu Athiganoi (Acingané). Takto okolo roku 1000 nazvali sektu, ktorá sa zaoberala veštevctvom a čiernou mágiou. Pohybovala sa na rovnakom mieste ako Rómovia a aj oni sa zaoberali podobnými praktikami a rovnako ako sekta pochádzali z východu. Niektorí historici ich preto spájajú s uvedenou sektou. Význam slova v preklade znamená nedotknuteľní.

Pomenovanie „cigáni“ Rómom zostalo. Zároveň, medzi Rómami sa nachádzajú aj takí, ktorí sa zaoberajú okultnými praktikami vychádzajúcimi z prírodného náboženstva.

Rómsky národ je národom viery,⁹⁶ v ktorej sa mieša a odráža to, čím prechádzali geograficky alebo duchovne. Mnohí Rómovia sú presvedčení, že ich čarodejníca žije na území Bratislavského kraja. Čarodejníctvo, zllorečenie, preklínanie, viera v poveru a otvorenosť pre duchovné podnety sú bežné v každej komunite. Možno práve preto boli Rómovia v kresťanskej Európe takí prenasledovaní, čo malo vplyv na ich neľahký život.⁹⁷

Väčšina Rómov však nerozlišuje jednotlivé cirkvi tak, ako je zvykom v majorite. Katolícka cirkev je Rómom bližšia pre mnohé obrady, úkony a predovšetkým symboly. Ďalšia skupina je menšia, no drží sa viac Svätého písma ako symbolov a obradov.

Viera Rómov dokáže byť hlboká, úprimná a jednoduchá. Ak sa k tomu pridajú skutky viery, život Róma sa môže zmeniť o stoosemdesiat stupňov. Vo viere nachádzajú Rómovia dôveru, oporu a bezpodmienečné prijatie, čo ich vedie k zmene. Tam, kde sa pracuje s rómskou komunitou, by sa na vieru nemalo zabúdať, ale, naopak, naviesť ju správnym smerom, posilňovať a povzbudzovať.⁹⁸

OBČIANSKA VYBAVENOSŤ ÚZEMIA

Občianska vybavenosť súvisí s polohou osídlenia.

Ak je osídlenie súčasťou obce (ulice a pod.), nebadateľný rozdiel vo vybavenosti medzi majoritou a rómskou menšinou. Pri osídlení na okraji obce (väčšinou ide o koncové ulice) sa vybavenosť zhoršuje. Všade je však zavedená elektrina a voda a závisí už iba od jednotlivých rodín, či zainvestujú do prípojky a infraštruktúru využijú.

Dovoz pitnej vody v cisternách zabezpečuje obec pre jednu komunitu (asi 50 osôb), ktorá odmieta za uvedenú službu platiť. Neďaleko tejto komunity žije iná, početnejšia, v ktorej sú domy pripojené k elektrickej sieti, vodovodu a ku kanalizácii.

Odlíšna situácia je v dvoch segregovaných osídleniach. Hoci sú situované na okraji obce, resp. mesta, podľa spôsobu života komunity a postojov k nej ide skôr o segregované osídlenie: Plavecký Štvrtok a Pezinok – Glejovka.

V osídlení v Plaveckom Štvrtku oficiálne žije 700 obyvateľov,⁹⁹ v skutočnosti približne 800.¹⁰⁰ V osade je sprístupnený jeden vývod s pitnou vodou, ktorý je na čip. Z tohto dôvodu si tunajší Rómovia dávajú vrtať studne, no bez akejkoľvek kanalizácie či septikov. Pre stále intenzívnejšiu zástavbu neexistuje priestor na ich umiestnenie. Splašky odtekajú do uličiek okolo prírbytkov.

V Pezinku – Glejovke existuje rovnako iba jedna studňa pre celú komunitu. Vývody z vodovodu a zo studne pri väčších mrazoch zamrzávajú a rodiny nemajú prístup k vode. Nastáva tak problém s hygienou predovšetkým ráno, keď sa majú deti pripraviť do školy. Pitnú vodu si preto kupujú v plastových fľašiach.

Obyvatelia žijúci v segregovanom osídlení v Studienke majú pomerne ďaleko do materskej či základnej školy, na autobusovú zastávku. V Pezinku leží osídlenie v tesnej blízkosti hlavnej železničnej trate medzi Bratislavou a Trnavou. Pre deti aj dospelých z Glejovky predstavuje železničná trať nebezpečenstvo, keďže prechodom cez koľajnice si skracujú cestu do mesta, školy či na nákupy.

Odpad je problém pri osídleniach na okraji obce a v segregovaných osídleniach z nasledujúcich dôvodov:

- neplatenie poplatkov za nakladanie s odpadom;
- zhromažďovanie komunálneho odpadu okolo prírbytkov samotnými Rómami;
- vytváranie nelegálnych skládok v blízkosti osídlení, keď majorita priváza (pod zámenkou odvozu dreva na kúrenie) stavebný odpad a zbavuje sa nepotrebných vecí vrátane pneumatík.

Hoci sú niektoré rómske príbytky pomerne skromné, sú čisté a je v nich poriadok. Neplatí to však o ich okolí, ktoré je často neupravené a znečistené. Je tiež pozoruhodné, že v rómskych osídleniach a okolo príbytkov väčšinou nerastie tráva. Ak však k príbytku patrí oplotený pozemok, poriadok sa udržiava aj okolo domu.

Typické je pálenie káblov a odstraňovanie gumových a plastových obalov s cieľom získania medených častí. Podobne sa rozoberajú aj spotrebiče, autovraky atď. Odpad, ktorý neskončí v zberných surovinách, skončí na miestnom smetisku alebo na mieste, kde predmet rozoberali.

Pre samosprávy je predstava inklúzie Rómov spojená s riešením otázky odpadového hospodárstva a výdavkami, ktoré sú s tým spojené. V rómskej komunite absentuje environmentálne vzdelávanie. Rómovia nemajú vybudovaný vzťah k tejto téme.

Situáciu nie je jednoduché zmeniť, ak deti nie sú vedené k vzťahu k prírode, k pochopeniu potreby triedenia odpadov a porozumeniu potreby nechávať po sebe čisté prostredie. Pri deťoch, na rozdiel od dospelých, však existuje šanca, že zmenia myslenie. Dospelí to vnímajú výlučne ako problém majority.

Vybavenie domácnosti závisí od konkrétnej rodiny. Niektoré príbytky sú skromné – posteľ a skriňa, v kúte kachle na tuhé palivo, ktoré zároveň slúžia ako sporák. V iných domoch je kuchynská linka s elektrospotrebičmi a kúpeľňa (ale často bez kanalizácie alebo septiku). Existujú však aj nákladne vybavené domy (vrátane septikov a pravidelného vývozu ich obsahu). Ide primárne o rodiny, v ktorých muži legálne pracujú. Väčšina Rómov nepremýšľa o energetickej efektívnosti výrobkov, preto spotrebiče nie sú ekologické a majú vysokú spotrebu energie. Rómovia nakupujú podľa ceny a následne ich často prekvapí výška účtov za energiu.

Takmer každá rodina vlastní **automobil**. Ide skôr o staršie a väčšie autá, aby sa do nich zmestila celá početná rodina. Opravy týchto áut sú však drahé a neoplatí sa do nich investovať. Keďže staré autá dlho nevydržia, po ich rozobratí končia ako odpad priamo v osade. Následne si kúpi ďalšie staré auto.

Zapojenie **elektrickej energie**. Pravidlom je, že oficiálne je do elektrickej siete pripojených iba niekoľko rodín a ostatné sa pripájajú cez ne, výdavky si následne rozúčtujú. Osídlenia sú potom plné natiahnutých elektrických káblov. Energetické spoločnosti v súčasnosti rýchlo zisťujú nelegálne odbory a majú spôsoby, ako im zabrániť.

MAJETKOVOPRÁVNY VZŤAH K POZEMKOM A OBYDLIAM

Väčšina Rómov žijúcich v segregovaných osídleniach nemá vlastnícke práva na pozemky. Príbytky v osídleniach sú postavené na pozemkoch obce, štátu alebo súkromných vlastníkov. Aj keby mala obec záujem tieto pozemky usporiadať, z právneho hľadiska nemá veľa možností. Starostovia narážajú aj na odpor zastupiteľstiev a majority. Komunikácia so SPF je pomerne zdĺhavá.

Obecné pozemky sa (s výnimkou osobitného zreteľa) ponúkajú na predaj cez verejnú súťaž, a tak ich získajú tí, ktorí ponúknu najvyššiu cenu. Rómska rodina teda nemá šancu.

Nájomné byty sa takmer nestavajú. Dôvodom môže byť aj povinnosť obce zachovať nájomný charakter počas celej doby životnosti budovy na vlastné náklady, resp. sumu zohľadniť pri tvorbe tzv. fondu prevádzky a údržby. Často tu nie je ani politická vôľa, pretože voliči nesúhlasia, aby sa Rómom stavali nájomné byty, a majorita si nedokáže predstaviť bývanie s rómskymi rodinami.

Domy a budovy v segregovaných osídleniach nemajú súpisné čísla a nie sú evidované. Všetko sú to čierne stavby, ktoré sa viac-menej trpia, no legislatívne sú chránené.¹⁰¹ Rómovia sú tu bez akéhokoľvek majetku. V prípade súdnych rozhodnutí by pravdepodobne bolo potrebné obydlia asanovať¹⁰² (pozri situáciu v Plaveckom Štvrtku).

Ani v osídleniach na okraji alebo vnútri obcí nie sú vyjasnené majetkové vzťahy v súvislosti s pozemkami a nehnuteľnosťami. Ukazuje sa ako nevyhnutné uvedenie problému podrobne preskúmať a navrhnúť vhodné právne a systémové riešenie. Pre miestnych starostov je to politicky mimoriadne výbušná téma.

ZDRAVOTNÝ STAV

Tak ako pri ostatných oblastiach ani tu zákaz označovať národnosť neumožňuje viesť skutočnú štatistiku druhov ochorení v komunitách. Zo skúseností z práce s komunitou je však možné uviesť nasledujúce informácie týkajúce sa **druhov ochorení a ich pravdepodobné príčiny** (hoci príčinou mnohých ochorení je celkový spôsob života v komunite).

Časté zdravotné problémy s chrbticou, kĺbmi, zápalové ochorenia vnútorných orgánov

- deti až do 4 – 5 rokov veku sa pohybujú vonku nahé, a to aj v chladnom počasí, niektoré bosé aj v snehu. Nemajú totiž vhodné oblečenie a často ani topánky vhodnej veľkosti. Deti sú stále prechladnuté a choré. Často

majú zápalové ochorenia, ktoré sa neliečia (voľnopredajné lieky z lekárne a absencia zo školy). Rodičia sa v čakárňach lekárov necítia dobre. Prístup pediátrov je často rozdielny k rómskym a nerómskym rodičom;

- deti od útleho veku pomáhajú. Nosia ťažké kanistre s vodou, drevo z lesa, spoločne so staršími chodia pomáhať na stavby a pri výkopových prácach. Začínajú pomáhať ešte v období, keď sa telo vyvíja a veľká záťaž nie je vhodná;
- mnoho ochorení v dospelosti má príčinu v detstve, čo opäť súvisí so životnými podmienkami.

Nádorové ochorenia

- väčšina príbytkov (predovšetkým v osadách) používa jedno vykurovacie teleso na zabezpečenie tepla a jedla. Na kúrenie využívajú nielen drevo, ale aj plasty, gumu, lakované drevo. Odmalička vdychujú karcinogénne splodiny;
- fajčenie cigariet. Väčšina populácie začína fajčiť na nižšom stupni ZŠ a niektorí už v predškolskom veku, matky fajčia v tehotenstve;
- alkohol (podobne ako s cigaretami);
- práce spojené s likvidáciou starých budov. Rómske pracovné tímy sa veľmi často využívajú pri búracích prácach – prach, azbest.

Infekcie zažívacieho ústrojenstva¹⁰³ zapríčinené baktériami, vonkajšie infekcie kože, kožné vredy

- škodlivé prostredie, v ktorom žijú (predovšetkým v segregovaných osídleniach).

Samostatnou kapitolou je **dentálna starostlivosť**. Pre 90 % Rómov je problém absolvovať pravidelné prehliadky chrupu. Súvisí to nielen so strachom zo zubára, ale aj s vysokými poplatkami z dôvodu neabsolvovania preventívnej prehliadky – čo je dôvod, prečo prehliadku neabsolvujú. Finančne je pre nich lekárska starostlivosť o chrup nedostupná. Predovšetkým pre ženy to predstavuje problém. Radšej sa príliš neusmievajú a nerozprávajú, aby nebolo vidieť, v akom stave majú chrup. Zlý stav chrupu má vplyv aj na prvý dojem pri pracovných pohovoroch či všeobecne pri získavaní práce.

Rómovia žijú v úzkej komunite, v ktorej sa choroby ľahko prenášajú. Dôvodom je aj to, že prostredie je nevyhovujúce a nemajú vlastné izby či inak oddelené priestory. Preto niektoré **vírusové ochorenia** pretrvávajú medzi obyvateľmi aj niekoľko mesiacov, v osadách niekedy aj celý rok, čo má následne vplyv na absenciu detí v škole.

Konzumácia tabakových a alkoholických výrobkov predstavuje rizikový faktor vzniku srdcovocievnych aj nádorových ochorení, ktoré sú najčastejšími príčinami úmrtia.¹⁰⁴

Pokiaľ ide o užívanie liekov,¹⁰⁵ deti najviac užívajú lieky na utlmenie bolesti a teploty a na zmiernenie príznakov nádchy a chrípky. Dospelí najčastejšie užívajú lieky proti bolesti a na zníženie teploty.¹⁰⁶ V prípade komunít, ktoré žijú rozptýlene v obciach v rodinných domoch a mestách, je situácia oveľa priaznivejšia ako pred piatimi či desiatimi rokmi. Aj v segregovaných osídleniach dochádza k istému, no relatívne pomalému zlepšeniu. Absentuje však pravidelná prevencia a osвета v starostlivosti Rómov o vlastné zdravie. Výsledkom je skorý nástup na invalidný dôchodok, často už v produktívnom veku, následkom čoho sa zvyšujú náklady v systéme sociálneho zabezpečenia.

Prístup všeobecných aj odborných lekárov k zdravotnej starostlivosti, ako aj záujem Rómov o vlastné zdravie je výzva do budúcnosti.

1.4 Práca s komunitou

S výnimkou komunitných centier, obce sa práci s rómskou komunitou príliš nevenujú. Projekty, vďaka ktorým obce získali finančné prostriedky, sú smerované predovšetkým na odpratanie skládok a smetísk okolo osídlenia alebo na investičné projekty, ako napr. vybudovanie kanalizácie a osvetlenia. Ak v obci nepôsobí nezisková organizácia, ktorá by s komunitou pracovala, obce nežiadajú o dotácie na priamu prácu s rómskou komunitou. Pripomienky obcí súviseli aj s tým, že v minulom programovom období EÚ mali žiadatelia z BSK obmedzené možnosti na riešenie uvedených problémov. A zároveň s tým, že výzvy pre oblasť rozvoja rómskych komunít a ich inklúzie neboli smerované na menšie komunity, ktoré sa nachádzajú v ich obciach, ale skôr na veľké na strednom a východnom Slovensku. Z drvivšej väčšiny bol BSK z možnosti zapojenia sa do výziev vylúčený.

PRÍKLADY DOBREJ PRAXE

V Bratislavskom kraji chýba systémová práca s rómskou komunitou. Väčšinou absentuje tretí sektor, ktorý by tieto aktivity zabezpečoval. Existuje niekoľko menších združení a cirkevných tímov, ktoré na nepravidelnej báze pripravujú program pre deti z komunít, urobujú zbierku šatstva a pod. Pre zmenu v oblasti inklúzie je však potrebná každodenná a systematická práca nielen v sociálnej, kultúrnej/národnostnej oblasti, ale aj v oblasti zamestnanosti. Ako nevyhnutné sa ukazuje spojenie silných neziskových organizácií a/alebo špecializovaných združení (s možnosťou zamestnať odborných pracovníkov a zároveň do tejto práce prinášať nadšenie a nové metódy prístupu) s verejnou správou.

Spomedzi aktivít v oblasti inklúzie Rómov, ktoré majú potenciál ďalšieho rozvoja, uvádzame nasledujúce:

1. Účasť futbalových družstiev rómskych komunit na turnajoch: Družstvo reprezentuje komunitu, jeho členovia nadväzujú kontakty s vrstovníkmi a inými obyvateľmi v prirodzenom prostredí, vďaka čomu vznikajú vzťahy, ktoré eliminujú nedôveru (apríl, máj 2022 – turnaj v Galante a Pezinku). Výsledkom je vzájomná tolerancia a koexistencia v meste či bytovom dome.
2. Deň Rómov v Pezinskom kultúrnom centre, na ktorom sa stretlo viac než 250 Rómov: Vedenie mesta malo pred začiatkom programu obavy a zabezpečilo pohotovosť policajných jednotiek. Napriek obavám podujatie prebehlo v dôstojnej a priateľskej atmosfére, priestory kultúrneho domu, ktoré si Rómovia prenajali, boli po skončení odovzdané čisté a bez poškodenia. Oslava sa zaobišla bez alkoholu. Podobné kultúrne aktivity pomáhajú búrať nedôveru.
3. V Glejovke zaviedla Armáda spásy novú menu „Knoflík“. Deti získavajú imaginárne Knoflíky za účasť na vyučovaní, na akciách organizovaných AS a pod. Na konci školského roka 2021/2022 si mohli Knoflíky vymeniť v kurze 1 Knoflík = 1 euro a mohli si kúpiť to, čo chceli. Prípadne si môžu Knoflíky preniesť do ďalšieho obdobia, ak si chcú kúpiť predmet vyššej hodnoty. Ide nielen o motiváciu detí, ale aj vzdelávanie vo finančnej gramotnosti.

Existujú mnohé ďalšie, finančne menej náročné aktivity, ktoré majú značný vplyv na budovanie vzájomnej dôvery a nadväzovanie vzťahov. Príkladom sú aj dni národnej kuchyne, počas ktorých na verejnom priestranstve prebehne príprava a ochutnávka jedál Rómov, Ukrajincov, Maďarov, Čechov a pod.

SUBJEKTY, KTORÉ PÔSOBIA V KOMUNITÁCH¹⁰⁷

- Dobrá škola – edubox (predovšetkým žiaci, ale aj celá komunita);
- Ulita o. z. (žiaci, celá komunita);
- Človek v ohrození (deti, celá komunita);
- Francesco (žiaci a ich rodičia);
- Zdravé regióny;
- Armáda spásy na Slovensku (celá komunita od predškolských detí po seniorov);
- Teach for Slovakia (žiaci).^{108, 109}

1.5 Formy pomoci

Poskytovatelia sociálnych služieb sa sústreďujú viac v mestách a vo väčších obciach. **Najzákladnejšou službou potrebnou pre rómske komunity je terénna sociálna služba krízovej intervencie.** Táto sociálna služba sa však hradí z rozpočtu obcí (úhrada mzdy terénneho pracovníka), ktoré na túto službu nemajú finančné prostriedky, príp. nemajú záujem vynakladať ich pre menšiu rómsku komunitu.

Riešením pre menšie obce je vytváranie partnerstiev napr. na realizáciu projektov alebo z dôvodu finančnej udržateľnosti poskytovania sociálnej služby (tri obce s 30 – 50-členou rómskou komunitou by mohli zamestnať jedného pracovníka, ktorý bude pracovať vo všetkých troch komunitách.)

Komunitné centrum je ďalšou potrebnou sociálnou službou, ktorá je zameraná aj na prácu s deťmi a mládežou, ale tiež na organizovanie voľnočasových aktivít pre dospelých. Komunitné centrá môžu zohrávať veľkú úlohu pri práci s predškolskými deťmi do obdobia, kým bude uzákonená povinnosť predškolskej dochádzky od troch rokov veku.

Neformálne komunitné centrá, resp. strediská (pozri Voľnočasové aktivity)

Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny – popri dávkach v nezamestnanosti a iných nárokových dávkach ide najviac o projekty zamestnávania Rómov obcami (pozri Zamestnanosť).

Obce väčšinou zamestnávajú dvoch až troch pracovníkov, ktorí vykonávajú všetky aktivity vrátane tých, na ktoré nemajú kvalifikačné predpoklady. Nedokážu suplovať sociálneho pracovníka ani na podobnú činnosť nemajú dostatok času. Preto sa často ani včas nedozvedia o tom, že je potrebné kontaktovať pracovníkov sociálno-právnej ochrany. Aj keď sa domnievajú, že táto potreba je oprávnená, je tu ešte strach z komunity, ktorá dokáže všetkými prostriedkami brániť svoje deti. Zvlášť pokiaľ ide o väčšiu komunitu v segregovanom osídlení.

Dobrovoľnícka činnosť smerom k rómskej komunite alebo vychádzajúca priamo z komunity v obciach neexistuje. Na základe skúseností je pravdepodobnejšie stretnúť dobrovoľníkov v mestách.

Dôležitú formu pomoci predstavujú i **donori**. Všeobecne však platí, že na prácu s ľuďmi bez domova, väzňami a Rómami sa hľadajú veľmi ťažko. Ak sa už aj nejakí nájdu, svoje dary poskytnú hlavne na prácu s deťmi, zamestnanosť či konkrétne veci.

1.6 Potenciál komunity

MIESTNE AUTORITY, KULTÚRNE, ŠPORTOVÉ A INÉ AKTIVITY

Hoci si veľa ľudí myslí, že Rómovia sú kočovným národom, v skutočnosti vlastne nikam necestujú, ale okrem výnimiek zotrávajú na jednom mieste. A to aj v prenesenom význame: mnohým chýba cieľ, smer, motivácia, nehovoriac o možnostiach a zdrojoch. Rómov žijúcich v BSK môžeme, podľa predchádzajúceho tvrdenia, rozdeliť na niekoľko skupín:

Prvú skupinu Rómov tvoria predovšetkým rodiny, ktoré sa ešte pred rokom 1990 usadili, našli si prácu a v mestách im na základe splnených kritérií prideliť finančne dostupné nájomné byty. Tí, ktorí aj dnes našli svoj cieľ, majú prácu, zveľadujú si príbytky a vedú k tomu svoje deti a vnúčatá. Do tejto skupiny patria predovšetkým Rómovia, ktorí po roku 1990 začali podnikáť a v súčasnosti zamestnávajú ďalších Rómov. Táto skupina nepotrebuje pomoc. Naopak, má skôr potenciál pomáhať iným Rómom a bola by schopná zakladať a viesť rómske spolky/združenia.

Ďalšou skupinou sú Rómovia, ktorí síce majú cieľ, ale z rôznych dôvodov (sociálne, ekonomické, diskriminačné, rodinné a ďalšie) nie sú schopní za ním ísť a potrebujú pomoc spoločnosti na to, aby mohli svoju situáciu zmeniť. Títo Rómovia žijú v domoch a bytoch, ale predovšetkým v komunitách na okraji obcí (v tzv. rómskych osadách). Potrebujú, aby ich motivovali a podporili. Je tu priestor na individuálnu podporu podľa situácie konkrétnej rodiny. Keďže Rómovia sú veľmi emocionálni, potrebujú byť motivovaní často a k malým cieľom. Rýchlo sa nadchnú, no ich nadšenie rovnako rýchlo pomíne.

K tretej skupine patria Rómovia, ktorí nemajú a nechcú mať cieľ. Vyhovuje im žiť zo dňa na deň, prežiť dnešok. Väčšinou ide o rodiny, ktoré žijú na okraji obcí v najhorších podmienkach. Títo Rómovia nechcú zmenu, je ťažké a takmer nemožné motivovať ich. Potenciál predsa len existuje – v ich deťoch. Zameraním sa na deti od útleho veku môžeme túto skupinu postupne zmeniť tým, že bude vychovaná nová generácia s iným myslením. Môže to však trvať aj tri generácie, ale je tu veľká šanca na zmenu. Ak sa deťom nebudeme venovať, prijmú život a myslenie svojich rodičov.

V súčasnosti sa v rómskej komunite žijúcej v BSK vytratil prirodzené rómske authority, ktoré predtým viedli a spravovali komunitu a predstavovali prepojenie s majoritou.

Podobne sa vytratil i rómsky jazyk, ktorý je, spolu s his-

tóriou a tradíciami, dôležitý pre budovanie príslušnosti Rómom k svojmu národu. Rómsky jazyk sa udržuje na strednom a východnom Slovensku, v BSK takmer vymizol – Rómovia ním nehovoria a predovšetkým ho už nepoznajú. Pritom rómčinou sa dohovoria s Rómami na celom svete bez toho, aby vedeli miestny jazyk. Rómske komunity žijú takmer vo všetkých krajinách Európy, Ameriky, Ázie aj Austrálie.

Mnohí Rómovia majú problém s vlastnou identitou. Niektorí si dokonca dávajú zmeniť priezvisko, ak naznačuje ich rómsky pôvod. Príliš to však nepomáha, keďže majorita vníma Rómom podľa vyzoru a nie podľa priezviska. Podobne je to aj s jazykom. Nehovoria rómsky, ale slovensky, no napriek tomu ich posudzujú nie podľa jazyka, ale podľa vzhľadu. Rómovia sa nemôžu oprieť o svoju históriu, jazyk, tradície, kultúru, no ani o to, že sú Slováci, pretože tí ich neprijali.

Poznať svoj jazyk, kultúru a históriu je pre národ veľmi dôležité. Dnes je takmer nemožné začať na základných školách v BSK s výučbou rómčiny, hoci ako národnostná menšina na to Rómovia majú nárok. Je to však možné prostredníctvom školských krúžkov, aktivít v komunitných centrách alebo ako súčasť spolkovej aktivity. Spolky pritom môžu aj prirodzene prinavrátiť miestne rómske authority. Zakladanie spolkov/združení považujeme za veľký potenciál do budúcnosti, najmä ak by niektoré aktivity boli organizované spoločne s organizáciami majority.

Potenciál spočíva v nadväzovaní vzájomnej dôvery, na ktorej stojí dobré spolužitie majority s rómskou komunitou.

V obciach sa rómske komunity väčšinou rozrastajú v susedstve príbytkov/na pozemkoch starousadlíkov, ktorí si ich kúpili alebo dostali pred rokom 1990. Ich deti a príbuzní však po roku 1990 už takéto možnosti nemali. Preto ďalej stavajú na nevelkých pozemkoch svojich príbuzných, čím osídlenie neprímerane zahusťujú a často dochádza k narušeniu vzťahov medzi jednotlivými rodinami. Ďalej pristavujú miestnosti a domčeky na cudzích pozemkoch, ktoré susedia s pôvodným pozemkom.

Potenciál v Bratislavskom kraji vidíme vo výstavbe nájomných bytov v obciach určených majorite a postupne aj rodinám z rómskych komunít.

Odpadové hospodárstvo

Ako ukazuje príklad z Lozorna, jednou z možností je vybudovanie špeciálneho priestoru na zber miestneho odpadu, o ktorý sa stará obyvateľ miestnej komunity. Ide o oplotený priestor, otvorený v určitom čase a spravovaný zamestnancom.

Svojpomocné búranie domu postaveného bez povolenia na plynovode v Plaveckom Štvrtku.

Foto: Josef Knoflíček, archív Armády spásy

Tabuľka č. 8: Porovnanie vybraných faktorov v BK a na strednom/východnom Slovensku

Bratislavský kraj – nevýhody	Stredné a východné Slovensko
Vysoká cena pozemkov	Nízka cena pozemkov
Vysoká cena nehnuteľností	Nízka cena nehnuteľností
Nedostatok voľných pozemkov medzi obcami	Dostatok voľných pozemkov medzi obcami
Nedostatok nehnuteľností	Dostatok nehnuteľností
Vysoké životné náklady (nájom)	Nízke životné náklady
Osídlené pozemky patriace viacerým majiteľom	Ucelenejšie vlastníctvo pozemkov
Obmedzenie BK v dotačných výzvach	Možnosť uchádzať sa o finančné prostriedky takmer vo všetkých výzvach
Ľahká dostupnosť drog	-
Vysoké riziko prostitúcie rómskych žien – predovšetkým v mestách	-
Bratislavský kraj – výhody	Stredné a východné Slovensko
Nízky počet rómskych osídlení (22) s relatívne nízkym počtom obyvateľov rómskeho pôvodu (6 020)	Vysoký počet rómskych osídlení, vysoký počet obyvateľov rómskeho pôvodu (niekoľko stotisíc obyvateľov)
Nízky počet lokalít s výraznými a akútnymi problémami (asi 3)	Vysoký počet lokalít s výraznými a akútnymi problémami
Veľké množstvo pracovných príležitostí	Nedostatok pracovných príležitostí
Dostupnosť športového, spoločenského a kultúrneho vyžitia – zvlášť pre mladých v Bratislave a okolí	Nedostatok možností športového, spoločenského a kultúrneho vyžitia
Väčšia časť rómskej populácie žije v priestorovo integrovanom bývaní v mestách/obciach	Väčšia časť rómskej populácie žije v osídleniach

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka č. 9: Hlavné determinanty sociálneho vylúčenia a prioritné oblasti

Prioritné oblasti	Hlavné determinanty sociálneho vylúčenia
Kultúra / národnosť	Strach priznať sa k rómskej národnosti
	Obmedzená oprávnenosť pri uchádzaní sa o finančné prostriedky z fondov EÚ
Bývanie	Nedoriešené vlastnícke práva k pozemkom, príbytkom
	Nedostatok pozemkov na riešenie bývania obyvateľov väčších segregovaných komunit
	Nedostatočná výstavba/prístupnosť sociálnych a nájomných bytov
Sociálna (sociálne služby, zamestnanosť) a zdravotná	Nedostatočný počet terénnych sociálnych pracovníkov
	Nedostatok komunitných centier a ich nedostatočné financovanie
	Neexistencia klubov pre deti do 3 rokov veku (na dennej báze)/podpora (vrátane finančnej) práce na úrovni matka – dieťa
	Nízky počet sociálnych podnikov
	Nedostatočná osвета a prevencia v oblasti zdravia a zdravého životného štýlu
Vzdelávanie	Obmedzená dostupnosť k vzdelávaniu v učebných odboroch pre žiakov/študentov žijúcich vo väčšej vzdialenosti od Bratislavy
Legislatíva	Nesúlady relevantných zákonov

Zdroj: vlastné spracovanie

Návrhová časť

Inklúzia Rómov v Bratislavskom kraji si vyžaduje komplexnejší pohľad a predovšetkým intervenciu zo strany miestnej samosprávy, štátnej správy a tretieho sektora. Ide nielen o intervenciu v oblasti zmeny mnohých nepísaných pravidiel a zaužívaného názoru na Rómov a ich život v komunite, ale aj o témy bývania, vzdelávania, zdravotných a hygienických podmienok a pracovných príležitostí. S tým všetkým súvisí zásadná otázka a tou je, koľko to bude stáť, kto to zaplatí a kto a za čo bude zodpovedný. S časovým obmedzením Koncepcie (do roku 2030) súvisí tiež nedostatočný priestor na celkové riešenie nastolenej otázky – dokument je preto iba akýmsi medzičlánkom v dlhodobom riešení situácie.

Za obdobie štyroch či piatich rokov nie je možné doriešiť majetkové záležitosti, ako sú vlastníctvo pozemkov pod obydliami v osadách alebo výstavba nájomných a sociálnych bytov. Preto je nevyhnutné, aby Koncepcia inklúzie Rómov obsahovala aj túto výzvu. Bez toho, aby mali Rómov zabezpečené dôstojné podmienky na život, nie je možné očakávať zásadné zmeny. Naopak, obydliá sa budú naďalej rozširovať, pretože ich deti a vnúčatá nebudú mať kde bývať. Príkladom je osídlenie Glejovka v Pezinku, kde v roku 2016 bývalo 23 rodín, v júni 2022 počet narástol na 32, pričom nejde o prisťahovalcov, ale o potomkov. Potreba nájomných, cenovo dostupných bytov nie je výlučne záležitosťou rómskej komunity, ide o celoslovenskú potrebu.

Koncepcia sa zameriava predovšetkým na oblasti, ktoré je možné riešiť do roku 2030. Návrhy riešenia výziev, ktoré presahujú uvedené obdobie, sú v Koncepcii načrtnuté ako tie, ktoré si vyžadujú riešenie v dlhšom časovom horizonte. Dokument obsahuje návrh finančne menej náročných riešení, ale aj takých, ktoré si vyžadujú výraznejšiu finančnú intervenciu.

Tabuľka č. 10: **Prioritné oblasti a návrhy riešení**

Prioritné oblasti	Hlavné determinanty sociálneho vylúčenia	Možnosti riešenia	Gestor
PO1. Kultúra/národnosť	Strach priznať sa k rómskej národnosti	Posilňovanie rómskej kultúry/identity ¹⁰	MK SR
		Podpora výučby rómskeho jazyka	MŠVVaŠ SR
		Podpora vzniku rómskych spolkov/združení	BSK
		Advokácia/obhajoba rómskej menšiny	ÚSVRK
	Obmedzená oprávnenosť pri uchádzaní sa o finančné prostriedky z fondov EÚ	Sprístupniť finančnú podporu zo zdrojov EÚ aj na výzvy súvisiace s MRK	MIRRI SR
PO2. Bývanie	Nedoriešené vlastnícke práva k pozemkom/domom	Podpora pri majetkovoprávnom vyrovnaní nehnuteľností	SPF
	Nedostatok pozemkov na riešenie bývania obyvateľov väčších segregovaných komunit	Podpora pri hľadaní vhodných pozemkov	Obce/mestá
	Nedostatočná výstavba/prístupnosť sociálnych a nájomných bytov	Motivovanie miest a obcí k výstavbe sociálneho bývania; podpora znižovania bariér/prekážok pri uchádzaní sa osôb v hmotnej núdzi o nájomné bývanie	MDV SR
PO3. Sociálna (sociálne služby, zamestnanosť) a zdravotná starostlivosť	Nedostatočný počet terénnych sociálnych pracovníkov	Podpora navýšenia počtu terénnych sociálnych pracovníkov	MPSVR SR
	Nedostatok komunitných centier a ich nedostatočné financovanie	Podpora vzniku a fungovania komunitných centier	MPSVR SR
	Neexistencia klubov pre deti do 3 rokov veku (na dennej báze)/ podpora (vrátane finančnej) práce na úrovni matka – dieťa	Podpora organizácií, ktoré poskytujú službu starostlivosti o deti do 3 rokov veku – aktivity, ako napr. príprava detí (najmä so špecifickými či zdravotnými poruchami) na predprimárne vzdelávanie	MPSVR SR
	Nízky počet sociálnych podnikov		
	Podpora registrovaných sociálnych podnikov	MPSVR SR	
	Nedostatočná osвета a prevencia v oblasti zdravia a zdravého životného štýlu	Zintenzívnenie a podpora zdravotnej osветы a prevencie v starostlivosti o vlastné zdravie	MZ SR
PO4. Vzdelávanie	Obmedzená dostupnosť k vzdelávaniu (napr. v učebných odboroch pre žiakov/študentov žijúcich vo väčšej vzdialenosti od Bratislavy)	Podpora vzdelávacích aktivít/ zriadenie strednej odbornej školy/ učebného odboru (napr. remesiel, obchodu a služieb) v okrese Malacky	MŠVVaŠ SR

* Koordinátorom aktivít je ÚSVRK. Zdroj: vlastné spracovanie

Prioritná oblasť 1: kultúra/ národnosť

Jednou z najväčších prekážok inklúzie je vzájomná nedôvera. Inklúzia znamená chcieť byť prijatý a chcieť prijať. Platí totiž, že nedôvera znamená nezáujem byť prijatý medzi tých, ku ktorým sa pociťuje nedôvera, a rovnako platí aj opak, nezáujem prijať toho, ku komu má človek nedôveru. Nedôvera preniká všetkými oblasťami života, ovplyvňuje a často znemožňuje riešenie výziev.

„Dobrí“ i „problémoví“ ľudia sa nachádzajú medzi menšinovým aj väčšinovým obyvateľstvom, preto nie je správne posudzovať celú skupinu podľa jednotlivcov.

Oblasť Kultúra a národnosť vnímame ako priestor na od-búravanie nedôvery medzi majoritou a rómskou minoritou (pozri Analytická časť, str. 35 Príklady dobrej praxe).

Dlhodobé skúsenosti z práce s rómskymi komunitami naznačujú nelichotivý trend potreby Rómov zapierať svoju národnosť. A to aj napriek tomu, že poznanie vlastnej identity posilňuje a dokáže budovať rovnocenné vzťahy medzi majoritou a minoritou. K posilňovaniu národnej identity patrí znalosť vlastného jazyka, histórie a kultúry napr. prostredníctvom aktivít záujmových združení či spolkov. Znalosť občianskych práv a povinností prispieva k budovaniu sebadôvery a hrdosti.

1.1 POSILŇOVANIE RÓMSKEJ KULTÚRY/IDENTITY

- Práca s rómskym detským a mládežníckym publikom napr. prostredníctvom zariadení (kultúrnych a osvetových) v zriaďovateľskej pôsobnosti BSK (BBD, LUDUS, Malokarpatská knižnica a pod.).
- Realizácia kultúrnych a vzdelávacích aktivít v okresoch s najvyššou koncentráciou Rómov zameraných na majoritné, ako aj menšinové obyvateľstvo.
- Priblíženie dotačnej schémy BRDS potrebám rómskej kultúry.
- Spolupráca s inštitúciami zameranými na rozvoj rómskej kultúry, umenia a jazyka (Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV; Divé maky, o. z., cirkev – ECAV a pod.).

1.2 PODPORA VÝUČBY RÓMSKEHO JAZYKA

- Spolupráca pri zabezpečení lektorov rómskeho jazyka, napr. v ZŠ alebo komunitnom centre.

1.3 PODPORA VZNIKU RÓMSKÝCH SPOLKOV/ ZDRUŽENÍ

- Podporné aktivity pre aktivizáciu spolkovéj činnosti Rómov (napr. workshopy pri Malokarpatskom osvetovom stredisku a Malokarpatskej knižnici – pilotne zorganizovať s externými spolupracovníkmi, dobrovoľníkmi komunitný deň – „výmenné workshopy“ – nadobúdanie jazykových zručností, pohybových, výtvorných zručností, športové podujatia).

1.4 ADVOKÁCIA RÓMSKEJ MENŠINY

- Vzdelávacie aktivity zamerané na základné práva a povinnosti občanov interaktívnou/diskusnou formou.

NOSITEL/ZODPOVEDNÝ:

BSK, Armáda spásy na Slovensku, neziskové organizácie, ZŠ

INDIKÁTORY PO1:

- počet spolupracujúcich vzdelávacích/kultúrnych/osvetových inštitúcií: 4;
- počet vzdelávacích aktivít zameraných na výučbu rómskeho jazyka: 2;
- počet záujemcov (dospelých/detí) o výučbu rómskeho jazyka: 20;
- počet založených spolkov/združení/organizácií: 2;
- počet členov spolkov/združení/organizácií: 30;
- vzdelávací program pre deti: 2.

Prioritná oblasť 2: bývanie¹¹¹

Vznik rómskych osídlení a život v nich často súvisí s rasovou a so sociálnou nespravodlivosťou. Nie je však možné napraviť jednu nespravodlivosť ďalšou. Rómovia, ktorí chcú odísť z komunity, by mali mať rovnakú možnosť zabezpečiť si nájom, resp. kúpu bytu ako ostatní. Často však problém pramení iba z toho, že sú Rómovia.

2.1 USPORIADANIE VLASTNÍCKYCH PRÁV K POZEMKOM/DOMOM

Riešenie uvedenej otázky často presahuje miestnu či regionálnu úroveň – je nevyhnutné, aby jej venovali pozornosť viaceré subjekty/inštitúcie/rezorty. Návrhy sú preto ponúkané bez uvedenia zodpovedného subjektu. Zároveň je vhodné spomínanú výzvu riešiť vo viacerých fázach:

Prvá fáza – zmapovanie skutočného stavu (vlastníctvo pozemkov, na ktorých stoja stavby, vlastníctvo domov/obydlí, počet budov postavených bez povolenia).

Druhá fáza – rozdelenie domov podľa stavu/možností majetkovoprávneho vyrovnania:

- asúčasným obyvateľom ponúknuť možnosť prenájmu, odkúpenia (aj na splátky) pozemkov pod domami, zápis do katastra vrátane pridelenia súpisného čísla;
- hľadať iné riešenia v prípade, že odkúpenie pozemkov alebo legalizácia stavieb nie je možná;
- ak je majetkovoprávne vyrovnanie v súlade so zákonom, považujeme za nevyhnutné riešiť relevantnú infraštruktúru (prístupové cesty, osvetlenie, voda, kanalizácia).

Tretia fáza – realizačná:

- prenájom alebo predaj pozemkov pod domami a legalizácia stavieb;
- prípraviť projekty riešenia:
 - vyhľadanie stavebných pozemkov (čo najbližšie k pôvodnému miestu, príp. v okrese);
 - rozparcelovanie pozemkov;
 - príprava jednotného projektu na výstavbu radových domov, príp. nájomných bytov;
- príprava a realizácia samotnej výstavby súvisiacej infraštruktúry.

2.2 VÝSTAVBA/PRÍSTUPNOSŤ SOCIÁLNEHO/NÁJOMNÉHO BÝVANIA

Riešením zastavenia rozširovania vylúčených marginalizovaných rómskych komunít je ponuka iných alternatív bývania. Táto možnosť zatiaľ absentuje alebo je vo veľkej miere obmedzená, hoci predstavuje jedno z mála možných riešení. Po nadobudnutí stabilného bývania je však nevyhnutné s rodinami ďalej pracovať na získavaní sociálnych, finančných a ďalších zručností s cieľom podporiť ich samostatnosť, nezávislosť a sebestačnosť, ale aj pomáhať im začleniť sa do spoločnosti. Po desiatkach rokov života v odlišných podmienkach bude totiž nová situácia obrovskou zmenou.

Medzi hlavné dôvody obmedzenia výstavby nájomných (sociálnych) bytov patrí podmienka zachovania nájomného charakteru počas celej doby životnosti budovy.¹¹² Ak aj samosprávy uvedené byty k dispozícii majú, pomerne prísne podmienky bránia obyvateľom z MRK pri ich získaní. Zmena podmienok pri uchádzaní sa osôb v hmotnej núdzi (vrátane MRK) o nájomné bývanie, napr. zrušením podmienky mať vyrovnané dlhy za nakladanie s odpadmi, môže výrazne dopomôcť k zabezpečeniu bý-

vania s tým, že napr. uvedený dlh bude premetom splátkového kalendára.

Podporujeme myšlienku zriadenia sociálnej nájomnej agentúry hl. m. SR Bratislavy¹¹³ a tiež fungujúcej agentúry pre ľudí bez domova, ktorej cieľom je ukončovanie bezdomovectva. Vychádzajúc z dlhodobých skúseností je dôležité, aby sa vytváral a dodržiaval sociálny (sociálno-národnostný) mix, a teda „umiestňovanie“ Rómov do rôznych lokalít v rámci intaktného obyvateľstva.

Jednou z lokalít s prítomnosťou MRK, ktorá si vyžaduje pozornosť, o. i. aj v bytovej otázke, je Pezinok – Glejovka. V tomto prípade ide o potrebu približne 25 bytov (v rôznych častiach mesta).

- Podpora znižovania bariér pri uchádzaní sa osôb v hmotnej núdzi (vrátane MRK) o nájomné bývanie.

NOSITEL/ZODPOVEDNÝ:

ÚSVRK, mestá/obce, neziskové organizácie, BSK

INDIKÁTORY PO2:

- počet bytových jednotiek poskytnutých obyvateľom z rómskych komunít (napr. nájomné bývanie): 10;
- počet lokalít s novovybudovanou/rekonštruovanou infraštruktúrou bývania: 1.

Prioritná oblasť 3: sociálna (sociálne služby, zamestnanosť) a zdravotná starostlivosť¹¹⁴

3.1 NAVÝŠENIE POČTU TERÉNNYCH SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV

V máji 2022 pôsobil v Plaveckom Štvrtku iba jeden terénny sociálny pracovník. Pre približne 800 ľudí a nespokojivú (sociálno-bezpečnostnú) situáciu, ktorá v osade dlhodobo vládne, by boli potrební najmenej traja ďalší pracovníci.

Terénni sociálni pracovníci však v obciach chýbajú z dvoch dôvodov: personálnych a finančných.

Terénna práca s minoritnými komunitami vyžaduje kvalifikačné predpoklady, chápanie osobitností komunity a osobný elán a odhodlanie. Finančné zabezpečenie terénnej práce je závislé od rozpočtov jednotlivých samospráv a iné priority obcí/miest limitujú ich poskytovanie.

V prípade početnejších komunít, ako napr. v Plaveckom Štvrtku a Lozorne, je potrebný vyšší počet terénnych pracovníkov, čo pre samosprávy predstavuje vyššiu finančnú záťaž.

- Podpora nástrojov na skvalitnenie komunitných sociálnych služieb v rómskych komunitách.
- Odborná príprava pracovníkov osobitne zameraná na rómsku komunitu.
- Zintenzívnenie spolupráce s vysokými školami zameranými na štúdium medicíny, sociálnej práce a pedagogiky.

3.2 PODPORA VZNIKU A ČINNOSTI KOMUNITNÝCH CENTIER, RESP. STREDÍSK

- Súčasťou aktivít v komunitnom centre/stredisku je práca s deťmi do 3 rokov a ich rodičmi, minimálne do dovŕšenia veku povinnej školskej dochádzky.
- Aktivity komunitných centier/stredísk v rámci projektu: komunitné centrá Armády spásy v Plaveckom Štvrtku a Pezinku + komunitné centrá/strediská v MRK lokalitách.

3.3 PODPORA ZAKLADANIA SOCIÁLNYCH PODNIKOV

- Vytvorenie podmienok na začlenenie znevýhodnených uchádzačov do trhu práce prostredníctvom zamestnávania v sociálnych podnikoch.

3.4 OSVETA A PREVENCIA V OBLASTI ZDRAVIA A ZDRAVÉHO ŽIVOTNÉHO ŠTÝLU

- Aktivity zamerané na podporu zdravia a zdravého životného štýlu, prevencie ochorení.

NOSITEL/ZODPOVEDNÝ: Armáda spásy na Slovensku, mestá/obce, neziskové organizácie, školy, BSK, Zdravé regióny

INDIKÁTORY PO3:

- počet terénnych sociálnych pracovníkov pôsobiacich v lokalitách s prítomnosťou MRK: 8;
- počet komunitných centier v lokalitách s prítomnosťou MRK: 5;
- vytvorenie platformy komunitných centier a terénnych sociálnych pracovníkov: 1;
- počet neziskových organizácií zapojených do prevádzky komunitných centier: 4;
- počet zamestnancov registrovaných sociálnych podnikov v lokalitách s prítomnosťou MRK: 6;

- počet aktivít zameraných na prevenciu v oblasti zdravotného životného štýlu: 30.

Prioritná oblasť 4: vzdelávanie¹¹⁵

Investície do vzdelania prinášajú štátu z dlhodobého hľadiska značný finančný benefit. Vo všeobecnosti sa však pod pojmom investovanie do vzdelania chápu investície na skvalitnenie vysokých škôl či vedeckých inštitúcií.

Zároveň platí, že najväčším príjemcom sociálnych dávok v nezamestnanosti a hmotnej núdzi sú osoby s neukončeným základným vzdelaním a so základným vzdelaním.^{116, 117} Osoby so stredoškolským vzdelaním a s ukončeným vysokoškolským vzdelaním tvoria menšinu. Aj z uvedeného dôvodu je možné predpokladať, že investície štátu smerujúce k získaniu základného a stredoškolského vzdelania povedú z dlhodobého hľadiska k úsporám štátu na sociálnych dávkach a zvýšeniu daňových príjmov.

Deti nasledujú príklad svojich rodičov, čím sa násobí výnos z prvotnej investície do vzdelávania. Štátu sa tak investícia mnohonásobne vráti.

Investícia bude mať zmysel iba v prípade zlepšenia zázemia detí priamo u nich doma. Je mimoriadne dôležité, aby deti z rómskych osád mali priestor a prostredie, v ktorom sa môžu učiť. A to zvlášť tam, kde neexistuje komunitné centrum, v ktorom by sa mohli pripravovať na vyučovanie, príp. poradiť sa s relevantnou osobou. Tu je opäť nutné zdôrazniť potrebu dôstojného bývania. Aj investícia do bývania je investíciou do vzdelania detí.

Prax ukazuje, že rovnako nevyhnutné je vzdelávať učiteľov a mať k dispozícii podporný systém. Na komplexné pochopenie situácie je potrebné spoznať prostredie a kultúru, v ktorej rómske deti vyrastajú. Dôležité je aj to, ako deti prijímajú spolužiaci.

Príklad zo základnej školy (jún 2021)

Učiteľ sa sťažoval, že žiačka chýbala na vyučovaní, pričom predtým chodila do školy pravidelne. Kladie to za vinu tomu, že je koniec školského roka a dievča nie je ochotné chodiť do školy. Skutočným dôvodom však bolo to, že deti chodili na výlety a na plaváreň:

- dievča nemalo peniaze na vstupné a na výlety, hanbilo sa, a preto neprišlo,
- dievča nemalo plavky (okrem toho nebolo zvyknuté chodiť v plavkách pred chlapcami a cudzími ľuďmi)

vo všeobecnosti).

Z dôvodu chýbajúcej komunikácie skutočné príčiny vzniknutej situácie nikto nezistoval, a teda nebol známy dôvod neprítomnosti dievčaťa v škole.

- Podpora vzdelávania žiakov z MRK – vzdelávacie kurzy, zriadenie učebného odboru (napr. služby, remeslá) v okrese Malacky.
- Zistenie záujmu zariadení v zriaďovateľskej pôsobnosti BSK o prijatie zamestnancov z MRK a v prípade potreby zabezpečenie ich do vzdelávania (napr. re-kvalifikačné kurzy).

NOSITEL/ZODPOVEDNÝ: BSK, Armáda spásy na Slovensku

INDIKÁTORY PO4:

- počet žiakov/študentov strednej školy/účastníkov kurzov: 20.

Bibliografia

Akčné plány k stratégii rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 na roky 2022 – 2024 [online]. ÚSVRK, 2022 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf?c-srt=10424253071172034908

Akčný plán pre prioritnú oblasť bývanie pre roky 2022 – 2024 [online] ÚSVRK, 2021 [cit. 2022-12-07]. Dostupné z: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1456/akcny_plan_pre_prioritnu_oblast_byvanie_2022-2024.pdf

Akčný plán pre prioritnú oblasť zdravie pre roky 2022 – 2024 [online] ÚSVRK, 2021 [cit. 2022-12-14]. Dostupné z: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1456/akcny_plan_pre_prioritnu_oblast_zdravie_2022-2024.pdf

Akčný plán pre prioritnú oblasť vzdelávanie pre roky 2022 – 2024 [online] ÚSVRK, 2021 [cit. 2022-12-07]. Dostupné z: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1456/akcny_plan_pre_prioritnu_oblast_vzdelavanie_2022-2024.pdf

Analýzy slovenského podnikateľského prostredia v regiónoch SR [online]. Slovak Business Agency, 2018 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: https://www.npc.sk/media/uploads/files/Analiza_podnikatelskeho_prostredia_v_regionoch_SR.pdf

Atlas rómskych komunit 2013 [online]. ÚSVRK, 2013 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2013/?csrt=2747643489267802238>

Atlas rómskych komunit 2019 [online]. ÚSVRK, 2019 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/?csrt=17704065945845481330>

BELÁK, A. a kol. Úrovně podmienok pre zdravie a zdravotné potreby vo vylúčených rómskych osídleniach na Slovensku [online]. Košice, 2020 [cit. 2022-06-03]. Dostupné z: <https://www.zdraveregion.eu/wp-content/>

[uploads/2018/04/ZK_potreby_e-verzia.pdf](#)

BELÁK, A. a kol. Why don't segregated Roma do more for their health? An explanatory framework from an ethnographic study in Slovakia [online]. Int J Public Health, 2018, 63(9): s. 1123 – 1131. [cit. 2022-06-12]. DOI: 10.1007/s00038-018-1134-2

BOJKO, M. a kol. Inklúzia Rómov je potrebná aj v zdravotníctve [online]. MF SR, 2018 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: https://www.mfsr.sk/files/archiv/34/2018_23_Inkluzia_zdravie_final.pdf

BRADNOVÁ, H. Encyklopedický slovník. Praha: Odeon, 1993. 1253 s. ISBN 80-207-0438-8.

Charta základných práv Európskej únie, hlava III, článok 21

Doterajší víťazi ocenenia Via Bona Slovakia [online]. NADACIAPONTIS.SK, 2020 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.nadaciapontis.sk/projekty/via-bona-slovakia/doterajsi-vitazi-ocenenia-via-bona-slovakia>

Dôvodová správa k návrhu odporúčenia Rady z 12. marca 2021 o rovnosti, začleňovaní a účasti Rómov [online]. Európska komisia, 2021 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2020:0621:FIN:SK:PDF>

GRAUZELOVÁ, T. a kol. Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EUSILCMRK 2018 [online]. ÚSVRK, 2018 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1276/eu_silc_mrk_2018_final.pdf?csrt=6455449925359257891 ISBN: 978-80-969971-9-0.

GULÁŠOVÁ, I., PETERKOVÁ JUSTHOVÁ, N., BABEČKA, J. Rómska komunita a jej riziká v segregovaných rómskych osadách. In: Improving the Life Quality: View of Scientists [online] Opole: The Academy of Management and Administration, 2019, s. 474 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/338224464_Improving_the_Life_Quality_View_of_Scientists ISBN 978-83-946765-3-7.

HÁJKOVÁ, Vanda. Integrativní pedagogika. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2005, 123 s. ISBN 8086856054.

HORVÁTHOVÁ, J. Kapitoly z dějin Romů, [online]. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002 [cit. 2.6.2022]. Dostupné z: https://docplayer.cz/15697867-Jana-horvathova-kapitoly-z-dejin-romu.html#show_full_text ISBN 80-7106-615-X.

HUTTOVÁ, J., GYARFÁŠOVÁ, O., SEKULOVÁ, M. Segregácia alebo inklúzia Rómov vo vzdelávaní: Voľba pre školy [online]. Bratislava: NOS-OSF, 2012, s. 41 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: https://www.noveskolstvo.sk/upload/pdf/OSF_2012.pdf ISBN 978-80-89571-06-2.

Informatívna správa o vyhľadávaní a potieraní nelegálne práce a nelegálneho zamestnávania za rok 2021 [online]. Bratislava: UNDP, 2022, s. 4 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.ip.gov.sk/nelegalne-zamestnavanie-2/>

MAKYNA, P. 23. február 1945 – Vraždy Rómov v Dubnici nad Váhom [online]. Bratislava: ÚPN, 2022 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.upn.gov.sk/sk/23-februar-1945-%E2%80%93-vrazdy-romov-v-dubnici-nad-va-hom/>

MAŠLÁROVÁ, L. Dejiny Rómov [online]. Bratislava: MPC, 2014, s. 45 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://archiv.mpc-edu.sk/sk/dejiny-romov>

Metodický výklad k používaniu etnických kategórií pri nastavení štátnych integračných politík [online]. Inštitút Mateja Bela – Bél Mátyás Intézet, 2018 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://imb-bmi.org/wp-content/uploads/2022/10/Metodicky-vyklad-k-pouzivaniu-etnickych-kategorii-pri-nastavovani-statnych-integracnych-politik.pdf>

Nesprávne zaradovanie detí do špeciálnych škôl znižuje ich šance vymaniť sa z generáčnej chudoby [online]. Bratislava: VOP, 2021 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://vop.gov.sk/nespravne-zaradovanie-deti-do-specialnych-skol-znizuje-ich-sance-vymanit-sa-z-generacnej-chudoby/>

Nezamestnaní podľa vzdelania (do roku 2020) [online] ŠÚ SR, 2021 [cit. 2022-12-07]. Dostupné z: https://data-cube.statistics.sk/#!/view/sk/vbd_sk_win2/pr3818qr/v_pr3818qr_00_00_00_sk

PARALIČOVÁ, Z., JARČUŠKA, P., HUDÁČKOVÁ, D. Infekčné choroby u marginalizovaných skupín Rómov žijúcich v osadách. In: Via Practica [online] 2015, 12(3): 111 – 113 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.solen.sk/storage/file/article/654fe326b8d3491fef-0858d2624808e.pdf> ISSN 1336-4790.

PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A., MAŘÍKOVÁ, H. Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-310-5.

PODOLINSKÁ, T. a HRUSTIČ, T. Boh Medzi bariérami. Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou [online] Ústav etnológie SAV, Bytča: Coreta, 2010, s. 20 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://uesa.sav.sk/publikacie/>

boh-medzi-barierami-socialna-inkluzia-romov-nabozenskou-cestou/ ISBN-978-80-89027-34-7.

PODOLINSKÁ, T. a HRUSTIČ, T. Čierno-biele svety Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku [online]. Bratislava: UNDP, 2015, s. 260 –261 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: [https://www.unipo.sk/public/media/16282/Romovia%20na%20Slovensku%20\(Atlas%20%20romskych%20komunit%202013%20ako%20pramen-na%20databaza\).pdf](https://www.unipo.sk/public/media/16282/Romovia%20na%20Slovensku%20(Atlas%20%20romskych%20komunit%202013%20ako%20pramen-na%20databaza).pdf) ISBN 978-80-224-1413-5.

POPPER, M. a kol. Rómska populácia a zdravie: Analýza situácie na Slovensku [online] Bratislava : Partners for Democratic Change Slovakia, 2009, s. 63 – 66 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <http://www.gitanos.org/upload/13/60/Eslovaquia-corrected.pdf> ISBN: 978-84-692-5485-1.

Prednáška prof. PhDr. Reného Lužicu, ArtD. na tému Kapitoly z histórie Rómov. In: Youtube [online] 17.03.2022 [cit. 2022-12-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=jlgra-7va2Q>

Princípy. Á propos k inkluzi [online]. Liga ľudských práv, 2016 [cit. 2022-12-06]. Dostupný z: <https://llp.cz/blog/a-propos-k-inkluzi-principy-dil-druhy/>

RAKUČIAK, J. Len také PSČ ich hneď predurčuje k odsúdeniu, hovorí o Rómoch absolventka programu Teach for Slovakia. In: Atteliér [online] 03.10.2020 [cit. 2022-12-07]. Dostupné z: <https://www.attelier.sk/sona-korenova-teach-for-slovakia/> ISSN 1339-1410.

Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením. [online]. MŠVVŠ SR, 2020 [cit. 3.6.2022]. Dostupné z: <https://www.minedu.sk/revizia-vydavkov-na-skupiny-ohrozene-chudobou-alebo-socialnym-vylucenim-2020/>

ROLLOVÁ, L. a ČEREŠŇOVÁ, Z. Univerzálne navrhovanie objektov komunitných sociálnych služieb [online]. Implementačná agentúra MPSVR SR, 2015 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: https://www.ia.gov.sk/data/files/np_di/publikacie/Univerzalne_navrhovanie_objektov_komunitnych_socialnych_sluzieb.pdf

Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 24. apríla 2012 vo veci Yordanova a spoločnosť vs. Bulharsko (sťažnosť 25446/06)

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011 [online]. ŠÚ SR, 2011 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021 [online]. ŠÚ SR, 2021 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.scitanie.>

sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/pocet-obyvatelov/SR/SKO/SR

Segregácia rómskych detí – Analýza zistení o stave školstva na Slovensku [online]. To Dá Rozum, 2021 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://analyza.todarozum.sk/docs/320420001yw1a/>

SLOWÍK, Josef. Speciální pedagogika: Integrace a inkluze [online]. In: Metodický portál: Speciální vzdělání [cit. 2022-06-12] Dostupný z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/16169/SPECIALNI-PEDAGOGIKA:-INTEGRACE-A-INKLUZE.html> ISSN 1802-4785.

Smernica Rady 2000/78 ES z 27. novembra 2000, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani

Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou [online] Ústav etnológie SAV, Bytča: Coreta, 2010, s. 20 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://uesa.sav.sk/publikacie/boh-medzi-barierami-socialna-inkluzia-romov-nabozenskou-cestou/> ISBN-978-80-89027-34-7.

Sociálne štatistiky 2020 [online] ÚPSVR SR, 2021 [cit. 2022-12-07]. Dostupné z: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/socialne-veci-statistiky/2020/2019-socialne-davky.html?page_id=971504

Správa ECRI o Slovenskej republike [online]. Council of Europe, 2020 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/ecri-6th-report-on-the-slovak-republic/1680a-0a08a>

Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010 [online]. Bratislava: UNDP, 2012, s. 92 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: https://www.employment.gov.sk/files/undp-sprava-2010_na-web.pdf ISBN: 978-80-89263-10-3.

ŠPROCHA, B. a ĎURČEK, P. Rómovia na Slovensku v sčítaniach obyvateľov 1980 – 2011 [online]. Bratislava: INFOSTAT, 2017 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: http://www.humannageografia.sk/stiahnutie/romovia_sprocha_durcek.pdf ISBN: 978-80-89398-35-5.

Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 [online]. ÚSVRK, 2021 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciu-romov-do-roku-2030/>

ŠUVADA, M. Rómovia v slovenských mestách. Bratislava: POMS, 2015, 168 s. ISBN: 978-80-8061-828-5.

The dialectics of urban cosmopolitanism: between to-

lerance and intolerance in cities of strangers [online]. WEBNER, P. 2013, s. 571 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/1070289X.2014.975712>

Tv Romana – Teach for Slovakia. In: Youtube [online] 27.03.2022 [cit. 2022-12-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=jlgra-7va2Q>

VAŇO, B. Prognóza vývoja rómskeho obyvateľstva v SR do roku 2025 [online]. Bratislava: INFOSTAT, 2002, s. 7 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://archiv.mpc-edu.sk/sk/sk/dejiny-romov>

Vízia rozvoja rómskej kultúry, jazyka a podpory identity a akčný plán na roky 2022 – 2024 [online] MK SR, 2022 [cit. 2022-12-07]. Dostupné z: https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/27460/1?fbclid=IwAR1oIBj8DDE6K73dN-GpsAEccnD-x5IS7UBkZ5ls_bHU33_jesPsq1NOLoOAň

Vyhláška MV SR č. 163 z roku 1941 „o úprave niektorých pomerov Cigánov“

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon)

Prílohy

Príloha č. 1 – História rómov

K odhaleniu pôvodu Rómov viedlo štúdium kalvínskeho kňaza Štefana Váliho (z okolia Komárna), ktorý porovnaním slov preukázal indický pôvod reči Rómov, s ktorými sa stretol.¹¹⁸ Ak nahliadneme do histórie indického polostrova, v 3. tisícročí pred n. l. nájdeme rozvinutú a pravdepodobne najstaršiu nájdenú civilizáciu, ktorej sa hovorí protoindická. Niekedy okolo 16. storočia pred n. l. sa táto civilizácia stala obeťou indoeurópskych kmeňov Árijcov, ktorí postupne zavádzali kastový systém v Indii a zároveň vytlačali iné menšie národy na juh a na sever. Medzi ne patrili aj Dómovia na severovýchode Indického polostrova, ktorí prijali aj kastový systém. Ich kastový systém predovšetkým rozlišoval rodiny podľa rodových remesiel. Každá rodina ovládala nejaké remeslo. Pretože sa rodiny rozrastali a trh sa ich výrobkami nasýtil, začali kočovať, a tak vznikali kočovné remeslá (kotlárstvo, kováčstvo, obchod so zvieratami, komediantstvo, drezúra zvierat...), veľmi podobné tým, ktoré vykonávali a niekde stále vykonávajú Rómovia. Títo kočovní remeselníci sa pri hľadaní odbytu pre svoje výrobky dostávali ďaleko od pôvodnej domoviny. Mnohí vedci považujú Dómov za predkov Rómov. Zámenu D za R vysvetľujú prechodom Dómov do Európy, kde sa D mení vo výslovnosti na R a v Arménsku na I. Odchod Dómov z Indie do Európy sa datuje do 3. – 9. storočia. Nepredpokladá sa, že by tieto kočovné remeselné rodiny tvorili veľkú ucelenú skupinu. Napriek tomu sa všetky skupiny označovali ako Roma – ľudia, v zmysle národa, Rómni – žena, Róm – muž. Je to ich vlastné pomenovanie na rozdiel od pomenovania Cigáni, ktoré dostali neskôr. Pohyb Rómov v Európe je už celkom dobre zmapovaný.

Ich príchod do Európy sprevádzala ústretovosť zo strany kresťanov, ktorí verili ich slovám, že sú na ceste pokánia, pretože ich predkovia neposkytli pomoc Márii a Jozefovi, keď s Kristom utekali do Egypta pred Herodesom, alebo preto, lebo ich predok vykoval klince, ktorými bol Kristus pribitý na kríž, a podobne.

Kočovné remeslo ich však nemohlo uživiť, preto niektorí

začali žobrať alebo kradnúť. Niektoré rodiny sa začali prizivovať na ľudoch či cirkvi. Napriek tomu, že medzi nimi bolo mnoho schopných remeselníkov a pracovitých ľudí, mienka sa začala obracať proti nim. Pritom na ostrove Korfu sa pod nadvládou Benátok usadilo väčšie množstvo Rómov, ktorí obrábali pôdu a odvádzali dane. Boli takí úspešní, že tu vzniklo vojvodstvo (pod Benátkami), ktoré dostalo názov po Rómoch: feudum acinganorum a vydržalo až do konca 18. storočia.

Určite tu tiež zohral úlohu trh, ktorý zásobovali a kontrolovali jednotlivé cechy. Pre Rómov zostala len podradná práca s malým zárobkom. Rovnako ako Židov ich začali vyháňať z jednotlivých miest a krajín. Prenasledovanie trvalo niekoľko storočí a začalo sa v roku 1427 exkomunikáciou Rómov z cirkvi parížskym arcibiskupom pre nedodržovanie kresťanských pravidiel. Po vyhnaní Arabov zo Španielska dochádza k vyhánaniu Židov i Rómov. V období rokov 1496 – 1498 sa postupne uznáva snem Svätej rímskej ríše na tom, že Rómovia majú byť prenasledovaní a vyhánaní. Každý, kto ich neohlási, má byť pokutovaný. Každému chytenému hrozil trest smrti. Neskôr bolo vyhlásené, že kto zabije „cigána“, nedopúšťa sa vraždy a nebude potrestaný.

Podobný verdikt vydali aj v Českom kráľovstve. V roku 1556 dochádza cisárom k sprisneniu: pri dolapení mali mužov mučiť a následne popraviť. Ženy nemali topiť ako dosiaľ, ale mali ich aj s deťmi brať na prácu. Deťom sa odrezávali uši a na chrbát vypaľovali ciachy. Kto by Rómom pomáhal, toho čakali nútené práce. V roku 1721 prišlo ďalšie sprisnenie: ženy, ktoré by opakovane pristihli na území ríše, budú staté alebo obesené. Rómovia v Európe nemali kam utiecť a snažili sa utekať z jednej krajiny do druhej. V druhej polovici vlády Márie Terézie dochádza k čiastočnému uvoľneniu pre domácich Rómov. No pre tých, ktorí nemali domovské právo na území Rakúsko-Uhorska, stále platili prísne hrdelné tresty ihneď po prekročení hraníc. Jozef II. prichádza so vzdelávaním rómskych detí, v ktorom vidí nádej na zmeny. Po jeho smrti sa Rómovia postupne dostávajú pod tlak zo strany úradov aj majority.

V tom čase sa na území Osmanskej ríše (územie dnešného Rumunska a Moldavska) Rómovia síce nepopravovali, ale keď tamjší šľachtici zistili, že sú to zruční remeselníci, aj s rodinami ich vzali do otroctva, ktoré trvalo až do roku 1876, resp. do roku 1864.

Príklad zo začiatku 18. storočia: V zozname uštvanej zveri na hone francúzskeho vojvodu sa okrem rôznej zveri uvádza aj: „jedna zložená cigánka s dojčaťom“.

Štyristo rokov tvrdého prenasledovania, vraždenia a zotročovania rómskeho národa majoritou položilo základy hlboko zakorenenej nedôvery k väčšinovej spoločnosti a všetkým zlým javom medzi väčšinou a rómskou menšinou.

V čase prenasledovania bola rómska rodina jediným miestom, v ktorom mohol jednotlivec nájsť ochranu, bezpečie, lásku. Rodiny sa stali nezávislé od okolia a vždy pripravené okamžite sa vydať na cestu.

RÓMOVIA V 20. A 21. STOROČÍ

Posledných sto rokov by mohlo nie byť názov tri nádeje a tri sklamanie.

Po krátkom nadýchnutí a vyhládke Rómov na možnosť zakotvenia v obciach južnej Moravy, keď boli Rómovia unavení neustálym kočovaním, chceli sa usadiť a veriť novej republike, prišlo rýchle vytriezvenie. Obyvatelia obcí nesúhlasili, aby žili spoločne s nimi. Začali vznikať osady ďaleko od obcí. Rómovia opäť nemali štatút občanov, len bezdomovcov, a tým ani možnosť dať svoje deti do školy. Hoci v prvom desaťročí novej republiky vznikli školy v Užhorode, Košiciach, Levoči, Štítniku, boli to školy segregáčny, ale po mnohých rokoch prinášali rómskym deťom vzdelanie.

Od polovice tridsiatych rokov sa znova zvyšoval tlak na verejnosť a rasistické prejavy niektorých politikov voči Rómom silneli. Po okupácii Československa nemeckou armádou Rómov opäť úplne verejne a nehanebne prenasledovali a opäť im išlo o život. Posielali ich do pracovných a vyhladzovacích táborov.

Druhá nádej prišla tesne po vojne. Národ sa na nejaký čas zomkol a dokonca aj prejavil lútosť nad osudmi Rómov. Nebolo to však naddlho. Ešte pred nástupom komunizmu sa znovu hovorilo o izolácii Rómov v pracovných táboroch.

Komunizmus priniesol niekoľko programov asimilácie Rómov. Prejavovalo sa to predovšetkým niekoľkými veľkými presunmi Rómov zo Slovenska do Čiech, kde mali pracovať v baniach, oceliarniach a v pohraničných oblastiach nahradiť vystáňovaným Nemcom. Opäť sa na tomto rozhodnutí nepodielali. Predovšetkým sa však mali vzdať svojho rómstva a stať sa „Čechmi alebo Slovákmi“. Napriek tomu sa tieto roky môžu považovať za tie lepšie, keď ich nikto neohrozoval na životoch a mali zaistenú prácu, bývanie, jedlo i vzdelanie výmenou za opustenie vlastného jazyka, tradícií – vlastnej národnej identity.

Tretie obdobie nádeje prišlo s nežnou revolúciou, keď sa Rómovia konečne mohli združovať v rómskych organizáciách, učiť sa svojmu jazyku a rozvíjať svoju kultúru. Sklamanie prišlo predovšetkým na Slovensku po rozdelení Československa, keď sa opäť zdvihla vlna odporu k Rómom a nesúhlas s tým, aby bývali spoločne s majoritou.¹¹⁹

Referencie

- 1** Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 [online]. ÚSVRK, 2021 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciju-romov-do-roku-2030/>
- 2** ECRI dostala informácie o značnom náraste verbálnych prejavov nenávisťi na Slovensku, v mnohých prípadoch aj zo strany politikov, najmä počas volebnej kampane. Tieto prejavy nenávisťi sa šíria aj prostredníctvom internetu a sociálnych sietí. Démonizácia, ktorá je pre takéto prejavy charakteristická, smeruje proti širokému spektru skupín vrátane LGBTI ľudí, žien, Židov, moslimov, migrantov, Rómov, čiernych športovcov, ale aj predstaviteľov mimovládnych organizácií a advokátov obhajujúcich práva týchto osôb. – V tejto súvislosti pozri výsledky prieskumu Eurobarometer, EU EC 2019c a EELN 2018. Správa ECRI o Slovenskej republike [online]. Council of Europe, 2020 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/ecri-6th-report-on-the-slovak-republic/1680a0a08a>
- 3** Kozmopolitný koncept pramení z otvorenosti Bratislavského kraja voči sociálnym a kultúrnym interakciám. Prítomnosť hlavného mesta na území predpokladá expanziu horizontu vnímania na základe pravidelnej multikultúrnej interakcie. WERBNER, P. The dialectics of urban cosmopolitanism: between tolerance and intolerance in cities of strangers [online]. 2013, s. 571 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/1070289X.2014.975712>
- 4** Analýzy slovenského podnikateľského prostredia v regiónoch SR [online]. Slovak Business Agency, 2018 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: https://www.npc.sk/media/uploads/files/Analiza_podnikatelskeho_prostredia_v_regionoch_SR.pdf
- 5** Doterajší víťazi ocenenia Via Bona Slovakia [online]. NADACIAPONTIS.SK, 2020 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.nadaciapontis.sk/projekty/via-bona-slovakia/doterajsi-vitazi-ocenenia-via-bona-slovakia>
- 6** Atlas rómskych komunit 2019 [online]. ÚSVRK, 2019 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/?c-srt=17704065945845481330>
- 7** Dôvodová správa k návrhu odporúčenia Rady z 12. marca 2021 o rovnosti, začleňovaní a účasti Rómov [online]. Európska komisia, 2021 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2020:0621:FIN:SK:PDF>
- 8** § 2a ods. 3 zákona č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon)
- 9** ROLLOVÁ, L. a ČEREŠŇOVÁ, Z. Univerzálne navrhovanie objektov komunitných sociálnych služieb [online]. Implementačná agentúra MPSVR SR, 2015 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: https://www.ia.gov.sk/data/files/np_di/publikacie/Univerzalne_navrhovanie_objektov_komunitnych_socialnych_sluzieb.pdf
- 10** Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 [online]. ÚSVRK, 2021, s. 4 – 5 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciju-romov-do-roku-2030/>
- 11** Princípy. Á propos k inkluzii [online]. Liga lidských práv, 2016 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://llp.cz/blog/a-propos-k-inkluzi-principy-dil-druhy/>
- 12** Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 [online]. ÚSVRK, 2021, s. 4 – 5 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciju-romov-do-roku-2030/>
- 13** HÁJKOVÁ, Vanda. Integrativní pedagogika. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2005, 123 s. ISBN 8086856054.
- 14** SLOWÍK, Josef. Speciální pedagogika: Integrace a inkluze [online]. In: Metodický portál: Speciální vzdělání [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/16169/SPECIALNI-PEDAGOGIKA:-INTEGRACE-A-INKLUZE.html> ISSN 1802-4785.
- 15** Smernica Rady 2000/78 ES, čl. 2 ods. 2, písm. b) z 27. novembra 2000, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani.
- 16** § 2a ods. 3 zákona č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon)
- 17** Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 [online]. ÚSVRK, 2021, s. 5 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciju-romov-do-roku-2030/>
- 18** Smernica Rady 2000/78/ES z 27. novembra 2000 a smernica Rady 2000/43/ES z 29. júna 2000 nezakotvujú pojem viacnásobnej diskriminácie, aj keď v praxi sa často viacnásobná diskriminácia vyskytuje najmä vo vzťahu k ženám. Smernice však nevylučujú aj takéto situácie v praxi, t. j. kombináciu dvoch alebo viacerých dôvodov diskriminácie. O viacnásobnú diskrimináciu išlo napríklad v právnej veci S. Coleman, prejednáanej pred Súdny dvorom EÚ.
- 19** Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 [online]. ÚSVRK, 2021, s. 6 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciju-romov-do-roku-2030/>
- 20** Segregácia rómskych detí – Analýza zistení o stave školstva na Slovensku [online]. To Dá Rozum, 2021 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://analiza.todarozum.sk/docs/320420001ywlw/>
- 21** Charta základných práv Európskej únie, hlava III, článok 21, v zmysle ktorého sa zakazuje akákoľvek diskriminácia najmä z dôvodu pohlavia, rasy, farby pleti, etnického alebo sociálneho pôvodu, genetických vlastností, jazyka, náboženstva alebo

viery, politického alebo iného zmysľania, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, narodenia, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie.

22 Metodický výklad k používaniu etnických kategórií pri nastavení štátnych integračných politik [online]. Inštitút Mateja Bela – Bél Mátyás Intézet, 2018 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://imb-bmi.org/wp-content/uploads/2022/10/Metodicky-vyklad-k-pouzivaniu-etnickych-kategorii-pri-nastavovani-statnych-integracnych-politik.pdf>

23 BRADNOVÁ, H. Encyklopedický slovník. Praha: Odeon, 1993. 1 253 s. ISBN 80-207-0438-8.

24 PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A., MAŘÍKOVÁ, H. Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-310-5.

25 Atlas rómskych komunit 2019 [online]. ÚSVRK, 2019 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/?c-srt=17704065945845481330>

26 Atlas rómskych komunit 2019 [online]. ÚSVRK, 2019 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/?c-srt=17704065945845481330>

27 Pri zbere dát a informácií v obciach s rómskou komunitou v BSK sme sa nestretli so žiadnym rómskym združením či spolkom, ktoré by vyvíjali kultúrnu činnosť a boli nositeľmi rómskych tradícií. Záujem samospráv smerom k rómskym komunitám súvisel výlučne s oblasťou bývania – „čierne“ stavby na cudzích pozemkoch, odpadové hospodárstvo, v menšom meradle išlo o sociálnu oblasť.

28 Využívanie rómskeho jazyka a jeho znalosť je individuálna podľa miesta pobytu – Rómovia bývajúci koncentrovane mimo obce vykazujú najvyššiu znalosť rómskeho jazyka. Naopak, Rómovia žijúci mimo komunity, rozptýlene medzi majoritou, vykazujú znalosť jazyka len na úrovni okolo 10 %.

29 Prednáška prof. PhDr. Reného Lužicu, ArtD. na tému Kapitoly z histórie Rómov. In: Youtube [online] 17.03.2022 [cit. 2022-12-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=jlgra-7va2Q>

30 Skutočným dôvodom bola neochota a obava zo strany riaditeľiek prijímať rómske deti. Príklad z Pezinka: Riaditeľka prijala rómske deti, na druhý deň mala na stole petíciu rodičov a vyhrážanie sa zo strany rodičov, že svoje deti zo škôlky zoberú. Mesto bolo vyzvané túto situáciu riešiť.

31 Na základe skúseností z práce s rómskymi deťmi predškolského veku v súkromných materských školách v Plaveckom Štvrtku, Pezinku, v komunitných centrách v Plaveckom Štvrtku, Pezinku, vo Veľkých Levároch a v Lozorne.

32 Zistené z osobných rozhovorov (marec – máj 2021).

33 Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením. [online]. MŠVVŠ SR, 2020 [cit. 3.6.2022]. Dostupné z: <https://www.minedu.sk/revizia-vydavkov-na-skupiny-ohrozene-chudobou-alebo-socialnym-vylucenim-2020/>

34 Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením. [online]. MŠVVŠ SR, 2020 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.minedu.sk/revizia-vydavkov-na-skupiny-ohrozene-chudobou-alebo-socialnym-vylucenim-2020/>

piny-ohrozene-chudobou-alebo-socialnym-vylucenim-2020/

35 Zistené pri zbere informácií a dát od samotných Rómov (marec – máj 2021).

36 Zistené pri zbere informácií a dát počas návštev v komunitách (marec – máj 2021).

37 Zistené pri zbere informácií a dát – informácie od samospráv, Rómov, terénnych sociálnych pracovníkov (marec – máj 2021).

38 Členovia Rómskej komunity sú konfrontovaní s diskrimináciou na viacerých úrovniach – dlhšie čakanie na vyšetrenia a konkrétne úkony, rasistické poznámky od personálu, ignorácia pripomienok rómskej komunity pri inštalácii/budovaní zdravotných zariadení vo vylúčených lokalitách. BELÁK, A. a kol. Why don't segregated Roma do more for their health? An explanatory framework from an ethnographic study in Slovakia [online]. Int J Public Health, 2018, 63(9): s. 1123 – 1131. [cit. 2022-06-12]. DOI: 10.1007/s00038-018-1134-2

39 Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 [online]. ÚSVRK, 2021, s. 54 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciu-romov-do-roku-2030/>

40 Akčné plány k stratégii rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 na roky 2022 – 2024 [online]. ÚSVRK, 2022, s. 45, s. 53 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1113/akcne_plany_strategie_2030_na_roky_2022_2024_final.pdf?c-srt=10424253071172034908

41 BELÁK, A. a kol. Úroveň podmienok pre zdravie a zdravotné potreby vo vylúčených rómskych osídleniach na Slovensku [online]. Košice, 2020 [cit. 2022-06-03]. Dostupné z: https://www.zdraveregion.eu/wp-content/uploads/2018/04/ZK_potreby_e-verzia.pdf

42 Priebežné údaje sú dostupné na požiadanie v organizácii Zdravé regióny (jún 2021).

43 BOJKO, M. a kol. Inklúzia Rómov je potrebná aj v zdravotníctve [online]. MF SR, 2018 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: https://www.mfsr.sk/files/archiv/34/2018_23_Inkluzia_zdravie_final.pdf

44 Atlas rómskych komunit 2019 [online]. ÚSVRK, 2019 [cit. 2.6.2022]. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/>

45 Atlas rómskych komunit 2013 [online]. ÚSVRK, 2013 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2013/?c-srt=2747643489267802238>

46 Zistené pri návšteve lokality počas zberu dát a informácií (máj 2021).

47 Zistené počas návštev obcí s rómskymi osídleniami a rozhovorov so starostami (apríl – máj 2021).

48 Atlas rómskych komunit 2019 [online]. ÚSVRK, 2019 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/>

49 Atlas rómskych komunit 2019 [online]. ÚSVRK, 2019 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/>

atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/

50 Atlas rómskych komunit 2019 [online]. ÚSVRK, 2019 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/>

51 Atlas rómskych komunit 2019 [online]. ÚSVRK, 2019 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/>

52 Rozhodnutie statika o nebezpečnosti a asanácii zvyšnej časti budovy.

53 Zistené z rozhovorov s vedením mesta Pezínok a obce Plavecký Štvrtok (máj 2021).

54 Zistené počas rozhovorov pracovníkov komunitných centier s Rómami (apríl – máj 2021).

55 Výskum Armády spásy realizovaný v obciach Pezínok a Plavecký Štvrtok (r. 2021, 120 respondentov).

56 Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011 [online]. ŠÚ SR, 2011 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>

57 Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021 [online]. ŠÚ SR, 2021 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/pocet-obyvatelov/SR/SKO/SR>

58 MAŠLÁROVÁ, L. Dejiny Rómov [online]. Bratislava: MPC, 2014, s. 45 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://archiv.mpc-edu.sk/sk/dejiny-romov>

59 MAKYNA, P. 23. február 1945 – Vraždy Rómov v Dubnici nad Váhom [online]. Bratislava: ÚPN, 2022 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.upn.gov.sk/sk/23-februar-1945-%E2%80%93-vrazdy-romov-v-dubnici-nad-vahom/>

60 Vyhláška MV SR č. 163 z roku 1941 „o úprave niektorých pomerov **Cigánov**“, ktorú možno chápať ako rasový norimberský zákon. Prijatie vyhlášky znemožňovalo Rómom usadiť sa v intravilánoch obcí a potencovala tak vysídľovanie rómskej komunity mimo majoritnej spoločnosti. MAKYNA, P. 23. február 1945 – Vraždy Rómov v Dubnici nad Váhom [online]. Bratislava: ÚPN, 2022 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.upn.gov.sk/sk/23-februar-1945-%E2%80%93-vrazdy-romov-v-dubnici-nad-vahom/>

61 MAŠLÁROVÁ, L. Dejiny Rómov [online]. Bratislava: MPC, 2014, s. 45 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://archiv.mpc-edu.sk/sk/dejiny-romov>

62 Rozhovory so starostami, s pracovníkmi obecných úradov a so starousedlíkmi (apríl – máj 2021).

63 ŠUVADA, M. Rómia v slovenských mestách. Bratislava: POMS, 2015, 168 s. ISBN: 978-80-8061-828-5.

64 Zistené z rozhovorov s priamymi účastníkmi presunu (apríl – máj 2021).

65 t. j. zničené, neobývatelné byty

66 Zistené z rozhovoru so starostom Rohožníka (máj 2021).

67 Zistené z rozhovoru s vedúcou odboru sociálnych vecí MČ BA-Petržalka (máj 2021).

68 Zistenia sociálnych pracovníkov a pracovníkov komunitných centier (máj 2021).

69 Zistené z osobných rozhovorov a skúseností starostov, ktorí sa stretli s podobnými prípadmi (apríl – máj 2021).

70 Zistené z osobných rozhovorov (apríl – máj 2021).

71 Zistené z osobných rozhovorov a zo skúseností sociálnych pracovníkov (apríl – máj 2021).

72 Zistenia pracovníkov komunitných centier v Pezínku a Plaveckom Štvrtku.

73 VAŇO, B. Prognóza vývoja rómskeho obyvateľstva v SR do roku 2025 [online]. Bratislava: INFOSTAT, 2002, s. 7 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://archiv.mpc-edu.sk/sk/dejiny-romov>

74 Zistené z rozhovorov s terénnymi sociálnymi pracovníkmi, pri aktivitách v komunitnom centre a z rozhovorov s matkami, ktoré využívajú služby materských škôl – detí, ktoré ešte nemajú povinnosť predškolskej výchovy.

75 Zistené z osobných rozhovorov (apríl – máj 2021).

76 GRAUZELOVÁ, T. a kol. Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC MRK 2018 [online]. ÚSVRK, 2018 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1276/eu_silc_mrk_2018_final.pdf?c-srt=6455449925359257891 ISBN: 978-80-969971-9-0.

77 ŠPROCHA, B. a ĎURČEK, P. Rómia na Slovensku v sčítaniach obyvateľov 1980 – 2011 [online]. Bratislava: INFOSTAT, 2017 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: http://www.humannageografia.sk/stiahnutie/romovia_sprocha_durcek.pdf ISBN: 978-80-89398-35-5.

78 GRAUZELOVÁ, T. a kol. Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC MRK 2018 [online]. ÚSVRK, 2018 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1276/eu_silc_mrk_2018_final.pdf?c-srt=6455449925359257891 ISBN: 978-80-969971-9-0.

79 ŠPROCHA, B. a ĎURČEK, P. Rómia na Slovensku v sčítaniach obyvateľov 1980 – 2011 [online]. Bratislava: INFOSTAT, 2017 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: http://www.humannageografia.sk/stiahnutie/romovia_sprocha_durcek.pdf ISBN: 978-80-89398-35-5.

80 GRAUZELOVÁ, T. a kol. Príjmy a životné podmienky v marginalizovaných rómskych komunitách: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC MRK 2018 [online]. ÚSVRK, 2018 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1276/eu_silc_mrk_2018_final.pdf?c-srt=6455449925359257891 ISBN: 978-80-969971-9-0.

81 ŠPROCHA, B. a ĎURČEK, P. Rómia na Slovensku v sčítaniach obyvateľov 1980 – 2011 [online]. Bratislava: INFOSTAT, 2017 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: http://www.humannageografia.sk/stiahnutie/romovia_sprocha_durcek.pdf ISBN: 978-80-89398-35-5.

82 Zistené z rozhovorov s Rómami a Rómkami o škole a vzdelaní, o ich osobných skúsenostiach a o tom, ako si pamätajú na školu (apríl – máj 2021).

83 Zistené z rozhovoru s vedúcou odd. športu a kultúry MČ BA-Podunajské Biskupice (apríl 2021).

84 Zistené z rozhovoru so starostom obce (apríl 2021).

- 85** Skúsenosť z praxe sociálnych pracovníkov a pracovníkov KC.
- 86** Nesprávne zaradovanie detí do špeciálnych škôl znižuje ich šance vymaniť sa z generačnej chudoby [online]. Bratislava: VOP, 2021 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://vop.gov.sk/nespravne-zaradovanie-deti-do-specialnych-skol-znizuje-ich-sance-vymaniť-sa-z-generacnej-chudoby/>
- 87** HUTTOVÁ, J., GYARFÁŠOVÁ, O., SEKULOVÁ, M. Segregácia alebo inklúzia Rómov vo vzdelávaní: Voľba pre školy [online]. Bratislava: NOS-OSF, 2012, s. 41 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: https://www.noveskolstvo.sk/upload/pdf/OSF_2012.pdf ISBN 978-80-89571-06-2
- 88** Ukončené stredné vzdelanie (podľa ISCED 3) absolvovalo 17 % rómskej populácie na Slovensku. Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010 [online]. Bratislava: UNDP, 2012, s. 92 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: https://www.employment.gov.sk/files/undp-sprava-2010_na-web.pdf ISBN: 978-80-89263-10-3.
- 89** Informácie získané od komunitných pracovníkov (máj 2021).
- 90** Informácie získané od komunitných pracovníkov (máj 2021).
- 91** Ročná správa o nelegálnom zamestnávaní za rok 2021 uvádza 30 odhalených prípadov nelegálneho zamestnávania mladistvých fyzických osôb. Dá sa však predpokladať, že reálne číslo bude výrazne prevyšovať počet zistený Inšpektorátom práce. Informatívna správa o vyhľadávaní a potieraní nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania za rok 2021 [online]. Bratislava: UNDP, 2022, s. 4 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.ip.gov.sk/nelegalne-zamestnavanie-2/>
- 92** Zistené na základe návštev obcí a ich predstaviteľov/komunitné plány (apríl – máj 2021).
- 93** Zistené na základe rozhovorov so zástupcami obcí (apríl – máj 2021).
- 94** Treba rozlišovať medzi oficiálnym a neoficiálnym trhom práce v kontexte aktivity, resp. pasivity, nezájmu a straty pracovných návykov. Na neoficiálnom trhu práce vykazujú príslušníci rómskej komunity vysokú pracovnú aktivitu. Toto zistenie je paradoxné, keďže neoficiálne práce pre Rómov pozostávajú z jednorazových prác, bez materiálneho a psychologického komfortu, pričom aj v tejto oblasti pretrvávajú platová nerovnosť. PODOLINSKÁ, T. a HRUSTIČ, T. Čierne-biele svety Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku [online]. Bratislava: UNDP, 2015, s. 260 –261 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: [https://www.unipo.sk/public/media/16282/Rómovia%20na%20Slovensku%20\(Atlas%20rómskych%20komunit%202013%20ako%20pramenná%20data%20báza\).pdf](https://www.unipo.sk/public/media/16282/Rómovia%20na%20Slovensku%20(Atlas%20rómskych%20komunit%202013%20ako%20pramenná%20data%20báza).pdf) ISBN 978-80-224-1413-5.
- 95** Odhad na základe informácií od predstaviteľov obcí (apríl – máj 2021).
- 96** V rómskom duchovnom svete zohrávajú dôležitú úlohu práve magické predstavy a praktiky. Signifikantný vplyv majú náboženské kľatby, povera a na druhej strane viera v ochrannú silu sakrálnych malieb a sošiek. Mnohé z vybraných magických praktík premenia z ľudovej majoritnej religiozity – ľúbostná, záškodná, ochranná mágia. Keďže sa však väčšina týchto prejavov už nepraktizuje v majoritnej spoločnosti, dochádza ku konfliktu s väčšinovou konfesijnou príslušnosťou, čo so-
- ciálnu exklúziu iba prehĺbuje. PODOLINSKÁ, T. a HRUSTIČ, T. Boh Medzi bariérami. Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou [online] Ústav etnológie SAV, Bytča: Coreta, 2010, s. 20 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://uesa.sav.sk/publikacie/boh-medzi-barierami-socialna-inkluzia-romov-nabozenskou-cestou/> ISBN-978-80-89027-34-7.
- 97** FACUNA, J., LUŽICA R. Rómska Kultúra [online]. ÚSVRK Dostupné z: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1192/romska_kultura_jozef_facuna_-_rene_luzica_2017.pdf?csrt=15102009996975804105 ISBN: ISBN 978-80-8118-188-7.
- 98** Táto časť sa opiera o viac než 20-ročnú skúsenosť z pastoračnej služby v rómskej menšine, ale tiež majorite spoluautora tejto Koncepcie.
- 99** Atlas rómskych komunit 2019 [online]. ÚSVRK, 2019 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.romovia.vlada.gov.sk/atlas-romskych-komunit/atlas-romskych-komunit-2019/>
- 100** Informácie od starostu obce a terénnych sociálnych pracovníkov (apríl 2021).
- 101** Ústava Slovenskej republiky z 1. septembra 1992, čl. 21, ako aj medzinárodné právne záväzky, napr. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd zo 4. septembra 1950, čl. 8, ods. 1
- 102** vs Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 24. apríla 2012 vo veci Yordanova a spoločnosť vs. Bulharsko (sťažnosť 25446/06)
- 103** V odbornom článku sa bližšie venujú fekálno-orálne prenosným infekciám; vzdušným nákazám; pohlavne prenosným chorobám; krvou prenosným chorobám; parazitárnym chorobám. Možno vybrať konkrétne typy ochorení, príspevok ponúka aj konkrétne údaje k prevalencii (podľa potreby dokumentu). PARALIČOVÁ, Z., JARČUŠKA, P., HUDÁČKOVÁ, D. Infekčné choroby u marginalizovaných skupín Rómov žijúcich v osadách. In: Via Practica [online] 2015, 12(3): 111 – 113 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://www.solen.sk/storage/file/article/654fe326b8d3491f1ef0858d2624808e.pdf> ISSN 1336-4790.
- 104** Percento populácie, ktorá konzumovala alkohol v posledných 12 mesiacoch – muži 82,8 %, ženy 57,7 %. Najvyššia prevalencia konzumácie alkoholu je vo vekovej skupine respondentov 30 až 44 rokov. POPPER, M. a kol. Rómska populácia a zdravie: Analýza situácie na Slovensku [online] Bratislava : Partners for Democratic Change Slovakia, 2009, s. 63 – 66 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <http://www.gitanos.org/upload/13/60/Eslovaquia-corrected.pdf> ISBN: 978-84-692-5485-1.
- 105** Dokument poskytuje konkrétny prehľad užívaných liekov – Ibuprofenu, Paracetamolu a Diazepamu. GULÁŠOVÁ, I., PETERKOVÁ JUSTHOVÁ, N., BABEČKA, J. Rómska komunita a jej riziká v segregovaných rómskych osadách. In: Improving the Life Quality: View of Scientists [online] Opole: The Academy of Management and Administration, 2019, s. 474 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/338224464_Improving_the_Life_Quality_View_of_Scientists ISBN 978-83-946765-3-7.
- 106** POPPER, M. a kol. Rómska populácia a zdravie: Analýza situácie na Slovensku [online] Bratislava : Partners for Democratic Change Slovakia, 2009, s. 45 – 46 [cit. 2022-12-

06]. Dostupné z: <http://www.gitanos.org/upload/13/60/Eslovaquia-corrected.pdf> ISBN: 978-84-692-5485-1.

107 Uvedené výlučne tie subjekty, ktoré skutočne systematicky pracujú.

108 Tv Romana – Teach for Slovakia In: Youtube [online] 27.03.2022 [cit. 2022-12-07]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=oQV_ZCti7Gs

109 RAKUČIAK, J. Len také PSČ ich hneď predurčuje k odsúdeniu, hovorí o Rómoch absolventka programu Teach for Slovakia. In: Atteliér [online] 03.10.2020 [cit. 2022-12-07]. Dostupné z: <https://www.attelier.sk/sona-korenova-teach-for-slovakia/> ISSN 1339-1410.

110 Vízia rozvoja rómskej kultúry, jazyka a podpory identity a akčný plán na roky 2022 – 2024 [online] MK SR, 2022 [cit. 2022-12-07] Dostupné z: https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/27460/1?fbclid=IwAR1oIBj8DDE6K73dNGpsAEccnD-x5l-S7UBkZ5ls_bHU33_jesPsqIN0LoOaň

111 Globálny cieľ: Odstránenie nerovností medzi príslušníkmi marginalizovaných rómskych komunít a väčšinovým obyvateľstvom Slovenska v bývaní a boj proti diskriminácii Rómov v prístupe k bývaní vrátane odstraňovania rezidenčnej segregácie. Čiastkové ciele: Znížiť počet nelegálnych obydľí v MRK, zlepšiť prístup a využívanie základnej technickej infraštruktúry a občianskej vybavenosti v MRK, zvýšiť kvalitu bývania v MRK, zvýšiť istotu bývania Rómov, znižovanie rezidenčnej segregácie Rómov, znížiť diskrimináciu Rómov v bývaní. Akčný plán pre prioritnú oblasť bývanie pre roky 2022 – 2024 [online] ÚSVRK, 2021 [cit. 2022-12-07]. Dostupné z: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1456/akcny_plan_pre_prioritnu_oblast_byanie_2022-2024.pdf

112 Z pohľadu MDV SR je problém dlhodobá starostlivosť o bytový fond – vyplýva z nedostatku perspektívnych kapacít obcí, ako aj z potrebnej práce s nájomníkmi (najmä problémovými – dlhý na nájomnom a pod.). Pri zraniteľných skupinách je problém príjem a príspevok na bývanie (ako súčasť dávky v hmotnej núdzi), ktorý nepostačuje na hradenie výdavkov na bývanie.

113 Koncepcia mestskej bytovej politiky 2020 – 2030 [online] HM SR Bratislava, 2021 [cit. 2022-12-07]. Dostupné z: https://bratislava.blob.core.windows.net/media/Default/Dokumenty/Koncepcia%20bytovej%20politiky_2021-1.pdf

114 Globálny cieľ Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030: Zníženie nerovností v zdraví (vo všetkých dimenziách) medzi Rómami, špecificky MRK, a všeobecnou populáciou SR. Čiastkové ciele: Merať rozdiely v zdravotnom stave medzi MRK a všeobecnou populáciou, ktoré sa budú dať využívať pri nastavovaní zdravotných politík; Zabezpečenie podpory zdravého životného štýlu a prevencie ochorení v osídleniach MRK; Zabezpečenie rovného prístupu k poskytovaniu zdravotnej starostlivosti pre MRK. Akčný plán pre prioritnú oblasť zdravie pre roky 2022 – 2024 [online] ÚSVRK, 2021 [cit. 2022-12-14]. Dostupné z: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1456/akcny_plan_pre_prioritnu_oblast_zdravie_2022-2024.pdf

115 Akčný plán pre prioritnú oblasť vzdelávanie pre roky 2022 – 2024 [online] ÚSVRK, 2021 [cit. 2022-12-07]. Dostupné z: https://romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1456/akcny_plan_pre_prioritnu_oblast_vzdelavanie_2022-2024.pdf

116 Pri bližšom pohľade na dáta zachytávajúce fenomény základného alebo žiadneho vzdelania vo vzťahu k nezamestnanosti, podielu poberateľov pomoci v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke a zastúpenia rómskych komunít v jednotlivých krajoch možno pozorovať výrazné prieniky. Kraje, ktoré na základe Atlasu rómskych komunít obýva najväčší počet rómskej populácie (Košický kraj, Prešovský kraj, Banskobystrický kraj), patria ku krajom s najvyšším podielom osôb v hmotnej núdzi z počtu obyvateľov (Košický kraj: 5,11 %, Prešovský kraj: 4,74 %, Banskobystrický kraj: 4,52 %) a taktiež ku krajom s najvyšším počtom nezamestnaných osôb so základným alebo žiadnym vzdelaním (Prešovský kraj: 24 %, Banskobystrický kraj: 8,4 %, Košický kraj: 7,3 %). V prípade štatistík sa vychádza z údajov z roku 2020. Nezamestnaní podľa vzdelania (do roku 2020) [online] ŠÚ SR, 2021 [cit. 2022-12-07]. Dostupné z: https://datacube.statistics.sk/#/view/sk/vbd_sk_win2/pr3818qr/v_pr3818qr_00_00_00_sk

117 Sociálne dávky 2020 [online] ÚPSVR SR, 2021 [cit. 2022-12-07]. Dostupné z: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/socialne-veci-statistiky/2020/2019-socialne-davky.html?page_id=971504

118 MAŠLÁROVÁ, L. Dejiny Rómov [online]. Bratislava: MPC, 2014, s. 45 [cit. 2022-12-06]. Dostupné z: <https://archiv.mpc-edu.sk/sk/dejiny-romov>

119 HORVÁTHOVÁ, J. Kapitoly z dejín Romů, [online]. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002 [cit. 2.6.2022]. Dostupné z: https://docplayer.cz/15697867-Jana-horvathova-kapitoly-z-dejin-romu.html#show_full_text ISBN 80-7106-615-X.

